IETS

OVER

DEN VOORGAANDEN EN TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN

NEDERLANDSCH INDIË.

IETS

OVER

DEN VOORGAANDEN EN TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN

NEDERLANDSCH INDIË,

VERGEZELD VAN EENE

BEOORDEELING VAN TWEE VLUGSCHRIFTEN,

GETITELD:

»KORT OVERZIGT DER FINANCIËLE RESULTATEN VAN HET
»STELSEL VAN KULTURES ONDER DEN GOUVERNEUR-
»GENERAAL *J. VAN DEN BOSCH.*"

EN

»BLIK OP HET BESTUUR VAN NEDERLANDSCH INDIË ONDER
»DEN GOUVERNEUR-GENERAAL *J. VAN DEN BOSCH*,
»VOOR ZOO VER HET DOOR DENZELVEN IN-
»GEVOERDE STELSEL VAN CULTURES OP
»JAVA BETREFT."

MET VOORKENNIS VAN ZIJNE EXCELLENTIE
DEN LUITENANT-GENERAAL, OUD KOMMISSARIS-GENERAAL
VAN
NEDERLANDSCH INDIË

J. van den Bosch,

DOOR

N. VAN ELTEN, D. J. Z.

KOMMIES BIJ HET KABINET VAN HET DEPARTEMENT VAN KOLONIEN.

TE 'S GRAVENHAGE EN AMSTERDAM,
BIJ DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

1835.

GEDRUKT BIJ J. G. LA LAU, TE LEYDEN.

VOORREDE.

De, sedert weinige jaren, zoo gelukkig veranderde toestand onzer Oost-Indische Bezittingen, die, bij dezen en genen, of door geene genoegzame kennis van zaken, of door stelsel- en partijzucht, miskend en als min gunstig veroordeeld wordt, deed mij, eenigen tijd geleden, het voornemen opvatten, om betrekkelijk die Bezittingen eenige bijzonderheden op te teekenen.

Al het belang volkomen gevoelende, dat er in gelegen is, om het tegenwoordige, vruchten dragende, beginsel in Indië te zien handhaven; en evenzeer overtuigd, dat, in den tegenwoordigen toestand des Rijks, alleen eene voortdurende eensgezindheid en onbepaald vertrouwen op den Koning en zijne Raden ons in veilige haven voeren kan, vermeende ik mijne kennis van de Zaken der Kolonien, in een tijdvak van achttien jaren verkregen, te mogen dienstbaar maken om tot dat doel, ware dit mogelijk, mede te werken. Ik gaf dan ook van mijn voornemen kennis aan Zijne Excellentie den Heere Luitenant-Generaal, oud Kommissaris-Generaal van Nederlandsch Indië; en verwierf de eer van eene volkomen goedkeuring niet alleen, maar eene bepaalde magtiging om van de boekerij en aanteekeningen van Zijne Excellentie

persoonlijk, al dat gebruik te maken, wat ik, ter bereiking van mijn oogmerk, noodig mogt keuren. Ik heb deze vergunning vlijtig benut, en ben, der waarheid hulde doende, schuldig te verklaren, dat ik aan de nasporingen, in de papieren van den Heer Generaal, alles te danken heb van hetgeen kan geacht worden plaatselijk te zijn, en met gebeurtenissen in verband staat, welke, zonder dergelijken gids, aan niemand met mogelijkheid bekend kunnen wezen, die, zoo als ik, niet in Indië — en aldaar juist zoodanig en in genoegzaam aanzienlijken rang geplaatst geweest is, om veel en velerlei te zien, wat zelden, buiten opzettelijke ontrouw, voor het algemeen verder kennelijk wordt dan in de uitwerkselen.

Aan den vorm, waarin dit werkje verschijnt, zal men ligtelijk bemerken, dat hetzelve geen produkt van een stelselmatig plan is; maar dat die vorm het gevolg is van omstandigheden, die bij den aanvang der uitvoering van het voornemen, zich enkel bepalende tot eenige wenken omtrent de Indische zaken, niet konden worden voorzien. Schrijvende, bood zich het eene voor en het andere na aan, zoodat het, als van zelven, in vier afdeelingen voorkomt, die alleen daarom achter elkanderen volgen, om de lezers eene naauwkeuriger zaakkennis te verschaffen en mij zelven, voor zoo veel dit mogelijk mogt zijn, herhalingen te besparen; waardoor eene eer is te beurt gevallen aan de twee Kamper schotschriften, die zij geenszins waardig zijn.

En hiermede, Landgenooten! bied ik U het resultaat mijner nasporingen nopens de Indische zaken aan; waaromtrent ik, om alle verkeerde gevolgtrekkingen voor te komen, nog te zeggen heb, dat ik tot het doen openbaarmaken derzelven, door Zijne Excellentie den Heer Luitenant-Generaal VAN DEN BOSCH *gemagtigd ben. Ik reken op uwe toegevendheid, voor zoo veel zulks taal en stijl zullen behoeven, doch sta U borg voor de waarheid van hetgene ik U heb voorgedragen, en vertrouw daarop, dat gij uwe kroon zult helpen bewaren, welke men U ontnemen wil.*

'S GRAVENHAGE,
Mei 1835.

VAN ELTEN, D. Jz.

» Het stelsel van Bestuur door Uwe Excellentie (J. VAN DEN BOSCH)
» in deze gewesten ingevoerd, heeft de onbepaalde goedkeuring
» des Konings verworven; en geen wonder, want Zijne Majesteit
» heeft daarin de daadzakelijke oplossing gevonden van een moeije-
» lijk vraagstuk, waaromtrent de gevoelens der kundigste mannen,
» sedert vele jaren zijn verdeeld geweest.''

BUITENZORG,
23 Januarij 1833.

J. C. BAUD,
Vice President der Indische Regering,
thans Gouverneur-Generaal, ad interim,
van Nederlandsch Indië.

IETS

OVER

DEN VOORGAANDEN EN TEGENWOORDIGEN STAAT

VAN

Nederlandsch-Indië.

Veel, zeer veel is er geschreven, en nog meer wordt er gesproken over Indië. Onderzoekt men de talrijke geschriften, die betrekkelijk dat land zoo dikwerf zijn publiek gemaakt, benevens de gunstigste vooruitzigten meermalen daarbij geopend; — en vergelijkt men deze met de uitkomsten, of met de gevoelens en meeningen van anderen, die vaak regtstreeks het tegendeel beweren, dan raakt men niet zeldzaam het spoor geheel bijster; en het blijkt dan maar al te zeer, dat eene grondige plaatselijke kennis onontbeerlijk is, om over zaken, uit zulke verschillende oogpunten voorgesteld, een juist oordeel te vellen. Maar hoe die plaatselijke kennis te verkrijgen, zonder plaatselijk onderzoek? Zal men de berigten deswege aannemen op het gezag van dezen of van genen? Maar op welken grond zal die keus plaats hebben? Beide partijen verschillen in hare opgaven, zoo ten aanzien van de geaardheid der bevolking, derzelver neigingen, huishoudelijke inrigtingen,

ja, nagenoeg, omtrent alles wat, eigenlijk, het bijzonder karakter eens volks gezegd kan worden uit te maken, en dat nogtans moet worden geraadpleegd, zal men beslissen of instellingen en wetten al of niet voor hetzelve als doelmatig moeten worden beschouwd. SOLON gaf niet de beste wetten *aan* ATHENE, maar wel de beste wetten *voor* ATHENE. Wie aan een volk wil opdringen wat niet voor hetzelve past of niet door hetzelve wordt begeerd, moet, gelijk de Spanjaarden het Christendom verkondigden, niet zeldzaam tot het geweld toevlugt nemen, en doordrijven wat men niet kan doen aannemen. Dikwerf is daarvan gebruik gemaakt, om de zoogenaamde *philosophische* stelsels der laatste tijden in te voeren; stelsels, meer op afgetrokkene bespiegelingen en aangenomen meeningen gegrond, dan op eene juiste kennis van de behoeften en begrippen der volken, op welke dezelve moesten worden toegepast.

Dan, hoezeer het moeijelijk is, zonder grondige plaatselijke kennis, de ontwerpen voor Indië gevormd *a priori* te beoordeelen, en te beslissen tusschen de strijdige gevoelens, die daaromtrent worden geüit, zoo volgt echter daaruit nog geenszins, dat de inrigtingen, in Indië bestaande of ingevoerd, niet *a posteriori* zouden kunnen worden beoordeeld. Dat land toch staat in zeker verband tot het nationaal belang; het heeft daarop invloed, wijl Nederland voordeelen trekt van hetzelve, of lasten ten behoeve daarvan te dragen heeft: en in zoo ver bestaan er dan ook materiële gronden, waar naar kan worden afgemeten, of onze bezittingen aldaar ten voor- of nadeele strekken van den Staat.

Neemt, bij voorbeeld, de handel op die landen toe, en werpt dezelve milde vruchten af, dan is zulks een onbetwistbaar bewijs, dat het stelsel, aldaar aangeno-

men, eene voordeelige strekking heeft voor de nationale welvaart; en verschaft Indië, bovendien, noemwaardige voordeelen aan 's Rijks schatkist, dan is dit een tweede bewijs dat de inrigtingen aldaar strooken met het algemeen belang. Heerscht er tevens rust en tevredenheid in die landen, noodzakelijke voorwaarden, om op duurzame voordeelen daarvan te kunnen hopen, dan kan zulks als een derde en gewigtige grond beschouwd worden, om het bestuur dezer landen gunstig te beoordeelen; inzonderheid als er blijk voorhanden is, dat deze vrede en tevredenheid vergezeld gaan van eene toenemende welvaart der bevolking, daar men als dan de eersten als gevolgen van het laatste vermag aan te merken; terwijl, indien alle deze omstandigheden te zamen treffen, men veilig besluiten kan, dat de inrigtingen in Indië, met de wederzijdsche belangen der bevolking en van het Moederland, overeenstemmen; en dit te meer, naar gelang, hier en ginds, in ruimere mate daarvan de vruchten worden geoogst.

Er bestaan dus onbedriegelijke kenmerken, waar naar het bestuur van Indië, door het publiek in het Vaderland, kan worden beoordeeld, en dat wel naar de *uitkomsten*, die het beheer der zaken aldaar oplevert. Het publiek heeft bij die uitkomsten alleen belang, en het verdiepe zich dan ook niet in al die ontwerpen, stellingen en tegenstellingen, die, wij herhalen het, zonder grondige plaatselijke kennis niet kunnen worden beoordeeld; — het houde zich liever aan de opgegevene praktische regelen, en het zal weinig gevaar loopen, om in zijne meening te dwalen of misleid te worden. Voor den *Adept* is het niet altijd mogelijk te beoordeelen, naar welk geneeskundig stelsel een lijder behandeld moet worden; maar of hij geneest of voortkwijnt valt onder

1 *

het bereik van het gewoon verstand. Men passe dit grondbeginsel op onze bezittingen in Oost-Indië toe, en toetse den staat dier landen in onderscheidene tijdperken aan de opgegeven kenmerken van welvaart, voordeel en tevredenheid, en men zal, als van zelve, tot de beslissing geleid worden onder welke inrigtingen het oogmerk, waarom die landen bezeten worden, het best is bereikt.

Het is algemeen bekend dat, met het jaar 1790, de schulden der voormalige Oost-Indische Kompagnie tot het aanzienlijk bedrag van ruim 67½ millioen waren gestegen, en, alleen sedert het jaar 1780, met, plus minus, 59½ millioen zijn aangegroeid.

Groot en menigvuldig waren voorzeker de gebreken, in Indië ingeslopen in het geldelijk en administratieve beheer der zaken; de klagten daartegen aangeheven, hoezeer dikwerf overdreven, waren echter geenszins van grond ontbloot, en algemeen bekend. De retouren, welke de Kompagnie, gedurende dit tijdvak uit Indië ontving, hebben, jaarlijks, van 15 tot 20 millioen bedragen; — hare verzendingen derwaarts van 6 tot 7 millioen; zoodat deze handel groote, zeer groote voordeelen afwierp, doch evenwel niet genoegzaam, om hier de uitgaven van den kostbaren scheepsbouw der Kompagnie, hare groote uitdeelingen, de rente en aflossing harer schulden en verdere uitgaven te bestrijden. Van daar haar achteruitgang, in weerwil van hare groote handels-voordeelen.

Dat een zoo ruime aanvoer van koopwaren een gunstigen invloed gehad heeft op den Nederlandschen handel in het algemeen, behoeft niet te worden betoogd; dat duizenden, op 's Kompagnies werven, en in andere betrekkingen, bij en door haar werkzaam, een ruim bestaan gevonden hebben, zal nog wel niet aan het geheu-

gen der tijdgenooten zijn ontslipt. Bovendien werden destijds jaarlijks vele millioenen voor partikuliere rekening uit Indië herwaarts overgevoerd; vele talrijke, aanzienlijke kapitalen, thans nog in ons land voorhanden, zijn daaraan hun bestaan verschuldigd.

Sedert den oorlog op *Java*, geëindigd met 1756, waarin de Kompagnie deel nam als bondgenoot des Keizers, had zij op dat eiland eenen onafgebroken vrede weten te bewaren. In dezen oorlog, die dertien jaren tegen magtige en veel invloed bezittende prinsen, met zeer afwisselende kansen, is gevoerd geworden, heeft niet een eenig landschap haar onderworpen, hare zijde verlaten, is niet een eenig Regent haar ontrouw geworden; maar het is voornamelijk door den welwillenden bijstand van dezen dat de genoemde Vorsten, eindelijk, tot een billijk en voor ons voordeelig verdrag gebragt zijn: en deze onafgebroken staat van rust duurde voort zonder noemwaardige krijgsmagt, zoo lang men aan de aangenomene en, op langdurige ondervinding berustende, beginselen is getrouw gebleven. In het laatst der voorgaande eeuw zelfs, toen, ten gevolge van de gebeurtenissen van 1795, vele onzer etablissementen geweldig door Engeland werden aangevallen, *Ceylon* veroverd, onze bezittingen op de kust van *Malabaar* en de *Molukkos* genomen, heeft de bevolking nergens eenige zucht aan den dag gelegd om onze vijanden te ondersteunen. Integendeel, overal, en zonder eenige uitzondering, hebben de inlanders, voor zoo ver men hun de middelen daartoe had verschaft, ijverig medegewerkt, om onze bezittingen tegen de Engelschen te helpen verdedigen; zoo als, bij voorbeeld, de Koning en de bevolking van *Ternate* met volharding hebben bijgedragen ter verdediging van het eiland van dien naam, hetwelk van

eene zeer zwakke bezetting was voorzien. De eerste aanval aldaar werd niet alleen gelukkig afgeweerd, maar de vijand zelfs geslagen en zijn geschut vermeesterd; terwijl de tweede aanval, na een beleg van eenige weken, eerst gelukte, nadat eenige ontrouwe Europesche ambtenaren den braven Gouverneur CRANSSEN in zijne woning hadden overvallen, gebonden en alzoo den weg gebaand om het eiland den Engelschen in handen te leveren.

Ziedaar daadzaken van genoegzaam algemeene bekendheid, die meer beslissen dan alle redeneringen, en aantoonen dat, welke dan ook de gebreken mogen geweest zijn in het administratief beheer der Kompagnie, zij nogtans in het bestuur der volken, aan haar onderworpen, derzelver begrippen had geëerbiedigd, en niets verrigt, wat derzelver haat had opgewekt.

Thans, ten huidigen dage, is de Kompagnie nog in een gunstig aandenken bij al die volken, waar zij vroeger was gevestigd, en zij haar beschermend gezag reeds vroeger, uit hoofde van geldelijke besparingen, heeft moeten intrekken. Men leze de berigten daarover in het werk van den Heer KOLFF, die, ten jaren 1825 en 1826, op last van het Gouvernement, vele der eilanden in den Indischen Archipel heeft bezocht; en, bl. 115 en 263, bepaaldelijk aanteekent hoe de geschenken en kleederen, in vroege tijden aldaar uitgedeeld, door het volk worden bewaard en, ofschoon aan zich zelven overgelaten, thans nog, en alleen bij plegtige gelegenheden, worden gedragen. Dringend verzochten deze eilanders dat de Kompagnie andermaal hare beschermende hand over hen mogt uitstrekken, en leverden daardoor het bewijs, hoedanig die volken het bestuur der gewezen Kompagnie beoordeelen.

In plaats van de Kompagnie te verafschuwen, wordt

schier alles wat van haar afstamt, of aan haar herinnert, in hooge achting gehouden bij de inlanders. Zoo, b. v., is de munt van haren tijd nog steeds 10 a 20 pCt. meer waardig dan die, welke sedert twintig jaren is ingevoerd, schoon gewigt en gehalte dezelfde zijn; en verwijten Hoofden en Volken, ontevrede met onze nieuwe instellingen, ons niet zeldzaam, dat wij niet meer zijn de oude Kompagnie.

Het zegt weinig aan te toonen dat, naar onze wijze van zien, naar onze maatschappelijke inzigten, gebreken in de huishoudelijke wijze van bestuur van den inlander plaats hebben gehad; daar door wordt geenszins bewezen dat zij over onze inrigtingen gunstiger denken. Iedere landaard, iedere graad van beschaving wijzigt de maatschappelijke wijze van bestaan. Het is eene daad van geweld, buiten noodzakelijkheid een volk een geluk te willen opdringen, dat het niet begeert en niet als zoodanig beschouwt: het is, van onze zijde, eene onregtvaardigheid zulks te doen, wanneer hun, bij hunne onderwerping, plegtig is toegezegd, dat hunne volksinstellingen zullen worden geëerbiedigd; en het is gevaarlijk tevens, strijdig daarmede in onze bezittingen te handelen, daar de bevolking aldaar wel zeer leidzaam is zoo lang men derzelver vooroordeelen eerbiedigt, maar daarbij hoogst onhandelbaar, ja, schier onteugelbaar, wanneer men deze schendt.

De inzigten, bovendien, over geluk en ongeluk, zijn zoo onderscheiden als de menschen zelven. Hoe menig een vindt niet behagen in hetgeen den ander tot grooten last verstrekt. En daar wij het individuële gevoelen hieromtrent in hetzelfde land niet kunnen doen overeenstemmen, waarom zouden wij ons dan verwonderen dat onze begrippen dienaangaande niet als geldig worden be-

schouwd bij een volk, onder een ander klimaat levende, door Godsdienst, beschaving en gewoonte zoo zeer van ons onderscheiden?

Past men nu den vroeger aangegeven maatstaf toe op de aangelegenheden der Kompagnie, dan blijkt het dat, volgens denzelven, haar bestuur over den inlander niet strijdig geweest is met deszelfs geaardheid en begrippen; dat de handel op die landen gedreven, aanzienlijke voordeelen aan het Moederland heeft opgeleverd, doch tevens, dat de inkomsten der Kompagnie, als handelsligchaam beschouwd, onvoldoende zijn geweest, waardoor zij diep in schulden is geraakt en, eindelijk, ten val gebragt.

Vóór hare afschaffing, was reeds de noodzakelijkheid ingezien, om hare inrigtingen te herzien en te wijzigen; datgene te verbeteren wat daarin gebrekkigs gevonden worden mogt, en hulpmiddelen op te sporen, geschikt om het verbroken evenwigt tusschen de baten en lasten te herstellen.

Daartoe werd, in 1791, eene Kommissie naar Indië gezonden met deze taak belast. Deze Kommissie heeft aan hare bestemming, ten gevolge van de gebeurtenissen in 1795, niet ten volle kunnen voldoen; echter heeft zij vele verkeerdheden in Indië verbeterd en een ontwerp gevormd, waarvan zij het herstel der zaken van de Kompagnie vermeende te mogen hopen. Dat ontwerp, door den loop der omstandigheden van dien tijd, nimmer in werking gebragt zijnde, heeft natuurlijk ook geene uitkomsten kunnen opleveren, en behoort dan ook niet tot het onderwerp onzer beschouwingen. Dit alleen oordeelen wij er echter van te moeten aanstippen, dat, nadat de oorlog met Engeland in het even aangeduide jaar 1795 was uitgebroken, Indië geene naamwaardige ondersteuning

tot 1811 meer uit het Moederland heeft kunnen erlangen, en mitsdien aan deszelfs eigen hulpbronnen is overgelaten geweest, en het Gouvernement aldaar plaatselijk de hulpmiddelen gevonden heeft, om in alle uitgaven van het bestuur te voorzien, — eene aanzienlijke krijgsmagt, en daaronder, gedurende meerdere jaren, vier linie-schepen en dertien fregatten en mindere oorlogsvaartuigen van den Staat, ongerekend hare eigen scheepsmagt te onderhouden, — bovendien de kosten heeft gedragen van het weder in bezit nemen der *Molukkos* na den vrede van *Amiens*, en, eindelijk, nog eenig geld aan het Moederland heeft verstrekt: waaruit dan ook, vertrouwen wij, ten duidelijkste blijkt, dat Indië destijds genoegzame inkomsten bezat, om in deszelfs eigen onderhoud te voorzien, en de verachterde staat der Kompagnie aan hare uitgaven in Europa moeten worden toegeschreven.

Dat de handel op Indië, gedurende het tijdperk van 1795 tot 1808, geene voordeelen heeft opgeleverd was, baarblijkelijk, het gevolg van de gestremde vaart: deze handel was geheel aan de Noord-Amerikanen overgegaan, en werd door dezen met ijver en voordeel gedreven.

De rust in de Kolonie, gewis het gevolg van het besluit om geene veranderingen te maken in het inwendige beheer van zaken, bleef al dien tijd onafgebroken voortduren. Alleen in het jaar 1806 had men de onvoorzigtigheid af te wijken van het aloude beginsel der Kompagnie, om, namelijk, de Hoofden des Volks met omzigtigheid te behandelen. Radja konomang, een der Prinsen van *Cheribon*, werd aangeklaagd en verbannen. Het volk, door hem, zoo men wilde, onderdrukt, verlangde zijne terugkomst; en daar deze geweigerd werd, ontstond er een oorlog, die wel kort geduurd heeft,

maar niet te min aan velen het leven heeft gekost; en geëindigd is daarmede, dat men aan de bevolking haar geëerbiedigd Opperhoofd niet alleen terug gaf, maar dezen zelfs tot *Sultan* verhief; waarmede dan ook alle ontevredenheid opgehouden hebbende, de rust volledig was hersteld: eene zaak van des te meer belang, daar Engeland destijds onze bezittingen bedreigde, en de tijding, dat eene expeditie, in *Bengalen*, voor *Java* bestemd, werd geprojecteerd, was ingekomen. Buiten dit eene voorval, wij herhalen het, heeft er geene schaduw zelfs van ontevredenheid op *Java* in dat tijdperk plaats gehad; en heeft het Gouvernement bestendig den grootsten ijver en bereidwilligheid, om hetzelve te ondersteunen, bij de Vorsten, Hoofden en het volk mogen ondervinden.

In 1808 is het bestuur dezer gewesten aan den Heer DAENDELS overgegaan. Onbekend met de geaardheid van den inlander, voortvarende en ondernemende van aard, bovendien, gehecht aan zijne eigen wijze om menschen en zaken te beoordeelen, week hij, in vele opzigten, af van de vroeger gevolgde beginselen, en maakte meermalen gevaarlijke inbreuken op de instellingen des volks. Onder zijn bestuur is een oorlog in het *Bantamsche* uitgebroken, waarin een aanzienlijk en het beste gedeelte onzer krijgsmagt is verzwolgen, en die, noch door hem, noch door zijn opvolger heeft kunnen worden ten einde gebragt, maar nog voortduurde toen de Engelschen, in 1811, de Kolonie aanvielen en haar vermeesterden.

Een belangrijk geschil ontstond er destijds mede tusschen den Heer DAENDELS en den *Sultan* van het *Djokjokartasche Rijk*. Reeds waren er troepen derwaarts in aanmarsch, toen de bejaarde Vorst, zijne rust boven den oorlog verkiezende, het verschil en een gedeelte

zijner schatten aan den vrede opofferde. Had hij, gelijk de mede Regent van dat Rijk, DIEPO NEGORO, later gedaan heeft, den oorlog verkozen, dan zou die zoo zeer geduchte Vorst toen althans niet minder gevaarlijk voor ons geworden zijn dan DIEPO NEGORO geweest is, en zulks wel op een tijdstip dat de Kolonie van buiten werd bedreigd, en reeds een oorlog in het *Bantamsche* woedde.

Dat de handel, onder het bestuur van dezen Landvoogd, niet heeft kunnen bloeijen, was een noodzakelijk gevolg der tijdsomstandigheden: het aangroeijen der Engelsche zeemagt en het verzwakken der onze in de Indische wateren. De uitgaven onder zijne administratie, hebben daarenboven de inkomsten ver overtroffen; en draagt nog heden de Kolonie den last daarvan, als zijnde de Indische achterstand daaraan grootelijks toe te schrijven; terwijl evenzeer enorme verliezen geleden zijn door het onmatig in omloop brengen van papieren-geld, hetwelk de Engelschen tegen, plus minus, een zesde van de nominale waarde hebben ingewisseld.

Zeer zeker moet een gedeelte dier nadeelen geweten worden aan de bijzonder moeijelijke omstandigheden, waarin de Kolonie, ten gevolge van het uitbreiden door de Engelschen, van het stelsel van blokade gebragt werd; en deze kunnen dus aan den Heer DAENDELS niet worden geweten; de groote krijgsmagt door hem op de been gebragt, de wijze waarop die was zaamgesteld, hebben groote uitgaven gevorderd; dan, zoo men in aanmerking neemt de schandelijke wijze, waarop *Amboina* is overgegeven, — de ellendige wijze, waarop *Banda* in handen der Engelschen is gevallen, na dat het civiel en militair gezag aldaar door hen waren veranderd, en, ten laatste, de korte tegenstand die *Java* heeft

kunnen bieden, ofschoon de verdediging daarvan aan eenen man van buitengewonen moed, bekwaamheid en edele gevoelens was toevertrouwd, kan men zeggen dat de uitkomsten geenszins beantwoord hebben aan de gemaakte kosten.

Eindelijk was ook nog door den Generaal DAENDELS een ontwerp gevormd en publiek gemaakt, waarbij wordt aangetoond dat, met de door hem voorgeschrevene inrigtingen, de Kolonie circa tien millioenen gulden, jaarlijks, aan het Moederland zoude kunnen afwerpen. Hoezeer het thans ons oogmerk niet is, om alhier over de zoo dikwerf geprojecteerde ontwerpen te handelen, vermeenen wij echter het onderwerpelijke plan, daarvan eenigermate te moeten uitzonderen, om dat het tot vele ongegronde oordeelvellingen aanleiding gegeven heeft.

Ten bewijze dat daarvan niet konden worden verwacht die uitkomsten, welke hetzelve schijnt te beloven, zal het genoegzaam zijn op te merken, dat daarbij de kosten van het leger zijn uitgetrokken voor Rijksd. 1,200,000, nog geene *f* 2,400,000, en dat daarvoor thans *f* 7,000,000, moet worden uitgegeven; dat hij de prijzen der koffij berekent op 15 piasters of *f* 37,50, per pikol; terwijl die thans niet hooger kunnen worden geschat dan *f* 30 a *f* 33, hetwelk op 300,000 pikols, waarop de jaarlijksche hoeveelheid van dit produkt door hem was begroot, een verschil van *f* 1,350,000, tot *f* 2,250,000, oplevert.

De opbrengst der specerijen, geraamd op Rijksd. 1,000,000, brengen, ten gevolge van de verminderde prijzen, thans nog niet de helft dier som op, — en, eindelijk, thans moet circa *f* 4,000,000, aan rente en aflossing jaarlijks worden voldaan; terwijl de Heer DAENDELS voor interessen slechts Rijksd. 400,000, of ongeveer *f* 750,000, in uitgaaf brengt. — Het zal dan ook wel

overbodig zijn, om bij andere gedeelten dier opgaven stil te staan ten betooge, dat men, thans met dat ontwerp, niet alleen op geen tien millioen *excedent*, maar wel op een aanzienlijk te kort, zou moeten rekenen.

Kort na dat de Heer DAENDELS de Kolonie had verlaten, is dezelve in handen van de Engelschen gevallen. Het bestuur van den Generaal JANSSENS, van slechts weinige maanden, is dan ook te kort geweest om eenige noemwaardige uitkomsten, tot het doel onzer beschouwingen betrekkelijk, te kunnen opleveren; en wij kunnen daarom onmiddellijk tot het tusschenbestuur der Britten overgaan.

Den Heer RAFFLES, aan wien dat tusschenbestuur is toevertrouwd geweest, is het gelukt, door een fraai werk over Indië te schrijven, in eene taal meer algemeen bekend in Europa dan de onze, de publieke aandacht tot zich te trekken, en aan de weetlust van de zoodanigen, die weinig met onze aangelegenheden bekend zijn, een ruimen voorraad van zaken aan te bieden, in menig opzigt hunne aandacht waardig. Hij heeft daarbij geenszins verzuimd zijne lezers vele bijtende *anecdotes* over onze inrigtingen en bestuur in Indië op te disschen; en, door daarbij de waarheid te kort te doen, het algemeen ongunstig gevoelen in Europa als het ware versterkt, ten aanzien van ons nationaal karakter.

Wij zeggen, hij heeft de waarheid daarbij te kort gedaan. Men leze slechts wat hij zegt van de vele en bezwarende belastingen, waardoor de Javaan, onder het bestuur der Kompagnie gedrukt zou zijn geweest, en oordeele, bij de wetenschap dat de Kompagnie geene der door hem als zoo redeloos uitgekreten belastingen, in de provincien, haar door de Vorsten van *Java* afgestaan, deed heffen.

Het waren de oude volksbelastingen, die door het volk aan hunne opperhoofden betaald werden. De Kompagnie genoot van deze landen geene andere inkomsten, dan de hoeveelheid rijst, die de inlander, van ouds her, aan de vorsten van *Java* gewoon was te voldoen. Zij bemoeide zich niet met de huishoudelijke aangelegenheden der bevolking, waartoe zij trouwens ook geene bevoegdheid had, overeenkomstig de voorwaarden, waarop die landen aan haar waren afgestaan. De Regenten bestuurden hunne Regentschappen meer als afhankelijke vorsten hunne domeinen, en betaalden daarvan de verschuldigde en geringe schatting, dan wel als landschappen, waarvan de ingezetenen onmiddellijk aan het Gouvernement zonden zijn ondergeschikt geweest. De teelt van koffij en eenige andere produkten, had plaats ten gevolge van overeenkomsten met de Hoofden; deze vorderden den arbeid daartoe vereischt van hunne onderhoorigen, tegen genot van verschuldigde schatting, die zij anders van hunne velden verpligt waren te betalen, en zelfs hiervan is spaarzaam gebruik gemaakt. Zoo men de *Preanger Regentschappen* daarvan uitzondert, heeft de waarde van alle die produkten jaarlijks, op die wijze geteeld tijdens het bestaan der Kompagnie, geen *f* 500,000 bedragen.

Het *systema* van bestuur onder de Kompagnie aangenomen, reeds door den Generaal DAENDELS verzwakt, werd door den Heer RAFFLES finaal afgeschaft; en wij zullen nu zien tot welke uitkomsten het *systema*, daarvoor door hem in de plaats gesteld, geleid heeft, en ons liever tot die uitkomsten dan wederom tot betoogen bepalen; want — *aan de vruchten kent men den boom.*

Volgens zijne eigen opgaven, voorkomende in zijn werk, 1e deel, bladz. 306, heeft zijn bestuur van drie

jaren, een financiëel te kort opgeleverd van 7,351,200:25 Ropijen of omstreeks tien millioen Nederlandsche guldens. Gedurende dat tijdvak is een oorlog gevoerd tegen den Sultan van *Djokjokarta*, deze van zijne schatten beroofd en verbannen; en heeft er eene zamenzwering bestaan, die, volgens zijne eigen opgaven, hare takken over geheel *Java* uitspreidde, en niet minder ten doel had dan om alle Europeanen te vermoorden; welke zamenzwering, ofschoon verijdeld, nogtans schijnt aan te duiden, dat de bevolking, over derzelver nieuwe meesters en de nieuwe inrigtingen, niet zonderling te vrede is geweest.

Ook spreekt de Heer RAFFLES over het aantal schepen dat de haven van *Batavia* heeft aangedaan; weinig echter van den in- en uitvoer welke er heeft plaats gehad, zoo dat het moeijelijk is zich een juist denkbeeld te vormen van de meerdere of mindere uitgebreidheid des handels, die er gedurende dat tusschenbestuur heeft plaats gehad. Wat hier echter ook van zijn moge, zeker is het, dat, bij het weder in bezit nemen der Kolonie, ten jare 1816, alle publicke gebouwen en andere openbare werken, in den diepsten staat van verval werden overgegeven; dat de koffijkultuur, het stapel produkt van *Java*, geheel was vervallen, en een groot aantal domeinen en andere bezittingen waren veraliëneerd, en niet één eenige nuttige onderneming tot stand gebragt. Ziedaar de uitkomsten van het zoo hoog opgevijzelde bestuur van den Heer RAFFLES; — waarover zijne lastgevers dan ook zoo weinig schijnen te vrede geweest te zijn, dat zij hem zelfs vóór de overgave der Kolonie uit zijne betrekking ontsloegen, hem opdragende het gezag over het niets beduidende *Benkoelen*: eene bezitting, in waarde gelijkstaande met een onzer forten op de *kust van Guinea*. Dan het is meermalen opgemerkt, dat

zij, die eenig kunststuk te betalen of slechts de beschrijving daarvan te bewonderen hebben, daarover verschillende hebben geoordeeld, en dit schijnt vooral hier van toepassing geweest te zijn.

De voornaamste verandering door den Heer RAFFLES ingevoerd, heeft bestaan in het onttrekken van den Javaan aan den invloed zijner Hoofden, in het heffen van eene directe belasting op denzelven ten voordeele van het Gouvernement, berekend tegen de helft, twee vijfden of een derde van den oogst, naarmate van de vruchtbaarheid der velden, en, in het onmiddellijk bezoldigen der Regenten uit de kas des Gouvernements; beide zaken, waaromtrent men meer bijzonderheden in zijn werk vinden kan.

In 1816 werd *Java* van de Britten overgenomen, door eene Kommissie daartoe door den Koning benoemd, en teruggebragt onder het Nederlandsche bestuur. Aan die Kommissie was het opgedragen, zoodanig stelsel van bestuur aldaar in te voeren, als het meest doelmatig zou worden bevonden. Deze taak was voorzeker van eenen zeer moeijelijken aard. Een nieuw stelsel was op *Java* ingevoerd en van eene gunstige zijde voorgesteld; hetzelve was met goed gevolg in *Bengalen* beproefd, en vond zelfs voorstanders onder de Indische ambtenaren; het oude voormalige Kompagnies stelsel was weinig bekend. De *Ommelanden* van *Batavia*, door eene van oorsprong geheel andere bevolking dan de Javaan bewoond, hadden derzelver eigendommelijke, geheel van den Javaan verschillende, huishoudelijke inrigtingen; en daar in de hoofdstad de meeste en verre weg de aanzienlijkste ambtenaren gevestigd waren, — in de Residentiën van *Java* daarentegen slechts een zeer gering getal Europeanen woonden, en de hoofden derzelve alleen in

betrekking stonden met de Regenten van het volk, was de aanleiding, om bekend te worden met de huishoudelijke aangelegenheden van den Javaan, gering; en slechts een zeer klein getal had zich met nasporingen daaromtrent onledig gehouden, die, daarenboven, dikwerf nog gebrekkig en onvolledig waren. Het gering getal personen, daarmede beter bekend, was niet in de gelegenheid zich te doen hooren noch verstaan. En wat zou dus de genoemde Kommissie hebben kunnen aansporen om den ingeslagen weg te verlaten, en terug te keeren tot vroegere inrigtingen, door velen zoo strengelijk gegispt, door niemand verdedigd; en van welke het gebleken was dat met dezelve de Kompagnie, althans in de laatste tijden, niet aan het doel harer oprigting had beantwoord? Zoo iets is niet denkbaar! Niemand zou de verantwoording van zulk eene daad *op zich* hebben kunnen of willen nemen! De teerling was geworpen, en eene latere ondervinding kon alleen over de waarde van het vroegere en het later ingevoerde uitspraak doen. De Kommissie sloeg dan ook den eenigen mogelijken weg in, die haar overbleef; namelijk, het door RAFFLES ingevoerde stelsel te herzien en, waar het noodig scheen, te verbeteren; en hierin is met eenen ijver, eene trouw en bekwaamheid te werk gegaan dat, ware het mogelijk geweest dat stelsel te doen gelukken, en, langs dien weg, het doel, waarom wij Koloniën bezitten, te bereiken, hetzelve bereikt zou zijn geweest; en zulks des te eerder, daar, ook bij de verdere invoering van hetzelve, eene gemoedelijke bezorgdheid voor de belangen van den inlander heeft plaats gevonden.

Het stelsel van landrente werd, dien ten gevolge, dan ook behouden, en aan den inlander de vrije beschikking over persoon en arbeid toegezegd; met uitzondering van

de *Preanger Regentschappen*, het eiland *Madura* en de overige Vorstenlanden, alwaar de zaken gelaten werden op den voormaligen voet. Dan, al spoedig bleek het dat, op deze wijze, eene der hoofddoeleinden van onze vestiging in Indië niet te bereiken was: de teelt, namelijk, van voortbrengselen voor de markt van Europa geschikt, te bevorderen; en zonder dat had het eiland niets van belang aan onzen handel aan te bieden. Ter bevordering van de koffijkultuur werd dan ook van het geproclameerde beginsel afgeweken, en de Javaan, door een' zoogenaamden zachten dwang, verpligt koffijtuinen aan te leggen. Men hoopte het drukkende van dezen maatregel te verzachten door te bepalen, dat de Javaan, na het betalen van twee vijfden van den oogst, over het overige gedeelte van zijn produkt, naar goedvinden, zoû vermogen te beschikken; terwijl de meest doelmatige maatregelen werden genomen om hem op die wijze schadeloos te stellen voor den last hem opgelegd, en voor den arbeid aan deze kultuur besteed. Latere ondervinding echter heeft doen zien dat deze tweeledige goede bedoelingen geheel zijn mislukt, en dat de huishoudelijke inrigtingen van den Javaan onoverkomelijke hinderpalen daartegen opleveren. De Hoofden des volks, eenige Chinezen en Arabische opkoopers, benevens de vreemde handelhuizen op *Java* hebben zich het produkt van den inlander weten toe te eigenen, en zoo wel het Gouvernement in deszelfs inkomsten bedrogen, als den Javaan van zijnen oogst beroofd. In de bijlage, onder n°. 1, zal men de strekking van het stelsel der landrente, zoo wel als van de koffijkultuur genoegzaam ontwikkeld vinden, waartoe derhalve alhier wordt verwezen. Alleen zullen wij nog opmerken, dat vroeger de zoogenaamde dwangarbeid nog vergezeld ging met vrijstelling

van het betalen der landrente, terwijl thans eene drukkende belasting moest worden voldaan; eene veel grootere hoeveelheid dwangarbeid of, zoo men wil, zachte dwang gevorderd werd dan ten tijde der Kompagnie, toen Java's noord-oost-kust naauwelijks 10,000 pikols koffij, eenig katoenengaren, suiker en indigo, maar in geene noemenswaardige hoeveelheid, opleverde, daar thans de leverancie der koffij tot 200,000 pikols was gebragt, en de Javaan bovendien den nieuwen weg, onder den Gouverneur-Generaal DAENDELS aangelegd, te onderhouden had, met deszelfs groote aantal bruggen, zonder daarvoor eenige betaling te genieten, of daarvan voor zich zelven eenig gebruik te kunnen of te mogen maken, omdat de Javaan nergens landbouw-rijtuigen, op de Europesche wijze ingerigt, bezit, en hij met inlandsche karren den heerenweg vermijden moet. Verder ons hier over dit onderwerp uit te laten achten wij overbodig, maar oordeelen thans te kunnen overgaan tot de beschouwing der uitkomsten door dit stelsel verkregen; daar het toch alleen deze zijn, die over de waarde daarvan de meest beslissende uitspraak kunnen doen.

Aanvankelijk, het is waar, schenen de financiële uitkomsten, bij den buitengewoon hoogen prijs der koffij, gunstig, en de inkomsten der Kolonie ruim voldoende om de lasten te bestrijden. Bij de daling echter der koffijprijzen, ontstond er al spoedig geldgebrek, en de behoefte daaraan was, met 1824, dus vóór het uitbreken van den oorlog met DIEPO NEGORO, zoo nijpend geworden, dat tot eene leening van vijftien millioenen Sicca Ropijen, ruim twintig millioen Gulden, bij het Engelsch handelhuis van PALMER EN COMP., te *Calcutta*, besloten werd, tegen eene rente van 9 pCt. en aflossing in twintig jaren, ongerekend nog premie en andere be-

zwarende kommissie-gelden, die daaraan verbonden waren. De Hoofd-Directeur van financiën, daartoe door het Indische Bestuur gemagtigd, passeerde, op den 10 December 1824, voor den Notaris te *Batavia*, K. HEYNIS, en getuigen, eene akte, waarbij, tot zekerheid dier vijftien millioen Sicca Ropijen, op de plegtigste en krachtigste wijze verbonden werden alle revenuen en inkomsten, territoriale bezittingen, roerende en onroerende eigendommen als aankomende en toebehoorende aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en Hoogst deszelfs Gouvernement in Indië. De interessen en aflossingen dezer som moesten worden voldaan aan PALMER EN COMP., en daarvoor werd hen geconsigneerd zoodanige hoeveelheid produkten als de *Calcuttasche* markt met voordeel kon slijten, terwijl het overschietende moest worden afgezet ten deele langs den weg van *Canton* en ten deele over de Europesche markt. Waarlijk, de verlegenheid om geld moet wel groot geweest zijn, om zulk eene leening als aannemelijk te doen beschouwen!

Deze geldleening is echter niet tot stand gekomen, maar door Zijne Majesteit den Koning, bij besluit van 26 Junij 1825, n°. 99, afgekeurd; en in de geldelijke behoefte van Indië voorzien, zoo door eene leening van acht millioen gulden bij de Nederlandsche Handel-Maatschappij, als eene leening van twintig millioen gulden hier te lande; uit welke laatste echter tevens eenige uitgaven voor de West-Indië moesten worden bestreden.

In 1826 werd een Kommissaris-Generaal door Zijne Majesteit den Koning benoemd, om de bestaande inrigtingen in Indië te herzien, en zoodanige financiële bezuinigingen aldaar in te voeren en maatregelen te beramen, als blijken zouden noodig te zijn, tot herstel der geldelijke bezwaren. Reeds voor de komst van den Heer

Burggraaf DU BUS DE GISIGNIES op *Java*, was de oorlog aldaar uitgebroken, en waren daardoor de uitgaven aanmerkelijk toegenomen; zoodat, in 1827, andermaal een kapitaal van *f* 2,700,000 ten behoeve van Indië moest worden opgenomen, en, eindelijk, bij de wet van 27 December 1828, eene nieuwe geldnegotiatie van vijftien millioen gulden werd vastgesteld; waardoor, tot en met 1830, niet minder dan *f* 45,700,000 ten behoeve der Koloniën is opgenomen en verbruikt geworden.

Bij de finale afsluiting der boeken in Indië, hetwelk niet heeft plaats gehad voor 1832, is gebleken dat met primo van 1830 de Indische administratie een te kort van *f* 23,450,851.96⁵ opleverde, ongerekend *f* 18,673,839.78, ten laste van *Djokjokarta*, als kosten van den oorlog gebragt, welke beide sommen alleen uit de opgenoemde leeningen hebben kunnen worden gekweten.

De Burggraaf DU BUS heeft gepoogd de hem opgelegde taak met ijver en bekwaamheid te volbrengen. Groote bezuiningen zijn door hem ingevoerd, en de belastingen, zoo veel de voorzigtigheid slechts toeliet, verhoogd; en echter is het oogmerk, om het evenwigt tusschen inkomsten en uitgaven te herstellen, niet bereikt geworden. De Staats-rekening van het jaar 1828 wijst nog een aanmerkelijk te kort aan, en deze Ambtenaar gaf, bij de inzending derzelve, de verzekering, dat, zelfs bij het eindigen van den oorlog, dat te kort, niet anders dan trapsgewijze zou kunnen verdwijnen, ofschoon dat jaar, uithoofde van den buitengewoon rijken koffij-oogst, voordeeliger was dan het voorgaande en volgende: hebbende het te kort over 1829 bedragen *f* 5,933,395.41, ongerekend *f* 2,213,537.11⁵ aan oorlogskosten, die ten laste van het Hof van *Djokjokarta* gebragt zijn. Eene vijfjarige begrooting, loopende van 1831 tot 1835, was

ontworpen, berekend op den voet van vrede, aanwijzende over dat tijdvak, aan baten . . . . . *f* 106,753,275

aan lasten . . . . . » 104,730,999

excedent . . . . . *f* 2,022,276,

of wel ieder jaar *f* 404,455; dan bij het ontwerpen van dezelve was niet gerekend op de jaarlijksche rente betaling en aflossing der laatste negotiatie van 1828, groot vijftien millioen, bedragende de som van *f* 1,050,000, zoodat daardoor alleen eèn nadeelig slot van ruim *f* 600,000 jaarlijks zou zijn ontstaan, onverminderd dat nog vele uitgaven op die begrooting niet gebragt zijn, welke als onvermijdelijke posten, gevolgen van den gevoerden krijg, moesten blijven bestaan, en die thans nog jaarlijks meer dan twee millioen gulden vorderen.

Dat de Burggraaf DU BUS het oogmerk zijner zending, door middel van het ingevoerde bezuinigingsstelsel, niet heeft kunnen bereiken, moet, blijkbaar, aan niets anders worden toegeschreven, dan dat de koloniale geldmiddelen sedert 1826 belast geworden zijn met de rentebetaling en aflossing der gemaakte schulden, meer dan drie millioen gulden 's jaars bedragende, en voorts met uitgaven, die, ten gevolge van den plaats gehad hebbenden oorlog, bij zijne uitzending niet waren te voorzien; waardoor de vruchten van de door hem ingevoerde bezuinigingen en verhoogde belastingen, niet hebben toegereikt om het te kort te dekken van de jaarlijksche uitgaven boven de baten, dat hij heeft aangetroffen, en de opgegevene ontstane lasten bovendien te bestrijden.

De financiële aangelegenheden van Indië bevonden zich dan ook met 1830 in geenen beteren toestand dan ten tijde der Kompagnie. De schuldmassa, wanneer men nog daarbij voegt die van den Indischen achterstand en het meer beperkte der bezittingen dan destijds, overtroffen die

van dat tijdperk, en het jaarlijksch deficit was althans niet minder.

De handel, die vroeger nog voordeelen had opgeleverd, had in den loop van het onderwerpelijke tijdperk, eene allerongunstigste rigting genomen; gelijk almede de indirecte voordeelen, het overmaken, namelijk, van aanzienlijke kapitalen als eigendom van partikuliere personen, in den laatsten tijd niet noemenswaardig geweest was. Mogt het eerste bewijs noodig hebben, wij beroepen ons dan op de vele Huizen op Indië handelende, die vóór het jaar 1824 hebben gelikwideerd, niet zeldzaam met 20 à 30 pCt. verlies; terwijl velen al den tijd dat zij den handel dreven, geene rente van derzelver kapitalen hebben kunnen betalen. Van daar dan ook, dat het oprigten eener Handel-Maatschappij in dat jaar, als het eenige middel beschouwd is, om het geheel verloop van den *Indischen handel* van Nederland voor te komen.

Aan deze Maatschappij zijn alle begunstigingen toegestaan, welke het Gouwernement dezelve slechts kon verleenen; en ondanks dat, heeft zij, tot 1830, jaarlijks, aanzienlijke verliezen geleden; zóó zelfs, dat, om de rente te betalen van haar kapitaal, door Zijne Majesteit den Koning millioenen schats hebben moeten worden voorgeschoten.

Het is ligtelijk na te gaan dat, daar de partikuliere handel, van hier op Indië gedreven, niet had kunnen bestaan, toen dezelve nog bijna al de voordeelen genoot die het overbrengen van troepen en het transport van Gouvernements-goederen opleverde, nu deze aan de Handel-Maatschappij overgingen, die handel met nog minder vooruitzigt op voordeel kon worden voortgezet, en zij dan ook in de laatste tijden nagenoeg te niet geloopen is.

De oorzaak, waarom de handel van hier op Indië met

zoo weinig voordeel is gedreven, is niet moeijelijk aan te wijzen; en hoezeer het doel van dit geschrift zich hoofdzakelijk alleen bepaalt om uitkomsten en daadzaken aan te geven, zal het echter niet geheel ongepast zijn, ook een oogenblik bij dit onderwerp stil te staan.

De vreemde handel op Indië, na het weder in bezit nemen der Kolonien, werd aanvankelijk op zeer *liberale* voorwaarden toegelaten. Spoedig nogtans bleek het, dat inzonderheid de Engelschen daardoor een groot overwigt op onze handelaren verwierven; en geen wonder! Het volmaken hunner fabrijken stelde hen in de gelegenheid vele fabrijkaten in den Indischen Archipel in te voeren, die vroeger aldaar ter plaatse vervaardigd of van de West van Indië ontboden werden, en zulks tot prijzen, waarvoor die goederen in die landen noch konden worden gemaakt, noch van elders te bekomen waren. Deze fabrijkaten verschaften den Engelschen koopman een invoer in Indië, die hem belangrijke voordeelen opleverde; terwijl destijds de Nederlandsche handel daarvan was beroofd, en zich met den overvoer van eenige provisien vergenoegen moest, die dikwerf niet dan schade opleverden, wijl de markt met dezelve veelal overladen was. Van daar dan ook dat het retour van den Nederlandschen koopman al de kosten der uit- en te huis-reis dragen moest; terwijl deze kosten bij den Engelschen handel over de uit- en te huis-reize verdeeld waren, en deze, daardoor begunstigd, hoogere prijzen voor de produkten op *Java* betalen konde dan de Nederlandsche handelaar. Bovendien vertrokken jaarlijks uit Engeland 60 a 70 schepen naar de *Batany-baai* en andere plaatsen op *Nieuw-Holland*, ter overbrenging van bannelingen, kolonisten en benoodigdheden voor dezelven; de reeders dier schepen verdienden daaraan ruime uitvrach-

ten. Geene retour-ladingen te *Port Jakson* kunnende bekomen, begaven zij zich naar plaatsen van den Indischen Archipel, waar die te verkrijgen waren, en vergenoegden zich niet zelden met eene vracht van 120, 100 tot 80 gulden; terwijl onze koopman, thans nog, nu de vrachten zoo zeer verminderd zijn, *f* 150 per last betalen moet.

Niet minder werd de Britsche handel begunstigd door eene bepaling in Engeland, dat de koffij van *Singapoera* ingevoerd, een inkomend regt betalen zou van 9 pences, terwijl van alle andere vreemde koffij een schelling geheven werd. Alle Engelsche bezittingen te zamen genomen, leveren de hoeveelheid koffij niet op, die in Engeland wordt verbruikt. Een gedeelte der koffij van *Java* kon dus over *Singapoera* naar Engeland worden vervoerd en in consumtie gebragt; in welk geval dezelve een beschermend regt, vergeleken met andere vreemde koffij, genoot van meer dan *f* 18 per pikol: dikwerf meer dan zestig percent van de waarde uitmakende. Is het nu te verwonderen dat, onder den zamenloop der opgegeven omstandigheden, en nog vele anderen, welke hier met stilzwijgen worden voorbijgegaan, onze handel de mededinging met dien der Engelschen niet heeft kunnen volhouden? dat de prijzen der produkten aan de markt te *Batavia* bestendig hooger opgejaagd zijn dan de Nederlandsche koopman betalen kon, en derhalve de handel alleen met nadeel heeft kunnen worden gedreven?

Al spoedig werd dan ook de noodzakelijkheid ingezien, om grootere voorregten aan onzen eigen handel te verzekeren. Hierin echter dikwerf belemmerd, door het traktaat van *Londen*, van den 17 Maart 1824, hebben dezelve, hoezeer in eenige opzigten gewigtige verbeteringen aangebragt hebbende, het evenwigt niet kunnen herstellen, gelijk de geledene verliezen der Handel-Maat-

schappij hebben doen zien; en hieruit is dan ook genoegzaam af te leiden, dat, op den ingeslagen weg voortgaande, onze handel op Indië stellig te niet loopen moest, daar dezelve niet altijd ten koste van 's Konings beurs zou hebben kunnen worden gedreven.

En vraagt men nu, welke de gesteldheid der bevolking zelve geweest is gedurende het tweede of onderwerpelijke tijdvak, dan zal het genoegzaam zijn op te merken, dat, alleen op *Java*, behalve de reeds vermelde oorlogen en opstanden, nog een opstand in het *Bantamsche* en een in het *Cheribonsche* heeft plaats gehad; een oorlog op Java met DIEPO NEGORO is ontstaan, en, ten gevolge van eenen inval van dezen, een opstand in een gedeelte van de *Kadoe*, in het *Rembangsche* en *Damak*, heeft plaats gehad, en er dus, in de laatste 25 jaren, negen oorlogen en volks-opstanden te beteugelen geweest zijn; terwijl vroeger, bijna zonder militaire magt, meer dan 50 jaren lang, eene onafgebroken rust op *Java* heeft geheerscht. In deze oorlogen en opstanden schat men, dat meer dan 200,000 Javanen zijn omgekomen, en meer dan 30,000 menschen van onze zijde zijn opgeofferd. Bij de invallen van DIEPO NEGORO in onze provincien, bleek het, dat, over het algemeen, de bezoldigde Hoofden der inlandsche bevolking aan ons getrouw bleven, maar de massa des volks daarentegen zich bij de oproerlingen voegde, en met eene verbittering, die aan woede grensde, ons heeft bestreden; gelijk blijkt uit het vernielen der kolonne van den Majoor BUSKENS, tegen hen uitgezonden, en het vermoorden van alle Europeanen die in hunne handen vielen, waar onder bijna al de vrijwillige burgers, van *Samarang* uitgetrokken; en uit het verwoesten en verbranden van alle eigendommen der Europeanen, die zij slechts konden bereiken.

Deze handelingen nu des volks, in weerwil hunner Hoofden, is eene gebeurtenis vroeger geheel vreemd aan het Javaansche karakter, hetwelk bestendig de diepste onderwerping aan deszelfs Hoofden heeft aan den dag gelegd.

Zie daar uitkomsten, die uit verschillende oogpunten kunnen worden beschouwd; maar niet te min daadzaken zullen blijven, niet vatbaar om ontkend of zelfs maar om betwijfeld te worden. Het is voorzeker niet dan met een pijnlijk gevoel dat wij dezelve hier hebben opgeteekend; dan, naar onze wijze van zien, moeten zij worden toegeschreven aan door RAFFLES begane misslagen in de inrigting van het bestuur. Is het althans niet opmerkelijk, dat, zoo dikwerf de Indische natien bestuurd zijn in den geest hunner begrippen en vooroordeelen, rust en vrede in die landen onafgebroken hebben voortgeduurd, en dat, daarentegen, zoo dikwerf men die volken heeft willen onderwerpen aan onze meer geregelde, op eenen anderen Godsdienst en andere maatschappelijke inrigtingen gegronde vormen van bestuur en daaruit afgeleide theoriën, bloedige oorlogen en volksopstanden daarvan het gevolg geweest zijn? Zullen wij nu, op deze wijze, blijven voortgaan? zullen wij de bewoners dier landen vermoorden, om hen onze inrigtingen op te dringen? of zullen wij ons in hun eigen land, in het regelen hunner belangen schikken naar hunne wenschen en begrippen? Is het niet noodzakelijk, is het niet een heilige pligt, voor hen die meer dan anderen in de gelegenheid geweest zijn hier het verband tusschen oorzaak en uitwerksel te doorgronden, op dergelijke uitkomsten de aandacht van den tijdgenoot te vestigen, ten einde onze ondervinding voor een volgend geslacht niet verloren zij, en de publieke opinie onder onze landge-

nooten niet verder aan moedigen tot proefnemingen, waaraan reeds honderd duizende menschen nutteloos zijn opgeofferd, en die niet zullen worden verwezenlijkt voor en aleer wij, gelijk de *Spanjaarden* vroeger in *Amerika*, een zeer groot gedeelte van de bevolking dier, in zoo vele opzigten, gelukkige gewesten, zullen hebben verdelgd, of zelf het slagtoffer onzer wreede roekeloosheid zullen zijn geworden? En zoo men nu aan de opgegeven gebeurtenissen, de waarde der inrigtingen van het onderwerpelijk tijdvak toetst, zal dan het oordeel over dezelve niet ongunstig moeten uitvallen? althans dit kan, met stellige zekerheid, aangenomen worden, dat de bedoelde inrigtingen hetzij financieel, commercieel of in betrekking tot de inwendige rust beschouwd, tot geene het nationaal belang bevredigende uitkomsten hebben geleid. Immers, telt men bij de nieuwe Indische schuld die der gewezen Kompagnie, en de rente daarvan betaald, dan zeker heeft de natie, sedert 50 jaren, meer dan 150 millioenen aan hare Oost-Indische bezittingen opgeofferd; in de laatste 25 jaren daarvan noch commerciële noch belangrijke indirecte voordeelen genoten, maar integendeel veel schade bij den handel geleden; terwijl wij tevens in een groot getal oorlogen aldaar gewikkeld geworden zijn, die niet alleen aan duizende onzer soldaten en bondgenooten het leven hebben doen verliezen, maar tevens de bevolking dier gewesten op stroomen bloeds zijn te staan gekomen. Waarlijk, wanneer eene bezitting geene andere dan zulke vruchten kan opleveren, wie zou dan niet moeten wenschen van dezelve ontslagen te zijn!

Het derde of laatste tijdperk onzer beschouwing intredende, zal het noodig zijn een oogenblik stil te staan bij eenige voorname bijzonderheden, die, als uitvloeiselen

van het voorgaande, kunnen worden aangemerkt, en op de te nemen maatregelen van invloed moesten zijn.

Als zoodanig kan, in de eerste plaats, beschouwd worden de oorlog met DIEPO NEGORO; deze neigde bij den aanvang van hetzelve blijkbaar ten einde. Alle voorname Hoofden onzer vijanden waren of gevangen of in onderwerping gekomen; hij zelf zwierf nog met een gering getal aanhangers in de bosschen rond en werd, zoo veel mogelijk, opgespoord en rusteloos vervolgd. Zoo lang hij echter niet was gevangen, werd het onvoorzigtig geoordeeld onze krijgsmagt te verzwakken, aan linie- en hulptroepen destijds ruim 36000 man sterk. Eerst na dat DIEPO NEGORO, op den 28 Maart 1830, gevangen genomen was, konde men bedacht zijn om de hulptroepen naar huis te zenden; het leger echter bleef, inzonderheid in Europeanen, overcompleet, en is, ten gevolge van den onzekeren staat van zaken in Europa, gedurende het geheele tijdperk, waarvan wij thans spreken, verscheiden duizende manschappen boven de formatie sterk gebleven. Van daar dan ook dat het leger in 1830 circa 4 millioen en later, gemiddeld, jaarlijks $1\frac{1}{2}$ millioen meer heeft gekost dan waarop bij de ontworpen begrooting voor Indië was gerekend. Behalve deze werden nog zeer groote uitgaven, als nasleep van den oorlog, gevorderd. Den Hoofden, in onderwerping gekomen, waren groote vergoedingen toegezegd, die deels in geld moesten worden gekweten; de *Barissans*, inlandsche korpsen, welke de in onderwerping gekomen Hoofden gevolgd waren, moesten worden onderhouden, dewijl het onraadzaam geoordeeld werd deze te ontslaan. Alleen eene trapsgewijze vermindering kon daarin plaats hebben; dit vorderde de bewaring der publieke rust: het eerste vereischte van allen volks-voorspoed voor de toekomst.

In de tweede plaats waren de Vorsten en Prinsen gedurende den oorlog diep in schulden gewikkeld. Ook deze, zou men zich niet blootstellen aan gevaarlijke ondernemingen, moesten worden betaald, gelijk zulks mede het geval was met de pretensien der huurders van landerijen in de gewezen *Vorstenlanden*, voor welke het Gouvernement zich aansprakelijk had gesteld. Een en ander heeft vele uitgaven gevorderd, die uitsluitend als *buitengewone uitgaven* behooren te worden aangemerkt.

Bij de kassen op *Java* en de overige bezittingen was, met ultimo December 1829, voorhanden *f* 5,721,380.63[5], dan deze som was bezwaard met eene vlottende schuld van ruim 2 millioen, die in den loop van het jaar 1830 moest worden voldaan.

De nieuw benoemde Gouverneur Generaal was voorzien van een krediet van 2 millioen, op het Departement van Koloniën, waarvan echter slechts 1 millioen is gebruikt; en met het fregat *Rupel* werden aangebragt 2 millioen in specie, waarvan ruim 1 millioen bij de Javasche Bank, als reserve-fonds, werd gedeponeerd, en circa 1 millioen ter voorziening in de meest dringende uitgaven werd aangewend. Men voege nu nog hierbij, dat het jaar 1829, ongerekend de kosten van den oorlog ten laste van het Hof van *Djokjokarta* gebragt, afsloot met een nadeelig saldo van circa 6 millioen, en men zal wel willen toestemmen, dat de bezwaren, die te overwinnen bleven, indien reeds in 1831 het Gouvernement in al deszelfs behoeften, door eigen middelen zoude voorzien, niet als gering te beschouwen waren; en nogtans, zoo zulks al niet het verlangen des Konings geweest ware, zou dit, ten gevolge van de onlusten, die het Moederland in 1830 getroffen hebben, wel onvermijdelijk noodzakelijk geworden zijn.

In de dringende behoeften van 1830 kon, wel is waar, voorzien worden, zoo door de medegebragte gelden, het verleende krediet, als daardoor, dat de lasten van Indië, hier te lande over dat jaar te betalen, en geraamd op 3 a 4 millioen, konden worden voldaan uit het restant der leening van 15 millioen; maar over deze hulpmiddelen kon voor 1831 niet worden beschikt; en er moesten dus tijdig maatregelen worden beraamd, zoo wel om de rust te herstellen en op een' duurzamen voet op *Java* te vestigen, en het te kort te doen ophouden, dat de uitgaven, vergeleken met de inkomsten, opleverden, als om, wanneer voor het volgende jaar een voordeelig saldo zou verkregen zijn, hetzelve te kunnen overbrengen naar het Moederland; terwijl boven dat alles moest gezorgd worden, dat de Nederlandsche handel eene voordeelige rigting erlangde, en de indirecte winsten, zoo veel mogelijk, wierden vermeerderd.

Het is het doel niet van dit geschrift, wij herhalen zulks nogmaals, om de maatregelen uit een te zetten, die daartoe hebben gestrekt. Eene bloote opgave daarvan zou niet voldoende zijn, om dezelve met juistheid te doen beoordeelen, en eene omstandige ontwikkeling, zoo wel van de beginselen, waarop die rusten, als de noodzakelijkheid derzelven, zou ons verpligten in eene beschouwing van lands- en volksgebruiken, met een woord, van eene opgave van plaatselijke en statistieke bijzonderheden te treden, welke boekdeelen zouden vorderen, en die het zelfs niet raadzaam te achten is, thans openbaar te maken. Vooreerst dan ook vermeenen wij ons in dezen alleen te moeten bepalen om de verkregen uitkomsten te doen opmerken.

De inrigtingen in Indië ingevoerd, hebben voornamelijk ten doel gehad het produktief vermogen dier gewes-

ten te vermeerderen. De middelen daartoe gebezigd, voor zoo ver die eene wijziging in het vroeger aangenomen stelsel hebben gevorderd, zullen kunnen blijken uit de bijlagen n°. 1.

De uitkomsten, waartoe deze en andere maatregelen hebben geleid, zijn, *wat de financiën betreft:*

1°. dat, sedert 1830, geen verdere onderstand dan de reeds vermelde aan de Kolonie heeft behoeven te worden verleend; maar uit de inkomsten derzelve, alle lasten, zoo gewone, buitengewone als achterstallige, bestreden zijn; en tevens de jaarlijksche rente en aflossing der kapitalen, ten laste der Kolonie genegotiëerd, zijn voldaan geworden;

2°. dat uit die inkomsten, almede sedert 1832, bestreden zijn al de lasten der West-Indische *bezittingen*, boven de baten die dezelve opleveren; mitsgaders de kosten van het Departement van Koloniën *hier* te lande; en

3°. dat uit het overschot dier baten, sedert 1831, millioenen schats in 's Rijks schatkist zijn gestort geworden; terwijl tevens het administratief kapitaal in Indië belangrijk is vermeerderd.

Alle deze uitkomsten zijn verkregen zonder het invoeren van nieuwe belastingen, of verhooging der bestaande. Integendeel, zware en drukkende belastingen, gelijk de tolpoorten en het patentregt, zijn afgeschaft; anderen, gelijk de grondbelasting der Europeanen, het oorgeld der paarden, zijn verminderd. Geene geldleeningen noch in Indië, noch hier, hebben ten behoeve der Kolonie plaats gevonden; terwijl daarentegen vele en aanzienlijke oude schulden zijn afbetaald.

Wat den koophandel aangaat:

1°. De Nederlandsche handel op Indië is aanmerkelijk

uitgebreid. In 1829 bedroegen de in- en uitgaande regten *ƒ* 2,460,844.80[5], in 1833 *ƒ* 4,050,736.92[5].

In 1834 zijn 112 schepen uit Indië hier binnen gevallen. De benoodigde scheepsruimte voor dit jaar wordt, met inbegrip van *Sumatra*, voor den Nederlandschen handel berekend tusschen de 30 à 40,000 scheepslasten te zullen kunnen bezig houden, voor 1829 waren daartoe gebezigd 15,775½ scheepslasten.

2°. De handel op Indië heeft opgehouden nadeelig te zijn voor de belanghebbenden. De Handel-Maatschappij heeft in hare behaalde voordeelen niet alleen het middel gevonden om de rente van haar kapitaal te voldoen, maar zelfs aan den Koning een aanzienlijk gedeelte der voorschotten, door Hoogstdenzelven gedaan, te kunnen restitueren. In het belang van den zeer beperkten partikulieren Nederlandschen handel, zijn jaarlijks groote hoeveelheden goederen, viermalen de behoeften van denzelven overtreffende, publiek verkocht; en voor zoo ver die niet gestrekt hebben tot dat einde, hebben dezelve aan den vreemden handel voedsel en leven gegeven.

3°. Ook de handel in Indië, van haven tot haven, heeft belangrijke uitbreiding ontvangen. In 1829 bedroeg de invoer van dien handel *ƒ* 2,716,257, de uitvoer *ƒ* 5,453,020; in 1833 daarentegen de invoer *ƒ* 6,126,324, en de uitvoer *ƒ* 5,063,782.

Wat den staat van rust en tevredenheid van den Inlander betreft:

De vrede is nu sedert omtrent vijf jaren op *Java* niet gestoord geworden. Alleenlijk in de *Bagaleen* heeft, kort na de inlijving dier provincie bij de overige bezittingen van het Gouvernement, een gewezen Madureesch-soldaat, in den jongst afgeloopen oorlog gedeserteerd, een komplot gesmeed en eene poging aangewend om de

rust te verstoren, dan, zijn aanhang dadelijk door onze troepen uit een gedreven zijnde, heeft de bevolking van de *Bagaleen* zelve hem in de, voor geregelde militairen, ontoegankelijke moerassen vervolgd, achterhaald en hem, met de overige belhamels, gevangen genomen en overgeleverd. Na de teregtstelling van dezelve is geen spoor van onrust aldaar meer te bespeuren geweest.

In 1833 heeft te *Passaroeang* de bevolking van een distrikt zich naar de *Passerban* van den Regent van hetzelve begeven, en eene vermindering van den aanplant van suikerriet verlangd; hun is zulks vergund geworden. Daarvan echter is zoo weinig gebruik gemaakt, dat hetzelve geen naamwaardige invloed gehad heeft op de suiker-leverancie, en, bij onderzoek is zelfs gebleken, dat zij, die hier zich het luidste hadden doen hooren, geene suikervelden bezaten. De Resident vermoedde dat deze geheele beweging alleen het gevolg was van opstoking, door kwaadwillige gewezen opkoopers van koffij. Deze zaak heeft dan ook geene verdere gevolgen gehad; de rust is in dit distrikt niet meer dan in anderen verstoord geworden, en de suikerkultuur aldaar heeft de beste uitkomsten opgeleverd. Zie daar de twee eenige onbeduidende gebeurtenissen, die, in eenig verband staande tot de publieke rust, onder de Javanen in circa vijf jaren hebben plaats gehad.

De Gouverneur-Generaal, *ad interim*, heeft, in 1834, eene reis over geheel *Java* ondernomen, met het bepaalde doel, om zich te overtuigen zoo wel van den staat van tevredenheid der Vorsten, Hoofden en bevolking, als van dien der kultures in het algemeen. Ruim drie maanden zijn aan dat onderzoek besteed geworden. Volgens eene opgave, voorkomende in de Javasche Courant van den 16 Augustus 1834, n°. 66, is het, bij dat

onderzoek, gebleken, *dat, zoo wel bij de Vorsten en Hoofden de beste gezindheid — en in het algemeen bij de bevolking dien geest van rust en tevredenheid is waargenomen, welke gewoonlijk het gevolg is van milde instellingen en van een toenemenden staat van voorspoed; en tevens, dat de teelt van voortbrengselen voor de markt van Europa op vele punten zigtbaar toeneemt, en zich van lieverlede plooit naar plaatselijke omstandigheden en volks-instellingen;* zoodat dan ook de tegenwoordige gesteldheid van *Java* in dit opzigt, weinig te wenschen overlaat.

Neemt men nu verder in aanmerking, dat de opgegeven daadzaken wel aan geen regtmatigen twijfel kunnen zijn onderworpen, aangezien er aanzienlijke sommen in 's Rijks schatkist, in het onderwerpelijk tijdvak, gestort zijn, en daaruit tevens kan worden afgeleid dat de schulden der Kolonie uit derzelver inkomsten worden gekweten; — dat de voordeelige staat van den handel genoegzaam blijkt uit de belangrijke aanvoeren uit Indië, en evenzeer uit de balancen der Handel-Maatschappij, en dat de voortdurende staat van rust op *Java* als eene algemeen bekende zaak is aan te merken; — en toetst men deze uitkomsten aan den maatstaf vroeger opgegeven, dan voorzeker blijkt het, dat deze allezins bevredigende zijn.

Wij zouden dan ook hiermede onze voorgenomen taak als volbragt hebben kunnen aanmerken, ware het niet dat een lid der Staten-Generaal, in de jongste zitting dezer hooge Vergadering, het gunstige verschiet, dat de staat van zaken in Indië voor de natie oplevert, had verduisterd, door de inrigtingen aldaar ingevoerd, in een zeer ongunstig daglicht te plaatsen, en zulks op grond van daadzaken door dien Spreker bijgebragt, geschikt om verkeerde gevoelens ten aanzien van de waarde

3 *

derzelve te doen ontstaan, en die wij ons uit dien hoofde verpligt rekenen te bestrijden.

Alles wat in die redevoering, te vinden in de Staats-Courant van 29 December 1834, n°. 307, voorkomt, en geene onmiddellijke betrekking heeft tot de gesteldheid der Kolonie, vermeenen wij, als niet tot het onderwerp onzer beschouwing behoorende, te moeten voorbijgaan. Wij zullen ons derhalve in deze alleen bepalen tot hetgeen daarin van de Koloniën gezegd is, en het onnaauwkeurige en ongegronde daarvan aantoonen.

Vangen wij aan met dat gedeelte der rede, waar gezegd wordt: »Hadden wij slechts de West-Indische »overzeesche bezittingen, of waren alle gezamenlijk van »een ondergeschikt belang, men zou de grond- en an»dere wetten voor het oogenblik kunnen laten *slapen*. »Nu wij echter ten deele uit de koloniale baten leven; »nu de regering geen middel vindt om de *stellig* beloofde »verhouding tusschen de ontvangsten en uitgaven tot »stand te brengen, dan door eene gift van derdehalf »millioen uit de Javasche kas; nu de waarschijnlijke »kosten van wel 6 à 8 millioenen bij oorlog, en van wel »1½ millioen bij de marine, voor 1835, naar het zich laat »aanzien, mede uit diezelfde kas zullen verstrekt wor»den, en nu men gelijktijdig zoo vele deskundigen hoort »beweren, dat men ginds het hoen doodt om alle gou»den eijeren op eens te hebben, nu moeten wij nadruk»kelijk op de mededeeling der gronden aandringen, »waar de giften, de beloften en de vrees op berusten."

Uit dit gezegde zou men dus moeten opmaken, dat uit de koloniale kas, voor 1835, zou moeten worden betaald 6 à 8 millioen voor oorlog, 1½ millioen voor de marine, 2½ millioen te storten in 's Rijks schatkist; ongerekend nu nog de sommen ter betaling van rente en

aflossing der schulden van de Kolonie; — ongerekend de andere uitgaven van het Departement van Koloniën, ten behoeve van Indië, ten minste op 3 millioen gerekend; zoodat de gezamenlijke uitgaven, alleen voor de opgegeven posten, in 1835, niet minder dan 12 à 13 millioen zullen moeten bedragen: eene zamentrekking, die het goed is alhier bepaaldelijk op te teekenen, omdat wij later gelegenheid vinden zullen daarop terug te komen.

Wat het gezegde betreft »dat men ginds (in Indië) »het hoen doodt om alle gouden eijeren op eens te heb»ben," dit is ons niet zeer duidelijk. Wij gelooven echter dat de Redenaar hiermede heeft willen te kennen geven, dat men in Indië thans niet alleen beschikt over het batig saldo der Kolonie, maar, als het ware, de inkomsten der volgende jaren reeds uitput, om het Moederland te ondersteunen. Is dit waarlijk zijne meening, dan zien wij niet in, op welken grond zulk een gevoelen steunen kan. Er zijn toch slechts twee wegen waardoor zulks mogelijk geacht zou kunnen worden, namelijk door belastingen op te leggen boven vermogen, waarvan het gevolg zou zijn dat voor het oogenblik een hooger inkomen genoten werd, met het vooruitzigt om later, na de ingezetenen geruïneerd te hebben, niet alleen dezelfde inkomsten als vroeger niet te zullen kunnen heffen, maar zelfs daar beneden te zullen moeten dalen; of wel, zoo van dat middel geen gebruik gemaakt is, kan het oogmerk alleen door beleening of het nemen van voorschotten, worden bereikt.

Dan er zijn in Indië geene nieuwe belastingen ingevoerd. Integendeel, vele drukkende belastingen zijn, zoo als wij vroeger opgegeven hebben, afgeschaft of verminderd. Het Staatsblad van Neêrlands Indië strekke hiervan ten bewijze, in hetwelk is na te slaan of eene

eenige nieuwe belasting sedert 1829 is ingevoerd, maar waarin wel van het afschaffen of verminderen derzelve gesproken wordt: hetgeen hier wel als het beste middel van bewijs te achten is, daar het toch wel niemand in het hoofd komen zal te onderstellen, dat er belastingen zouden hebben kunnen geheven worden, die niet openlijk zouden zijn aangekondigd geweest.

Geldleeningen hebben er evenmin in Indië plaats gehad. Zoo er den bedoelden Spreker eene eenige bekend is, hij gelieve die op te noemen (de voorschotten van de Handel-Maatschappij, waarvan hij spreekt, zijn, zoo als nader blijken zal, geheel verdicht). Wel verre dat er nieuwe schulden gemaakt zouden zijn, zijn er vele millioenen oude schuld afbetaald. Ook dit zal binnen kort onwedersprekelijk blijken. Op welke wijze zou het zelfs mogelijk zijn eene naamwaardige geldleening in Indië te doen? Is het niet gebleken, dat vroeger het Gouvernement aldaar toevlugt heeft moeten nemen tot vreemde leeningen, op zeer drukkende voorwaarden? en het laat zich niet denken dat men, waren er fondsen op *Java* voorhanden geweest, tot zulk eenen schadelijken maatregel gekomen zou zijn.

De Spreker zegt verder: »Had men kunnen goed»vinden, om, overeenkomstig het door mij in het pro»ces-verbaal kennelijk gemaakt verlangen, de opgenoem»de beginselen en de navolgende daadzaken in Committé-»Generaal te beantwoorden, ik had nu kunnen zwijgen. »De officieuse opening nopens het administratieve, die »wij gisteren confidentieel ontvingen, en waaromtrent »wij dank verschuldigd zijn, naardien zij ons zaken me»dedeelden, die niet van onze competentie zijn, zal »men toch niet verwarren met eene geldelijke verant»woording ingevolge de wet. Men vindt het niet oor-

»baar, iets afdoende te zeggen, en zoo vind ik het »spreken noodig. Het is waar dat mij twee bedenkin»gen tegen de openbaarmaking werden voorgeworpen: »zij waren oorzaak dat ik eene nota over het onderwerp »terug hield. Zij hadden tot de voorloopige schorsing »der opgenoemde 5e artikels der wetten van 1826 en »1828 kunnen leiden, wanneer ons zulks door eene uit»zonderings-wet was voorgesteld; maar nu men de »zaak, zonder opgave van redenen, achterwege houdt, »beweer ik dat dezelve te ongegrond zijn, om een duur»zamen invloed op ons uit te oefenen. Men zegt na»melijk, dat de voordeelige toestand onzer koloniale »kas den naijver van Engeland zal gaande maken, en »Belgie zal nopen om ons de Koloniën hooger in aanslag »te brengen. Ware ik overtuigd, dat het inderdaad »zoo gunstig met die kas en de daarmede in verband »staande *Indische* zaken gelegen is, ik zou de zwarig»heid beaamd en welligt gezwegen hebben. Maar nu »Java, volgens loopende geruchten, een Eldorado is »geworden; nu er geen koffijhuis is of men hoort er »van de Oost-Indische millioenen spreken; nu een des»kundig lid dezer Vergadering zulks zoo even aan de »beginselen toeschreef, waarvan men nu weder uitgaat, »nu acht ik het zwijgen vrij wat gevaarlijker, dan het »opperen van bedenkingen."

»Zou men inderdaad de Engelschen voor zoo onkun»dig in het vak der Koloniën gelooven, dat zij met on»zen toestand onbekend blijven, of er zich door laten »blinden, men leze dan de werken van RAFFLES en »CRAWFURD, men zie hunne agenten op *Java* zelve, of »bedenke wat zij zelven, allen meesters in het vak, »doen. Toen zij in 1811 op Java kwamen, schaften »zij (hetgeen men wel is waar aan eene politieke bere-

»kening toeschreef) dadelijk een stelsel af, waarvan
»men zich nu, behoudens wijzigingen, goudbergen be-
»looft; sedert den Noord-Amerikaanscheu opstand hun
»betere inzigten over het koloniale stelsel gaf, hebben
»zij, met voorzigtigheid, maar gestadig vooruitgaande,
»meer vrijzinnige beginselen in Bengalen aangekleefd.
»Zij blijven overtuigd dat een terugkeer tot gedwongeu
»cultuur en monopolie hen ten verderve zoude storten.
»En wij alleen zouden met het getij de bakens niet
»willen versteken, of wel op eens daadzakelijk bewijzen,
»dat het industrie-systema, en de wonderen die het ver-
»rigtte, ijdele bespiegelingen zijn. Ik verklaar bijna
»geen verstandig landgenoot te hebben aangetroffen, die
»de uitgelekte berekeningen niet wantrouwde. Ik ver-
»klaar dat verscheidene kundige Oost-Indische ambtena-
»ren, die ik er over sprak, of wier brieven ik zag, er
»eveneens over dachten. Onze landaard is te positief,
»om niet bij de gemaakte berekeningen te duizelen. Hoe
»vurig wenschte ik dat zij zich alle vergisten, en ook
»ik, wanneer ik liever vier dan, naar men wil 14 mil-
»lioen batig saldo op een gewoon koloniaal budget had
»uitgetrokken gezien."

»Ik neem de verdediging van geen bestuur op mij,
»maar het schijnt echter dat de beginselen die tot in
»1825 gevolgd werden, de menschen gelukkig maakten,
»de beschaving bevorderden; dat de beschaving de nij-
»verheid, deze het inkomen, en het inkomen de win-
»sten op den duur zouden hebben vergroot, terwijl de
»buitengewone ongelukken en onkosten elk stelsel ge-
»meen zijn, en men ook bovendien vele noodelooze kos-
»ten, het gevolg van een te groot ingesteld bestuur,
»had kunnen inkrimpen. Zulks leverde mensch- en
»staatkundigere waarborgen voor den duurzamen bloei

» en behoud der Kolonie op, dan een gedwongen stelsel
» van kultuur, hetwelk zoo vele millioenen vrije ingeze-
» tenen, die geenszins West-Indische slaven zijn, tot
» *glebae adscripti* terug brengt, waarbij het de vraag
» is, of de tegenkanting der landzaten, hen niet tegen
» ons verbitteren, en weder tot nog meer onbeschaafde
» wezens terug brengen zal. Weinige jaren geleden,
» werden zij onder DIEPO NEGORO op het hoofd geslagen,
» onze magt op Java werd daardoor grooter dan ooit, en
» toch gaf de nieuwe en niet gekende dwang reeds aan-
» leiding tot onlusten te Passaroeang. Al behoeven de
» Javanen eene meer Oostersche regering dan wij Euro-
» peanen, zoo dient men hunne belangen toch, al ware
» het alleen wegens onze eigene duurzame belangen, niet
» uit het oog te verliezen, en ik behoef hier niet eens
» te vragen, of de mensch niet voor den burger moet
» onderdoen."

Ter wederlegging van dit gezegde, zien wij ons verpligt op zaken terug te komen, die reeds vroeger afgehandeld zijn, en van anderen te spreken, waaromtrent wij liever het zwijgen bewaard hadden. Onze belofte echter indachtig, van den Redenaar op den voet te zullen volgen, maakt het noodig dat wij punt voor punt nader beantwoorden, of van onze incompetentie gewag maken daar, waar wij oordeelen dat de zaak niet tot het gebied onzer beschouwingen gebragt worden kan.

Zoo, b. v., achten wij het niet te behooren tot onze bevoegdheid, om te beslissen over de al of niet noodzakelijkheid, om thans onze aangelegenheden in Indië al of niet openlijk in de Vergadering der Staten-Generaal te behandelen, en houden ons alzoo buiten een geschilpunt, dat welligt eene nadere oplossing vinden zal, indien de hoofdzaak, waarover wij eigenlijk handelen, tot genoeg-

zame rijpheid zal gekomen zijn. Wat de gunstige gevoelens betreft, die de Spreker aan den dag legt omtrent de bekwaamheden van RAFFLES, CRAWFURD en anderen, wij vermeenen, na hetgeen daarvan reeds vroeger, bladz. 13–16, gezegd is, daarbij niet verder te moeten stilstaan, als hier wel niets ter zake afdoende. En wat het stelsel aangaat door den eersten op *Java* ingevoerd, het is gebleken welke vruchten hetzelve heeft opgeleverd, en hoe weinig zijne lastgevers met zijne verrigtingen zijn ingenomen geweest; men leze zijne klagten deswege in zijne schriften, door zijne vrouw, na 's mans overlijden, openbaar gemaakt; terwijl, wat den twijfel aan de uitgelekte berekeningen betreft, die bij zoo vele verstandige landgenooten, en ook Indische ambtenaren, bestaan zou, te dien aanzien door ons wordt opgemerkt, dat het twijfelen aan eene zaak, die men slechts gebrekkig kent, gelijk het geval moet zijn, wanneer die kennis gegrond is op *uitgelekte* berekeningen, dit zeer natuurlijk is, en dat daaruit wel niets noch ten voor- noch ten nadeele eener zaak beslist worden kan. De Spreker intusschen schijnt tot die twijfelaars niet te behooren, gemerkt zijne verzekering, straks vermeld, dat voor dit jaar alleen 12 a 13 millioen uit de Indische kas zou worden betaald.

Hij zegt al verder dat, naar het hem *toeschijnt*, de beginselen die tot in 1825 gevolgd werden, de menschen gelukkig maakten, de beschaving bevorderden; — de beschaving de nijverheid; — deze het inkomen — en het inkomen de winsten. Deze uitdrukking, *het schijnt zoo*, is een bescheiden gezegde. Stond er, *het is zoo*, wij zouden naar de bewijzen, naar daadzaken hebben mogen vragen, die dit oordeel regtvaardigden. Maar schijn is bedriegelijk; het woord zelfs duidt reeds aan dat men geenen, althans geenen toereikend zekeren grond

voor de stelling weet aan te voeren, en dus zou het ook onbillijk zijn om daarnaar te vragen. Indien echter de Spreker, en anderen met hem van hetzelfde gevoelen, de aandacht gelieven te vestigen op de uitkomsten, onder den invloed dezer beginselen verkregen, en bladzijde 19-23 opgegeven, dan zal men moeten toestemmen, dat dezelve niet alleen niet *schijnen*, maar werkelijk niet geleid hebben tot bevordering, zoo der algemeene als bijzondere belangen van de daarin betrokken partijen. En wat nu de groote winsten aangaat, welke onder deze beginselen zouden zijn verkregen, wij weten, dat onder den invloed van dezelve ruim 45 millioenen schuld zijn gemaakt, en de handel groote verliezen geleden heeft: van winsten door het Gouvernement, of van winsten welke de ingezetenen zouden hebben behaald in dat tijdperk, is ons niets bekend; terwijl, wat den Javaan betreft, het dezen onder dat stelsel is vergund geweest eene zware belasting voor de vrije beschikking over personen en eigendommen te betalen; en niet te min tot de aanplanting van de koffij is verpligt geworden, welke hij zich heeft zien afhandig maken tegen spotprijzen, dikwerf voor niets. *Dat zulke instellingen mensch- en staatkundigere waarborgen opleverden voor duurzamen bloei en behoud der Kolonie* is ieder niet gegeven in te zien, en wordt dan ook geenszins bevestigd door de menigvuldige oorlogen en oproeren, die in het bedoelde tijdvak hebben plaats gehad; terwijl vroeger, gedurende meer dan eene halve eeuw, noch van oorlog noch van opstand op *Java* iets vernomen is.

Onder dit zoogenaamde gedwongen stelsel van kultuur heeft de Javaan altijd rustig geleefd, en de handel gebloeid. Nog duurt dit stelsel onafgebroken voort in de *Preanger Regentschappen*, en nimmer is daar spoor

van oproer of tegenstand tegen het Gouvernement bespeurd geworden. In de *Madion*, een uitgestrekt landschap, vroeger aan de Vorsten van *Java* toebehoord hebbende, in 1830 onder het bestuur des Gouvernements gebragt, is het stelsel der landrente, dat zoo hoog aangeprezen wordt, ingevoerd geweest. Een groot verloop van volk, naar de landen hunner vorige meesters, was daarvan het gevolg, en de ijverigste voorstanders van dat stelsel zijn de eersten geweest, om het afschaffen der landrente aldaar, en het invoeren van de zoogenaamde dwangkultuur voor te stellen. En sedert zulks heeft plaats gehad, hebben niet alleen de volksverhuizingen opgehouden, maar zijn zelfs de uitgeweken bewoners naar hunne voormalige woonplaatsen terug gekeerd.

Wat verder het zoogenaamde stelsel van dwangkultuur betreft, dat thans zou bestaan, de bijlagen zullen daaromtrent eene genoegzame opheldering verschaffen. In meerdere onzer provinciën hier te lande worden gronden bebouwd, tegen afstand van de helft of een derde van den oogst aan den eigenaar. Men vrage het aan de huurders dier gronden of zij, in plaats van de helft of een derde van den oogst af te staan, niet liever een vijfde van den grond met een ander gewas zouden willen beteelen in betaling van het verschuldigde, zoo daartoe noch meer arbeid noch meer opofferingen gevorderd wierden, dan de gewone bearbeiding hunner gronden vereischt, en zij voor het al of niet gelukken van het produkt niet aansprakelijk, noch voor den oogst daarvan te zorgen hadden, en make daarna de toepassing.

Men neme daarbij in aanmerking dat alle lasten op *Java* berusten, volgens de aloude volks-instellingen, op den grond, en niet op den persoon; dat daarvan door den Souverein gevorderd kan worden een vijfde van het pro-

dukt of, voor ieder bouw, 66 dagen arbeid; dat het strookt met het belang der bezitters van die gronden de lasten in *naturâ* te presteren, gelijk het met het belang onzer landlieden, langs zoo vele onzer dijken wonende, strookt, die dijken, ieder naar mate de gronden die zij bezitten daarmede bezwaard zijn, zelve te onderhouden. En zouden deze, verpligt om den arbeid daartoe gevorderd te presteren of te doen presteren, daarom terug gebragt zijn tot *glebae adscripti* of West-Indische slaven? Van welk gewigt zijn dan dergelijke gezegden, ter bestrijding van het ingevoerde stelsel op *Java*?

Nu vijf jaren bestaat hetzelve. Sedert dien tijd wordt op *Java* eene volkomen en zoo lang ontbeerde rust genoten. Het onderzoek, door het Hoofd van het bestuur opzettelijk ondernomen, om zich te overtuigen van de geestgesteldheid van de Vorsten, Hoofden en bevolking aldaar, heeft de bevredigendste uitkomsten opgeleverd. Doen deze daadzaken niet meer af dan declamatien, zonder aanvoering van gronden of bewijs? De onlusten te *Passaroeang*, waarvan men spreekt, wat bewijzen dezelve? De oploop van eenig volk in een enkel Regentschap, van de 64, die er op *Java* bestaan, door opruijing misleid, en zonder eenig geweld, beter ingelicht, naar hunne haardsteden terug gekeerd, kan daarin een bewijs tegen de deugdzaamheid van het ingevoerde stelsel gelegen zijn? Gesteld, een ambtenaar ware te ver gegaan in zijne vorderingen, en de bevolking had zich deswege bij zijne Hoofden komen beklagen en was te vrede gesteld, wat zou hieruit dan nog anders kunnen worden afgeleid, dan dat men met den Javaan niet naar willekeur kan omspringen, en dat hij, zich in zijne wettige regten verkort geloovende, zich zeer wel weet te doen gelden? En zou men dan daaruit niet mogen af-

leiden dat de staat van rust of onrust in dat land het beste bewijs oplevert van de gezindheid der bevolking, ten aanzien van de aldaar genomen maatregelen?

De Spreker vervolgt verder zijne redevoering aldus:

»Bij dat gestadige afwisselen van Gouverneurs — vijf »in tien jaren — (telkens nieuwe onkosten) worden »steeds meer nijpende maatregelen genomen, want be-»halve dat ieder toch iets van zijn kortstondig bestuur »ter nagedachtenis wil achterlaten, moet men ook iets »meer dan een voorganger zoeken te doen, en zoo wordt »zelfs een matig stelsel overdreven, en offert men de toe-»komst aan het oogenblik op. Wee verwikkelingen on-»der Hoofden die geen invloed hebben, en de midde-»len, de behoeften, het personeel noch het land kennen! »Onwillekeurig herinnert het aan den hoogen Krijgsraad »te Weenen, die zeer geleerde en goede plans aan be-»kwame Generaals voorschreef, maar er altijd en overal »mede, door NAPOLEON geslagen werd; of ook aan het »stelsel van den Egyptischen MEHEMED ALI, waarbij men »den geheelen staat met het werktuigkundige eener fa-»brijk gelijk stelt."

Wie die vijf Gouverneurs in tien jaren geweest zijn, verklaren wij niet te weten, evenmin als het te raden is, welke maatregelen hier worden bedoeld. Het *wee*, over verwikkelingen, onder Hoofden zonder invloed hier uitgesproken; de herinnering aan den hoogen Krijgsraad te *Weenen*, NAPOLEON en MEHEMED ALI bevat zoo vele heterogene deelen, dat het ons niet mogelijk is te doorgronden, wat de Spreker daarmede eigenlijk zeggen wil; dit alleen zien wij uit de volgende periode: »Ik spreek »hier echter zoo weinig persoonlijk, dat niemand Z. M. »keuze in den Generaal DE EERENS hooger schat dan ik, »naardien ik uit ondervinding bij het leger zag, hoe

» uitstekende kunde, werkzaamheid en braafheid hier » hand aan hand gaan. Maar ik ken den nieuwen Gou- » verneur-Generaal geene *science infuse* toe, en beweer » dus, dat zijn bestuur aanvankelijk een blind rondtasten » of uitvoeren zal zijn" dat de Spreker hier niet bedoeld heeft Z. M. keuze van den Generaal DE EERENS, wien uitstekende kunde, maar geen *science infuse* wordt toegekend, te misbillijken, schoon echter diens bestuur evenwel slechts een blind rondtasten of uitvoeren zal zijn.

Wij moeten hierop aanmerken dat, wat die *science infuse* betreft, deze wel door den Generaal DE EERENS zal kunnen ontbeerd worden, daar hij benoemd is tot Luitenant-Gouverneur-Generaal, en de tegenwoordige Chef van het bestuur het gezag blijft uitoefenen lang genoeg nog, om den Luitenant-Gouverneur-Generaal in staat te stellen de vereischte plaatselijke informatiën te verkrijgen, ten einde als Gouverneur-Generaal te kunnen optreden. Indien de Spreker deze bijzonderheden gekend heeft, waarom dezelve dan niet vermeld? en zoo hij ze niet heeft geweten, zal hij, vertrouwen wij, thans overtuigd zijn, dat zijne bezorgdheid van grond ontbloot is.

» Welke waarborgen," zegt hij al verder, » heeft » Z. M. hier, op 4000 uren afstand, goed ingelicht en » bediend te worden? Geene dan de consideratiën van » zijnen Minister. Het is waar dat deze geacht en door- » kundig is, maar de keerzijde van zijn stelsel, eene » keerzijde die men hier en daar met zulke sprekende » kleuren ontwaart, wordt niet kennelijk gemaakt. Slechts » door een raad van oude koloniale ambtenaren, wier » advies Z. M. evenmin dan dat des Staatsraads behoefde » te volgen, maar die de voor- en nadeelen van een » systema of van een te nemen besluit *a priori* zouden » bloot leggen, die de loopende behoeften met den vin-

»ger zouden kunnen aantoonen, ware hierin te voorzien.
»Wat gebeurde er b. v. met het landgoed Soekaboemi?
»Heeft men de beste instellingen aan de beste regerin-
»gen te danken, wil de onze slechts waarheid en het
»goede, dan ga ik onbeschroomd verder, om het ge-
»zegde eenigzins daadwerkelijk te staven."

Indien wij het wel begrijpen, dan zou de waarborg, dat Z. M. goed ingelicht en bediend worde, welke gezegd wordt hier te ontbreken, naar de meening van den Spreker verkrijgbaar zijn door het benoemen van eenen kolonialen raad, bestaande uit oude Indische ambtenaren, die dan de voor- en nadeelen van een systema of van een te nemen besluit *a priori* zouden bloot leggen, en de loopende behoeften met den vinger aantoonen. Zulk een raad, met zulk een vermogen begaafd, ware voorzeker eene schoone zaak, en zou ook elders nuttig kunnen zijn. Indien dezelve echter uit oude Indische ambtenaren moet bestaan, zal, vreezen wij, zoodanig een raad moeijelijk zijn daar te stellen. Wanneer deze oude Indische ambtenaren toch het vermogen bezeten hadden om zoo ver vooruit te kunnen zien, is het niet waarschijnlijk dat er zoo vele oorlogen op *Java*, dikwerf zoo geheel onverwacht, zouden ontstaan zijn, en de uitkomsten, tijdens hun aanwezen in Indië verkregen, zoo geheel strijdig met de hoop en verwachting zouden zijn uitgevallen! En is dit nu het geval geweest toen zij zich op de plaats, op het tooneel der handelingen zelve bevonden, welke waarborgen heeft men dan dat nu, 4000 uren ver daarvan verwijderd, hun oog scherper en hunne berekeningen juister zullen zijn?

Het thans ingevoerde stelsel, wij herhalen het, bestaat circa vijf jaren en voldoet, ja, heeft tot heden toe ver de verwachting van het Gouvernement overtroffen.

Wij gelooven derhalve dat het raadzamer en voorzigtiger zal zijn de uitspraak over de waarde van hetzelve verder aan den tijd en de ondervinding over te laten; althans zoo lang die landen rustig blijven; de Vorsten, Hoofden en bevolking bewijzen geven hunner tevredenheid; de landbouw bloeit; de handel in Indië, van haven tot haven, toeneemt; die van het Vaderland op de Koloniën zich uitbreidt en met voordeel gedreven wordt, en, bovendien, millioenen jaarlijks in 's Rijks schatkist worden gestort. Zoo lang, zeggen wij, zulke uitkomsten verkregen en niet kunnen betwijfeld of tegengesproken worden, zal het wel overbodig zijn aan oude Indische ambtenaren te vragen of zij zulk een stelsel van bestuur, als waaronder opgenoemde voordeelen verkregen zijn, goedkeuren of hunne theoriën in de plaats daarvan wenschen gesteld te zien, en tevens zullen die uitkomsten een toereikenden waarborg aan Z. M. opleveren, dat Hoogstdezelve goed ingelicht en wel gediend wordt.

De Spreker laat zich verder aldus hooren:

»Het is waar, Ed. Mog. Heeren, ik betreed zoo »doende een gebied, hetwelk ons niet onmiddellijk aan»gaat; dan vermits ik mijn advies slechts als een tegen»hanger wil beschouwd hebben, en mijne stem niet »van deze administrative bijzonderheden afhangt, houd »ik het er voor, dat eene regering als de onze, eene »wrijving van denkbeelden nopens dit onderwerp, niet »dan ten goede kan uitleggen. Ik vraag eenvoudig: zijn »de volgende daadzaken al dan niet waar? Zoo ja, »wat beteekenen dan de beloften? Zoo neen, waarom »ze dan niet wederlegd, of waarom dan zelfs een ver»keerd koloniaal budget opgemaakt? te weten:"

Alvorens tot het onderzoek van de daadzaken te komen, welke de Spreker opgeeft, willen wij al dadelijk

overgaan om, ter voldoening aan zijn verlangen, op te geven of die waar of niet waar zijn, en ons daarop positief verklaren. Wij zeggen dan: DIE DAADZAKEN ZIJN NIET WAAR; ZIJ ZIJN, ZONDER UITZONDERING, VERDICHT, EN DE SPREKER IS DOOR VALSCHE OPGAVEN MISLEID GEWORDEN. En wat de reden betreft, waarom dezelve dan niet worden wederlegd, daarop moeten wij, op onze beurt, vragen, welk regt heeft men om van het Gouvernement eene wederlegging te verlangen van zoo vele ongegronde opgaven en beschuldigingen? Waar zijn hier de grenzen, binnen welke men zich zoude behooren te beperken? Zoo, b. v., ter wederlegging van allerlei ongerijmdheden, *f* 100,000 op de Staats-begrooting wierden uitgetrokken, zou men, naar wij ons verbeelden, een luid gemor tegen dezen post hooren opgaan, dezelve, als eene nuttelooze uitgave, wenschen geschrapt te zien. En te regt. — En zou intusschen die som wel te groot zijn om zoo vele ongegronde opgaven en aantijgingen te wederleggen, waarmede de betweterij en bedilzucht zoo ruimschoots optreden? Met weinige woorden kan men zeggen: de maan is door menschen bewoond, maar het vereischt dikwerf veel tijd en moeite om het tegendeel aan te toonen, althans zoo men geen regt heeft om, uit het onbewezene der stelling, te besluiten tot derzelver onaannemelijkheid; en dit is het, wat aan de Gouvernementen zoo vaak wordt betwist, het zoo moeijelijk maakt op alle ongerijmdheden, door het misbruik eener vrije drukpers voortgebragt, te antwoorden. Alleen dan, wanneer zoodanige schriften dáár invloed beginnen uit te oefenen, waar dezelve voor het nationaal belang schadelijk kunnen worden, kan het raadzaam zijn in eene wederlegging daarvan te treden. Zie daar de reden waarom het Gouvernement, naar ons gevoelen, zich niet behoort in te

laten met het wederleggen van zoo veel onzin, als dagelijks wordt uitgekraamd.

Na deze korte opgaaf van ons oordeel, omtrent het al of niet antwoorden van wege het Gouvernement, op dergelijke schriften, keeren wij tot de redevoering van den Spreker terug; waar hij aldus vervolgt:

»De Heer C. TEN BRINK beweert in een zaakrijk ge»schrift, dat ten minste 14 millioen van leeningen, »waaraan de onlangs vermeerderde bloei grootendeels te »danken is, niet gebruikt werden. Ons geacht medelid »VAN SYTZAMA komt er hier in de Vergadering op terug, »bij zijne hoogstmerkwaardige redevoering van verleden »jaar over dit onderwerp. Men beweert dat de Minis»ter, die in 1827 aan het hoofd van dit departement »stond, het gebruik der 35, der 37 of mogelijk der »volle 45 millioen in eene aan de hooge regering inge»diende memorie, afdoende en zegevierend aantoont, »en opgenoemd werk ten eenen male den bodem inslaat. »Is dit nu zoo, waarom dan een nu regtmatig wantrou»wen niet, door de bekendmaking van zoodanig stuk, »doen ophouden? Waarom het gebruik van gelden niet »aangetoond, waaromtrent nu zulke verkeerde vermoe»dens levendig worden gehouden, en waarom dan zoo »vele millioenen voor ons in het duistere laten zweven?"

»Een andere Schrijver, D. C. OSIANDER, die in vele »opzigten overdrijft, maar nu en dan al te waar is, en »waarvan ik gewaag, omdat zijne stukken zoo algemeen »de aandacht tot zich trekken, doet opmerken, dat 20 »millioen van opgenoemde leeningen, reeds in April »1826, uit de $2\frac{1}{2}$ pCt. losrenten werden verstrekt, ter»wijl de eerste serie der in 1830 geschapene $3\frac{1}{2}$ pCt. »ad 30 millioen niet tot aflossing van eene evenredige »som $4\frac{1}{2}$ pCt. besteed werd, zoodat men eene dubbele

»geldopneming voor de Koloniën vermoeden kon. Is »echter een gedeelte dezer obligatiën later afgelost, en »zijn de gelden ad 15 millioen voor de tweede koloniale »leening gebezigd, waarom kon men het medelid VAN »SYTZAMA dan verleden jaar, ofschoon het antwoord »door de gerekte discussie, denzelfden dag niet be- »hoefde te volgen, niets anders zeggen dan: *Audi et* »*alteram partem*, waarom dit *alteram partem* niet »getoond?"

Reeds vroeger is opgegeven dat het deficit in Indië tot 1830 bedragen heeft *f* 23,450,851.96[5], ongerekend *f* 18,673,839.78 aan oorlogskosten, ten laste van het Hof van *Djokjokarta* gebragt; dat bovendien eenige betalingen voor de West-Indië hebben plaats gehad; en daar alle deze uitgaven uit de leeningen bestreden zijn geworden, blijkt het dus reeds dat de opgaven van den Heer C. TEN BRINK niet waar kunnen zijn. Het gezegde van OSIANDER is geheel vreemd aan het onderwerp onzer beschouwing, de tegenwoordige toestand van *Java*, en daarom gelooven wij daarbij niet te moeten stilstaan.

In de volgende afdeeling zijner rede, zegt de Spreker:

»De jaren 1830 tot 1832 waren gunstig voor de Ko- »loniën. Goede opbrengsten, redelijke prijzen en geene »buitengewone rampen. — In 1831 schenen de uitgaven »de ontvangsten niet te min met ruim een halve ton te »overtreffen."

»In 1832 had men, naar het schijnt, 23½ millioen »baten, en ½ millioen minder aan lasten, maar daaren- »tegen bij de 12 tonnen gouds te betalen wegens de »leeningen, wegens de voorschotten op de Preanger- »koffij, wegens den Indischen achterstand en wegens de »Solosche obligatiën."

»Wel volgde er later nog eene winst van bijna een

»half millioen op de koffij, maar er bleef een deficit »van meer dan twee ton, hetwelk men uit het administratief kapitaal van dat jaar moest suppleren."

»Niet te min verstrekte men onze Staatskas dat jaar »*f* 1,200,000, en ik vraag met eenigen grond, waaruit?

»In 1833 scheen men gunstiger uitkomsten te verkrijgen, door de hoogere factuurprijzen der verzondene »produkten."

»Niet te min gelooft men dat gezegd jaar, met een »naauwelijks voldoend kapitaal in kas — 5½ millioen — »om de administratie gaande te houden, sloot, en scheen »men zelfs verpligt te zijn geweest om zich een jaar »vroeger, op zijn Generaal DAENDELS, 12 tonnen gouds »renteloos door de Weeskamer ter beschikking te doen »stellen. Het contract in 1833 met de Handel-Maatschappij gesloten, om 8 millioen remises te leveren, »behalve nog voor 3 millioen remises uit Padang van de »teelt van 1834, was dus eene gewaagde anticipatie. »Van de meer gunstige berekeningen voor dit loopende »jaar 1834 spreek ik reeds uit dien hoofde voorzigtigheidshalve niet, ofschoon de waarde der rekening eerst »later, na het volbrengen der verkoopen, kan blijken, »en alhoewel dezelve, na hetgeen men reeds eenmaal »van de indigo zag, en nu van de suiker vreest, op »geen onwrikbare grondslagen berust."

Wat hier gezegd wordt van 1830 tot 1832 is niet gegrond. De Koloniën hebben gedeeld in de rampen van het Moederland: een sterker leger is aldaar aangehouden dan anders noodig geweest zou zijn, en de oorlog van *Sumatra* heeft zoo wel geld als volk gekost.

De opgave, dat over 1831 een deficit van eene halve ton zou hebben bestaan, is onwaar; dat jaar heeft een aanzienlijk excedent opgeleverd.

Dat over 1832 $23\frac{1}{2}$ millioen baten en een half millioen minder aan lasten zou hebben plaats gehad, is zoo weinig gegrond, dat deze beide sommen op geene tien millioenen na overeenstemmen met de begrooting over dat jaar. Men ga dus na welk vertrouwen op zulke opgaven als deze te stellen is.

Wat de 12 ton betreft, die de Weeskamer renteloos ter beschikking van het Gouvernnement zoude hebben moeten stellen, ook dit komt hier voor in eenen zin geheel strijdig met de waarheid.

Het Gouvernement is, gedurende het geheele tijdvak hier bedoeld, zoo weinig om geld verlegen geweest, dat van de som, waarvan op bladzijde 30 is gesproken als eene reserve bij de bank gedeponeerd, tot 1832 toe, geen gebruik heeft behoeven te worden gemaakt, dan voor een gering bedrag in goud, hetwelk, benevens andere waarden, met het fregat *de Rupel* in het begin van 1831 naar Nederland gezonden is. Er kon dus ook geene noodzakelijkheid voor het Gouvernement bestaan om 12 ton van de Weeskamer te leenen. Zie hier echter wat aanleiding gegeven heeft tot eenen maatregel, die hier in valsch daglicht wordt geplaatst.

Het Bestuur in Indië is aansprakelijk voor de gelden bij de Weeskamers en voor de renten, die aan de kapitalen, daar gestort, zijn toegezegd; doch daarom ook oefent hetzelve invloed uit op de wijze op welke deze gelden worden uitgezet. Er bestonden gewigtige beweegredenen voor het Gouvernement, op dat oogenblik ontleend uit de politieke omstandigheden, waarin de Kolonie zich, ten gevolge van het gebeurde in *Europa*, bevond, om die gelden niet te doen uitzetten, althans zich niet onverschillig te verklaren aan wien deze werden toevertrouwd; en het is daarom dat de Weeskamers

last is gegeven hare gelden niet uit te zetten, maar dezelve ter beschikking van het Gouvernement te houden, en evenzeer is dan ook, in dringende gevallen, toegestaan geworden om daarmede bijzondere personen te gerijven; doch die gelden zijn bij de Weeskamers blijven berusten en niet in 's Gouvernements kas overgebragt geweest. Alleen in 1833, toen de uitbreiding van het stelsel van kultuur buitengewone uitschotten vorderde aan eenige planters, is *f* 400,000 bankpapier genomen van de Weeskamer van *Batavia*, maar daarentegen aan dezelve eene overwijzing gedaan van gelijke *f* 400,000 in specie, uit het reserve fonds bij de Bank gedeponeerd; en deze maatregel wederom heeft plaats gehad om het Gouvernement in de gelegenheid te stellen van, specie noodig hebbende, die, tegen restitutie van het bankpapier, te kunnen verkrijgen. Indien de Spreker gezegd had, dat in het tijdperk, hetwelk 1830 is voorafgegaan, te *Batavia* *f* 600,000 van de Weeskamer geleend was, doch deze in 1830 gerestitueerd zijn, en sedert dien tijd geene leeningen bij de Weeskamer zijn geschied, (waartoe de noodzakelijkheid niet bestaan heeft) dan zou hij de waarheid hebben gesproken, en dus geheel iets anders dan thans door hem opgegeven wordt, gezegd hebben.

Van geen beter alooi is het opgegevene, betrekkelijk de overeenkomst met de Handel-Maatschappij gesloten, om 8 millioen voor remises te leveren, en 3 millioen remises van *Padang*, van de teelt van 1834, hetwelk eene gewaagde anticipatie genoemd wordt.

In het jaar 1833 is eene overeenkomst met de Handel-Maatschappij gesloten, om te verleenen 8 millioen in wissels, getrokken op zes maanden zigt, en die wissels zijn successivelijk hier aangekomen in 1834. Voor die

wissels zijn, op den eersten Januarij van laatstgenoemd jaar, ter beschikking van de factorij der Handel-Maatschappij gesteld, 8 millioen aan produkten, niet uit den oogst van 1834, hetgeen blijkbaar eene onmogelijkheid was, maar uit den oogst van 1833; en die produkten zijn achtereenvolgende in den loop van het voorgaande jaar 1834 aangebragt, en hebben een gedeelte uitgemaakt van de ladingen der 112 schepen, hetzelfde jaar van Indië aangekomen. Bovendien zijn, op den genoemden datum van 1 Januarij 1834, uit den oogst van *Java*, (en niet uit dien van *Padang*, dat geene drie millioen aan produkten oplevert,) de vereischte produkten ter dispositie van de factorij gesteld, tegen betaling van 3 millioen in 's Gouvernements-kas aldaar. Welke anticipatie heeft hier nu plaats gehad? De produkten, werkelijk voorhanden, zijn afgegeven op *Java*, tegen wissels en kontante betalingen. De Spreker kan zich, des verkiezende, informeren bij de Handel-Maatschappij, of dezelve al of niet aan hare factorij zijn verstrekt, hier verkocht en het *surplus*, dat zij meer hebben opgeleverd, dan waarvoor die zijn aangerekend, niet aan het Departement van Koloniën wordt uitbetaald. De Spreker kan zich verzekerd houden, dat zij geenszins het tegendeel daarvan zal willen of kunnen beweren.

Van de meer gunstige berekeningen over 1834 verkiest de Redenaar niet te spreken. Waarom niet, zoo hij daarvan berigten bezit? Bewijzen niet de stipte en aanzienlijke betalingen, die door het Departement van Koloniën gepresteerd worden, dat de fondsen uit Indië regelmatig aankomen? Maar zoo de Koloniën die voordeelen niet opleveren, hoe worden die dan verkregen? Geldleeningen geschieden er niet ten behoeve der Koloniën, noch hier noch op *Java*; de Handel-Maatschappij

ontvangt geregeld de produkten in betaling der gelden, welke zij ten behoeve van het Gouvernement verstrekt. Het Gouvernement in Indië staat hierin zelfs aanmerkelijk te voren, zoodat reeds met den 1 Januarij van dit jaar alle de produkten, uit den oogst van 1834, ter beschikking gesteld zijn van de factorij, voor de betalingen in de eerste zes maanden van dit jaar te doen. Ook te dezen aanzien beroepen wij ons op de Handel-Maatschappij. Beslissen dergelijke daadzaken niet meer dan alle ongerijmde bedenkingen, welke men, uit den schijn der dingen, zoo als men die gelieft voor te dragen, ontleent?

En wat de Indigo-kultuur betreft, die reeds eenmaal zou mislukt zijn, en hetwelk thans ook van de suiker zou gevreesd worden; ook dit gezegde is almede van geene bepaalde beteekenis. Dat in een land, zoo uitgebreid als *Java*, hier en daar de oogst van eenig produkt mislukt, kan evenmin verwondering baren, als dat zulks hier in het Vaderland jaarlijks plaats heeft; en dat het eene jaar de oogst gunstiger uitvalt dan het andere is evenmin vreemd: maar dat er een totaal misgewas van Indigo immer zou hebben plaats gehad, is eene onwaarheid, gelijk de honderd duizende ponden, door de Handel-Maatschappij verkocht, doen zien; en dat er iets nadeeligs bekend zou zijn van het suikergewas in 1834, is evenzeer onwaar. De tijdingen hier uit Indië, loopen tot November ll.; volgens deze was die kultuur gunstig afgeloopen.

» Is het nu, blijkens al het gezegde, waar, (zoo gaat de Spreker verder voort) » dat de toestand van Java, » (de andere Koloniën komen bij eene zoodanige rekening » schier niet in aanmerking) dat het thans ingevoerde » stelsel geene afdoende waarborgen voor de toekomst » oplevert, — is het daardoor mede onzeker, of dat ge-

» west ons jaarlijks zoo vele millioenen zal blijven ver-
» strekken, — is het waar, dat de tot dus verre ge-
» storte gelden voor als nog weinig meer dan anticipatiën
» zijn, — berusten de gunstige rekeningen op de fictief
» gestelde prijzen van de gefactureerde waarde, die steeds
» in hoeveelheid toenemen, — heeft men bovendien de
» neiging om den handel naar derwaarts, ter gunste der
» Handel-Maatschappij, te monopoliseren? dan geeft dit
» wel geen regt, om aan te wijzen wat ons als meer
» wenschelijk voorkomt; maar dan vraag ik toch, of wij
» den wensch kunnen onderdrukken, om, hetgeen toe-
» gezegd en van onze competentie is, om namelijk finan-
» ciële inlichtingen tot waarborg voor de toekomst te
» vragen; en of wij niet nadrukkelijk moeten wenschen,
» om het batige saldo eener geregelde rekening-courant
» grondwettig op het budget te zien hersteld."

Wij vertrouwen dat de bedoelde Spreker deze vragen thans zelf wel, en zonder onze hulp, zal kunnen beantwoorden; althans dat hij overtuigd zal zijn, dat alles, wat hij tegen de inrigtingen in Indië heeft aangevoerd, van grond ontbloot, en op verdichte opgaven gebouwd is; en voorts, dat die voordeelen, welke het Moederland van deszelfs Koloniën trekt, geenszins bij anticipatie genoten worden, maar het zuivere provenu zijn van de opbrengsten dezer bezittingen, boven de lasten van dezelve. En of de berekeningen berusten op fictief gestelde prijzen van gefactureerde waarden, die steeds in hoeveelheid vermeerderen, ook in dit opzigt kan hij zich gerust stellen. Het voorgaande jaar heeft de Handel-Maatschappij aan het Departement van Koloniën nog uitgekeerd *f* 892,787.78, welke de produkten meer hadden opgeleverd dan waarvoor dezelve aangerekend waren; terwijl, wat betreft de neiging om den handel derwaarts,

ten gunste van de Handel-Maatschappij, te monopoliseren, wij geene bewijzen zien bijgebragt, die het toeschrijven aan het Gouvernement van zulke oogmerken wettigen.

Het is eene daadzaak, de partikuliere handel kan met geen voordeel op Indië worden gedreven; en zulks is niet alleen nu het geval, maar was dit reeds lang vóór de oprigting van de Handel-Maatschappij, zoo als zulks op bladz. 23 aangeteekend is. De Handel-Maatschappij zelve zou dien handel, op den gewonen voet, niet met voordeel kunnen drijven; hare verliezen tot 1830 strekken daarvan ten bewijze. Het is niet in het belang van het Gouvernement, maar in dat van den handel, dat het Bestuur schikkingen heeft doen beramen, om de produkten van *Java* naar onze markten over te brengen; hetzelve kan een hoogeren prijs daarvoor bedingen, zoo die op *Java*, tegen wissels, worden verkocht, en dit middel is beproefd; doch dan ook gaat die handel over in handen der Engelschen, en de onze, thans meer dan verdubbeld, loopt te niet; althans, wanneer de Koning ophoudt uit Hoogstdeszelfs eigen middelen de verliezen aan de Handel-Maatschappij te vergoeden, daaraan, in zulk een geval, onafscheidelijk verbonden.

Wat de mededeelingen betreft, die de Spreker verlangt, wij achten het niet van onze competentie daarop te antwoorden, als niets gemeens hebbende met de inrigtingen en de tegenwoordige gesteldheid van *Java*. Alleen dit vermeenen wij nog te moeten opmerken, dat, daar er werkelijk, van tijd tot tijd, ongunstige en onheil spellende berigten uit Indië worden overgezonden, en reeds sedert 3 a 4 jaren ingekomen zijn, het niet overbodig kan geacht worden, de algemeene oorzaak daarvan aan te wijzen.

Het is overbekend dat, behalve eenige bekwame mannen en wel onderlegde jonge lieden, die zich in Indië tot bekwame ambtenaren gevormd hebben, derwaarts, sedert 1816, vertrokken zijn een groot aantal onbruikbare voorwerpen, en daaronder niet weinige wier zaken hier verloopen waren. Alle deze lieden vertrokken naar *Java* met het oogmerk om spoedig rijk te worden, en hunne vervallen zaken te herstellen. Veel is er aldaar voor deze menschen gedaan, dan de ondervinding heeft doen zien, dat de meesten voor gewigtige betrekkingen ongeschikt waren; en bij de ingevoerde bezuinigingen zijn dan ook deze, bij voorkeur, achter gesteld en op wachtgeld gebragt. Het zijn inzonderheid deze, die zulk een luid geschreeuw aanheffen tegen ieder Bestuur in Indië, dat hunne wenschen niet bevredigt. Hiermede vereenigen zich allen die ontevreden zijn, ten gevolge van ernstige berispingen, welke de nalatigheid in den dienst hen op den hals haalde; of die zich verongelijkt gelooven, ten gevolge van bevordering van anderen tot gewigtigere betrekkingen. Een ander middel, om zich op het Bestuur in Indië te wreken, dan door hetzelve hier te lasteren, blijft hun wel niet over; en daarvan wordt te meer gebruik gemaakt, omdat zich de hoop daaraan verbindt, van, langs dien weg, mede te werken tot veranderingen, het zij in het personeel van het Bestuur, het zij in de bestaande inrigtingen. Kan men het zedelijk karakter van den ambtenaar, aldaar aan het hoofd des Bestuurs geplaatst, niet aanranden, dan zijn het zijne maatregelen; en men kan zich daaromtrent de ongerijmdste opgaven veroorloven, omdat de afstand niet toelaat zich ligtelijk, ten aanzien van de onwaarheid derzelve, te vergewissen.

Behalve deze, treft men een groot aantal vreemde en

andere bloedzuigers op *Java* aan. Het zijn deze die zoo lang de Kolonie hebben uitgezogen, de schil aan het Moederland hebben overgelaten, en hetzelve, bovendien, het gelag hebben doen betalen. Doet men, door gepaste maatregelen, die onbetamelijke winsten, welke zij zich hadden weten toe te eigenen, in 's Lands kas storten, dan wachten zij zich wel die maatregelen, welke hunne voordeelen beperken, aan te randen, als wel overtuigd dat de billijkheid daarvan zou worden ingezien. In plaats daarvan verdicht men dan gebeurtenissen die niet bestaan; zendt berekeningen over, die men zelf gesmeed heeft, en spreekt van uitkomsten van begrootingen en boeken, die men nimmer heeft gezien.

Het zijn deze, en de straks genoemde ongeschikte ambtenaren, die zoo veel onheil op *Java* hebben gesticht. De ongelukken, die hetzelve in de laatste jaren te torschen gehad heeft, moeten daaraan grootendeels worden toegeschreven, den oorlog met DIEPO NEGORO niet uitgezonderd; en zij zijn het tevens, door welken het Gouvernement en de publieke opinie hier zoo dikwerf zijn misleid geworden. Dan, daar hunne woelingen en oogmerken eindelijk doorgrond zijn, zullen zij, voor den vervolge, wel geen ander onthaal te wachten hebben dan dezelve verdienen.

Deze ophelderingen zullen dan ook, vertrouwen wij, voldoende zijn om den oorsprong van vele ongunstige berigten te verklaren, en tevens het vroeger opgegeven gevoelen te regtvaardigen, dat de aangelegenheden van Indië hier te lande alleen kunnen en behooren beoordeeld te worden naar verkregen *uitkomsten*, en geenszins naar theoriën, ontleend van maatschappelijke inrigtingen en omstandigheden, geheel verschillende van die in Indië bestaan, of naar opgaven, van toereikende bewijzen ontbloot.

Juist hadden wij het afgehandelde stuk voltooid, toen de hierachter beoordeelde brochures in het licht verschenen. En daar in dezelve zeer veel wordt aangetroffen, van waarheid ontbloot en geschikt om ongunstige vermoedens te doen ontstaan, hebben wij het raadzaam gevonden dezelve te wederleggen, en die wederlegging aan de onderwerpelijke verhandeling toe te voegen, ten einde nog nader te doen zien hoe weinig oppervlakkige opgaven, onze Indische aangelegenheden betreffende, te vertrouwen zijn.

BEOORDEELING EENER BROCHURE,

GETITELD:

KORT OVERZIGT DER FINANCIELE RESULTATEN VAN HET STELSEL VAN KULTURES

ONDER DEN GOUVERNEUR-GENERAAL

J. van den Bosch.

UITGEGEVEN DOOR DE REDACTIE VAN *DEN OOSTERLING.*

TE KAMPEN, BIJ K. VAN HULST. 1835.

Reeds op bladz. 60 en 61 hebben wij opgegeven wie eigenlijk de lieden zijn, die, op *Java*, zoo gaarne hunne wraakzucht trachten te koelen aan het Hoofd des Bestuurs aldaar, en van welke middelen zij zich tot dat oogmerk bedienen: de onderwerpelijke brochure is daarvan een sprekend bewijs, als zijnde geheel een zamenweefsel van partijdigheid, onkunde en logentaal.

Dit stukje zou dan ook geenszins eene opzettelijke wederlegging verdienen, en zeer zeker niet zijn te beurt gevallen, ware het niet, dat hetzelve tot een vernieuwd bewijs zal kunnen strekken, hoezeer namelooze geschriften van dien aard te wantrouwen zijn, en, voor zoo ver althans die aan onedele bedoelingen moeten worden toegeschreven, niets dan verachting verdienen.

Na den Schrijver daarvan, van partijdigheid en onkunde beschuldigd en een logenaar genoemd te hebben, gevoelen wij de noodzakelijkheid om voor het publiek met zulke bewijzen op te treden, die zulk eene beschuldiging ten volle regtvaardigen; en wij durven gerustelijk aan hetzelve de beoordeeling overlaten of die, welke wij, ter staving onzer stelling, aanvoeren, al of niet onze beschuldiging wettigen, ja, wij aarzelen niet den Schrijver daarvan uit te noodigen, om de daadzaken, waarop wij ons beroepen zullen, te wederspreken, zoo hij zich daartoe in staat gelooft.

De Schrijver belooft in zijn geschrift een kort overzigt van de financiële resultaten van het stelsel van kultures, onder den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH ingevoerd. Indien hij door het woord *kort*, hier verstaat eene hoogst onvolledige, gebrekkige en onware opgave, dan beantwoordt het woord zeer wel aan het doel; indien echter de lezer daardoor eene op gronden berustende en door bewijzen gestaafde opgave verwacht, dan zal hij zich deswege zeer te leur gesteld vinden.

Om dit laatste oogmerk te bereiken, zou blijkbaar gevorderd zijn geworden:

1°. eene juiste opgave van de gelden, aan den opbouw der fabrijken en het aanleggen der suiker-, thee- en indigo-velden besteed, benevens eene daarop gegronde berekening, met welke kosten de jaarlijksche uitgaven, ter verkrijging van het produkt, moeten worden bezwaard;

2°. eene juiste opgave van de jaarlijksche uitgaven, die de teelt der produkten bedroeg;

3°. eene aanwijzing, tot welke prijzen die produkten zijn verkocht, en verder geacht kunnen worden verkoopbaar te zijn; terwijl dan, eindelijk, uit deze gezamenlijke opgaven en berekeningen, zouden moeten zijn af-

geleid de voor- of nadeelen, welke men van het stelsel van kultuur, zich, nu reeds en in de toekomst, zou mogen beloven.

Dan hoe zou hier zulk eene berekening mogelijk geweest zijn, daar, op het tijdstip dat de brochure geschreven werd, niet alleen vele fabrijken nog niet voltooid, een groot gedeelte van den oogst der velden, in het jaar 1833 beplant, niet tot suiker en indigo bereid waren, veel min dat de hoeveelheid en verkoopswaarde daarvan bekend zou zijn geweest, of slechts met eenige zekerheid zou hebben kunnen worden geraamd. Van deze bewijzen ontbloot, gevoelt men ligtelijk, dat de Schrijver niets grondigs heeft kunnen leveren, ter bevestiging van zijne stelling. Van hier dan ook dat hij, ter staving daarvan, alleen opgeeft eenige cijfers en redeneringen, en, met behulp van deze, tot uitkomsten geraakt, die wel strooken met zijne bedoelingen, maar zoodanig tegengesproken worden door andere onmiskenbare daadzaken, (de gedane remises namelijk,) dat hij de noodzakelijkheid gevoeld heeft, om ook deze door cijfers en redeneringen, zoo veel mogelijk, uit den weg te ruimen, of te verminderen; waaruit dan ook genoegzaam blijkt, dat, zoo het ongegronde van zijne meening dienaangaande behoorlijk wordt bewezen, de onzin zijner geheele redenering en berekeningen alleen daardoor wordt aangetoond.

Dan, bij eene eenigzins aandachtige lezing van het onderwerpelijk stukje, zal het den lezer blijken, dat hetzelve niet alleen handelt over de uitkomsten van het stelsel van kultuur, maar daarin tevens, dan eens meer direct, dan eens meer zijdelings, ingeweven zijn vele andere beschuldigingen, het bestuur van den Heer VAN DEN BOSCH betreffende. En wanneer wij ons dus alleen

bepaalden om het ongegronde van des Schrijvers opgaven, ten aanzien van de uitkomsten van het ingevoerde stelsel van kultuur aan te toonen, zoude er niet te min nog veel stof tot ongunstige vermoedens kunnen blijven bestaan, waardoor wij ons gedrongen zien, om ook deze opgaven te onderzoeken, en de onwaarheid daarvan aan te wijzen.

Deze opgaven kunnen, onzes inziens, tot de volgende vijf hoofdpunten gebragt worden:

1°. dat de koffijkultuur, althans in de twee eerste jaren van het bestuur van den Heer VAN DEN BOSCH, is verwaarloosd, en veelal aan de indigo- en suikerkultuur opgeofferd, (bladzijde 1);

2°. zouden de suiker- en indigokultuur niet de berekende hoeveelheden hebben opgeleverd, en deze produkten tot schadelijke prijzen verkregen zijn;

3°. zouden de remises door den Heer VAN DEN BOSCH tot 1833 gedaan, minder bedragen hebben dan 16 à 17 millioen, en, noch door middel van het stelsel van kultuur, noch door andere middelen, welke men aan den Heer VAN DEN BOSCH verschuldigd is, verkregen zijn;

4°. zou de inkoop van produkten, tegen koperen munt, een financiëel voordeel hebben opgeleverd; doch tevens daarvan een groot misbruik zijn gemaakt, en daaromtrent strijdig met 's Konings bevelen, zijn gehandeld; en

5°. zouden de ongunstige financiële uitkomsten, door den Schrijver opgegeven, gedeeltelijk toe te schrijven zijn aan de verzending van produkten, voor 's Gouvernements rekening, naar Nederland, en deze maatregel, zoo wel strijdig zijn met het belang van het Gouvernement, als, aan de vrije mededinging der Hollandsche reederijen overgelaten, veel minder kostbaar zijn geweest.

Het is tot deze hoofdpunten dat de opgaven van den Schrijver zich voornamelijk bepalen; althans al zijne aanmerkingen kunnen daartoe worden terug geleid. Wij zullen dus moeten aantoonen, dat deze stellingen deels onwaar zijn, deels zonder eenig bewijs worden aangevoerd, en derhalve, gezamenlijk, als van geene de minste waarde moeten worden beschouwd.

Zoodanig eene wederlegging der hoofdzaken zal het dan ook wel onnoodig maken, in alle die bijzonderheden te treden, met welke de Schrijver zijn betoog als doorweeft; waaronder er zoo velen zijn, die blijkbaar geenen anderen oorsprong hebben dan eene verregaande kwaadaardigheid van den auteur. De zoodanige achten wij alle wederlegging onwaardig; — de anderen, die nog eenige opmerking zouden kunnen verdienen, zullen wij, als in het voorbijgaan, vermelden en toelichten of wederleggen: waartoe wij thans overgaan.

Hetgeen de Schrijver op meerdere bladzijden zegt betrekkelijk de koffijkultuur, meenen wij te zamen te moeten trekken, ten einde het overzigt daarvan gemakkelijk te maken.

Bladzijde 1, zegt hij: » De koffijteelt, waarvan het » produkt toen (1830) laag in prijs was, viel niet in de » plannen van den Heer VAN DEN BOSCH, veeleer scheen » hij aan dezelve vijandig, en het was niet dan twee ja- » ren later, toen de rijzing van de markt meerdere win- » sten aanbood, dat hij de tweede bron van Java's rijk- » dom (de rijst toch zal wel de eerste blijven) zijner aan- » dacht waardig keurde." (bladzijde 2.) » In de Preanger » Regentschappen moest de koffijteelt gedeeltelijk voor » die der indigo wijken, en ten gevolge van dien, en » van den overmatigen arbeid der bevolking opgelegd, » werden de tuinen verwaarloosd. In het Regentschap

»Sumadang alleen, werd de afschrijving van vijf mil-
»lioenen boomen geautoriseerd, niet omdat zij geene
»vruchten meer opbragten, maar omdat zij niet konden
»worden verzorgd; en aan de buitengewone nieuwe
»werkzaamheden had men te danken, dat de koffijpluk,
»welke in 1830 nog had opgeleverd 62,174 pikols, in
»1831 niet meer heeft opgebragt dan 39,005 pikols,
»terwijl dezelve, toen men er wederom meer waarde
»aan heeft gehecht, in 1832 onmiddellijk is gestegen
»tot 53,239 pikols, en in 1833 tot 64,788 pikols."
(bladzijde 10.) »Hoe groot de onvoorziene winsten op
»de koffij, door rijzing van prijs mogen zijn geweest, en
»hoe krachtig deze de Indische financiën zijn te stade
»gekomen, mag dit produkt niet in aanmerking komen,
»als resultaat der ondernemingen van den Heer VAN DEN
»BOSCH. — Gedurende twee jaren van zijn bestuur, is
»het verwaarloosd, en wanneer men de daardoor verlo-
»rene quantiteit alleen in de Preanger Regentschappen,
»naar de praesumtive oogsten, volgens de bovenstaande
»aantooning op niet meer dan 30,000 pikols stelt, zou-
»den deze, tegen *f* 25, een voordeel geleverd hebben
»van *f* 750,000, hetwelk nog als een meerder verlies
»op de suiker en indigo moet worden aangeteekend. —
»Niet voor de twee laatste jaren, heeft de Heer VAN
»DEN BOSCH de gestaakte koffijkultuur wederom opge-
»vat. — Van zijne aanplantingen, die trouwens door
»iedere Regering zouden zijn gedaan, kan men de vruch-
»ten niet dan na twee of drie jaren te gemoet zien."
(bladzijde 11 en 12.) »Moeijelijk zoude het wezen, de
»winstdervingen te berekenen op het koffijproduct, ten
»gevolge der uitbreiding van suiker- en indigokultuur
»ondergaan, als ook de verliezen door teruggang, of
»liever door verhinderden voortgang, der tot dus ver

»jaarlijks toegenomen landrente en andere voordeelen, »die genoten zouden zijn geworden, wanneer de natuur»lijke en door doelmatige inrigtingen verbeterde weg van »ongedwongen ontwikkeling der zoo rijke bronnen van »voorspoed, op Java waren gevolgd geworden. — Wij »hebben ons van alle bespiegelingen willen onthouden, »en ons bepaald tot positieve resultaten, welke beter »dan alle redeneringen, de voor- of nadeelen van het »stelsel van kultures zullen aanwijzen; en onze conclusie »op deze grondende, zal men ons niet ligt kunnen be»twisten, dat, financiëel gesproken, het beter ware »geweest, ten minste op den tegenwoordigen voet, daar»toe nimmer te zijn overgegaan."

Volgens deze opgaaf dus, zou, gedurende de twee eerste jaren van het bestuur des Heeren VAN DEN BOSCH, de koffijkultuur verwaarloosd zijn.

Dit gezegde is van allen grond ontbloot; integendeel zijn, in den zomer van het jaar 1830, (het jaar der aankomst van den Heer VAN DEN BOSCH op *Java*) de gronden voor de koffijkultuur gereed gemaakt, en is, bij het invallen van den regentijd, in het laatste gedeelte van dat zelfde jaar 1830, en verder, in de eerste maanden van 1831, over geheel *Java* de enorme aanplanting van ruim 50,000,000, zegge ruim *vijftig millioenen stuks*, koffijboomen gedaan.

De koffijboom, gelijk bekend is, vier jaren moetende staan alvorens vruchten te dragen, volgt daaruit, dat eerst in 1834 eenige oogst van de evengemelde aanplanting, heeft kunnen verkregen worden. En wat nu is de opbrengst geweest van de koffij over dat jaar? Bepalen wij ons tot de *Preanger Regentschappen*, waarvan de Schrijver eigenlijk spreekt.

De Gouverneur-Generaal, *ad interim*, J. C. BAUD,

schrijft, bij zijnen ambts-brief van 23 Augustus 1834, n°. 276, deswege het volgende:

»Onder het bestuur van Zijne Excellentie den Kom-»missaris-Generaal VAN DEN BOSCH, zijn de aanplantin-»gen van koffij overal met eenen te voren onbekenden »ernst doorgezet, en daarvan worden in de *Preanger* »*Regentschappen* nu reeds de vruchten ondervonden, »in den aanzienlijken oogst van 125,000 a 130,000 pi-»kols koffij, welke die Residentie in dit jaar zal ople-»veren; zijnde nagenoeg het dubbele van hetgeen in »1833 is geleverd, (65,000 pikols)."

Ook de factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij te *Batavia*, doet eene gelijksoortige opgave, bij haren brief van den 23 September 1834, n°. 605, medegedeeld door den Heer President dier Maatschappij, bij brief van den 29 Januarij 1835, waarbij zij zegt:

»Sedert de afleveringen van de Preanger koffij begon-»nen hebben, heeft men ontdekt, dat de pluk van dit »jaar veel te gering geschat is, en nagenoeg het dubbel »van het verwachtte bedragen zal. Aan ons gaf een der »Inspecteuren van de koffijkultuur, een paar maanden ge-»leden, op, dat de pluk in de Preanger Regentschappen »ruim 100,000 pikols zou bedragen, doch van Gouverne-»ments wege beschouwde men deze taxatie als overdreven, »en berekende men niet meer te zullen bekomen, dan »circa 80,000 pikols; en nu schijnt de opbrengst 140,000 »pikols te zullen zijn. Met onze volgende hopen wij UEd. »hieromtrent zekere berigten te zullen kunnen geven."

»Werkelijk," — zoo vervolgt de Heer President der Handel-Maatschappij in zijnen evengemelden brief, — »schrijft zij dan ook bij haar volgend n°. 606, dd. 25 »September ll., van den Directeur van 's Lands produk-»ten en civiele magazijnen te hebben verstaan, dat zij

» 8,000 pikols koffij uit het Buitenzorgsche, en *ten minste*
» 120,000 uit de Preanger Regentschappen te wachten
» had; zijnde het niet mogelijk dit laatste met juistheid te
» bepalen, en scheen men eerder eene grootere dan eene
» mindere hoeveelheid te verwachten."

Men oordeele nu over de waarheidsliefde van eenen Schrijver, die de onbeschaamdheid heeft, om stout weg te verzekeren, dat de koffijteelt, in de twee eerste jaren van het bestuur van den gewezen Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH, is verwaarloosd.

De klaaglied-schrijver zegt, al verder, dat de koffijteelt gedeeltelijk voor die van de indigo wijken moest, en, ten gevolge van dien, en van den overmatigen arbeid de bevolking opgelegd, de tuinen werden verwaarloosd, en er in het Regentschap *Sumadang* alleen vijf millioenen boomen werden afgeschreven.

Tot regt verstand van deze aanmerking moeten wij aanteekenen, dat de indigokultuur in geene andere distrikten der *Preanger Regentschappen* is ingevoerd geworden, dan, waar de gronden voor de koffijteelt of geheel waren uitgeput of binnen kort stonden te vervallen: zonder dit, waren zulke aanzienlijke aanplantingen van koffij niet mogelijk geweest als daar geschied zijn; en wat de afgeschreven boomen betreft, men gelieve in het oog te houden, dat de koffijboom, op *Java*, doorgaande sterft, althans, over het algemeen, na een tien- tot twintigjarigen ouderdom geene noemwaardige vruchten meer geeft; dat derhalve jaarlijks een getal boomen, nagenoeg gelijk staande met het $\frac{1}{15}$ derzelven, wordt afgeschreven en door andere aanplantingen vervangen, waarin dus de oorzaak gelegen is der afschrijvingen, die, jaarlijks, niet alleen op eene enkele plaats, maar over geheel *Java* bevolen worden.

Wat de verminderde leverancie van koffij betreft in 1831, 1832 en 1833, deze was het gevolg van de verkeerde aanplantingen in 1823, 1824 en 1825 gedaan (1). Men had namelijk, in deze jaren de boomen, in plaats van op acht voeten, op vier voeten wijdte van elkander geplant, met het oogmerk om die te dunnen, naar mate de grootte der boomen zulks zou vorderen. Dan, het is gebleken dat, door deze te digte aanplantingen, de grond geheel vermagerd en uitgemergeld was, zoodat de boomen, na korten tijd, geene vruchten meer opleverden. Van daar de trapsgewijze afneming van het koffijprodukt der *Preanger Regentschappen* tot 1831. In 1832 en 1833 nam de levering van koffij aldaar wederom toe, omdat destijds invielen de beter gedane aanplantingen in 1827, 1828 en 1829, welke niet alleen vergoedden het gemis der boomen, die jaarlijks moesten worden afgeschreven, maar bovendien, ondanks de geringe opbrengst van de vroegere aanplantingen, het produkt deden stijgen; waaruit dus volgt dat, waren die vroegere aanplantingen doelmatig gedaan, reeds in die jaren eene aanzienlijke hoeveelheid koffij zou zijn geleverd geworden; terwijl de kennis dezer bijzonderheden nu gemakkelijk zal kunnen doen nagaan, met welk regt die vermindering van koffijproduktie gebragt wordt ten laste van de indigokultuur. Wij achten het overbodig, bij dit onderwerp langer stil te staan, als het bijgebragte voldoende oordeelende, ter wederlegging van het opgegevene. En daar toch de waarheid, van hetgeen hij verhaalt van verwaarloozing van andere takken van inkomsten, genoegzaam in het vervolg zal blijken, gaan wij thans tot

(1) Zie bijlage n°. 2.

het tweede punt, of de opgave des Schrijvers, betrekkelijk de indigo- en suikerkultuur, over.

Wat de indigo- en suikerkultuur betreft, waarop de Schrijver zoo veel heeft aan te merken, het zal de aandacht van den lezer niet ontslippen, dat alles, wat hier van dezelve gezegd wordt, van alle bewijs ontbloot is, ja, zelfs niet eenmaal de reden van wetenschap wordt aangegeven, waarop het gezegde is gegrond. Wat kost het toch aan een' nameloozen Schrijver, zaken, op vier duizend mijlen afstand, in een ongunstig daglicht te plaatsen, zoo daartoe slechts gevorderd wordt hoeveelheden en prijzen op te geven, zonder eenigen waarborg dat dezelve niet willekeurig zijn verzonnen! Wat kan men op die wijze niet beweren!

Had de Schrijver het schadelijke der kultures willen aantoonen, dan had hij, bij gebrek van die volledige stukken, waarvan wij bladzijde 64 hebben gesproken, ten minste behooren op te geven, de aanleiding tot het invoeren van dit stelsel; het doel dat men zich daarmede had voorgesteld, en het bewijs dat zulks niet was bereikt geworden. Dit zijn eigenlijk de hoofdpunten, waarop het hier aankomt. Was die invoering eene volstrekte noodzakelijkheid, door de omstandigheden gevorderd; was het doel, dat men zich daarmede vooorstelde, redelijk en op billijkheid gegrond, en dat doel volkomen bereikt, dan is het in zichzelven volkomen onverschillig, of in de uitvoering van dezen veelomvattenden maatregel, teleurstellingen zijn ondervonden. Wie weet niet dat de zoodanigen onvermijdelijk zijn, bij de daarstelling van zulk een uitgebreid ontwerp, inzonderheid wanneer men daartoe, veelal ongeoefende menschen gebruiken moet, die niet eenmaal allen goed gezind waren, en de slaging bovendien afhangt van de gunst der saizoenen en andere

omstandigheden, geheel boven het bereik van het menschelijk vermogen gelegen!

Welke nu hier de omstandigheden geweest zijn, die het invoeren dier kultures noodzakelijk hebben gemaakt, en welke uitkomsten daarmede zijn beoogd, kan gezien worden uit de bijlagen n°. 3 en n°. 4, bevattende eerstgemeld stuk het voorstel tot de invoering van het stelsel, zoo als hetzelve aan de Hooge Regering is voorgelegd en, bij resolutie van den 13 Augustus 1830, n°. 4, aangenomen.

De noodzakelijkheid van den maatregel vloeide voort, gelijk men in de genoemde bijlage n°. 4 gezien zal hebben, uit de verpligting, het Indisch Bestuur opgelegd, om onverwijld te zorgen dat de vereischte fondsen, ter voldoening der schulden van de Kolonie aan het Moederland, naar Europa konden worden overgemaakt.

Het doel, dat men zich met het invoeren daarvan voorstelde, bestond, behalve dit oogmerk, ook daarin, om aan onze scheepvaart en handel de meest mogelijke uitbreiding te geven, en de middelen daartoe, op de billijkste en voor den Javaan minst drukkende wijze, te verkrijgen.

Zijn nu deze oogmerken bereikt, zijn zij verkregen, zonder schadelijke opofferingen van het Gouvernement, of een al te drukkend bezwaar voor den Inlander? zie daar de vraag waarop het hier aankomt.

Om deze te beantwoorden, behoeven wij den lezer slechts te herinneren aan de 112 schepen, in het afgeloopen jaar 1834, hier uit Indië aangekomen, het dubbele der waarde van den vroegeren aanvoer aangebragt hebbende. Wij behoeven hem slechts te wijzen op onzen bloeijenden handel, ook op *den Rijn*, die eene ongekende uitbreiding heeft erlangd; op de zoo aanzienlijke verkoopingen van de Handel-Maatschappij, waardoor ons

land wederom de stapelplaats is geworden van vele belangrijke handel-artikelen; en als een nader bewijs, wat er voor dien handel, binnen kort, te wachten is, moge strekken, een extract van eenen anderen brief van den Heer President der Handel-Maatschappij, van den 5 Februarij 1835, waarin voorkomt, dat derzelver factorij te *Batavia* onlangs schreef:

»Ten gevolge van gedane zware aanplantingen in de »Preanger landen, zal de gemiddelde opbrengst der Pre- »anger koffij in 1837 reeds tot 300,000 pikols gestegen »zijn, en volgens de verzekering kan men met grond »verwachten, dat het jaarlijks produkt van de drie voor- »name stapel-artikelen van Java, in de 2 of 3 eerstvol- »gende jaren, zal stijgen tot 5 a 600,000 pikols koffij, »400,000 pikols suiker en 6 a 800,000 ponden indigo. »In het jaarlijks verslag zal de Directie hiermede bekend »gemaakt worden. Dit alles" (zoo sluit de factorij) »is »het werk van Zijne Excellentie VAN DEN BOSCH, enz."

Wat nu de opoffering betreft, waarvoor deze zoo belangrijke handel en scheepvaart verkregen zijn, — behoeven wij het den lezer te herinneren, in welke moeijelijke omstandigheden het bestuur der Kolonie door den Heer VAN DEN BOSCH is aanvaard? den uitgeputten staat der publieke kassen; de enorme en vroeger onbekende schuld op de Kolonie drukkende; de nadeelige verhouding tusschen de inkomsten en uitgaven? En nu, draagt de tegenwoordige inrigting niet al de lasten dier vroegere nadeelen? Betaalt zij niet de rente en aflossing der vroeger gemaakte schulden, en stort zij niet bovendien millioenen in 's Rijks schatkist? Indien dit geene vruchten zijn dier gemaakte inrigtingen, waarom was dan het Indische Gouvernement, reeds vóór het uitbreken van den laatsten vijfjarigen oorlog, in de onaangename nood-

zakelijkheid, om eene leening te moeten doen van ruim 20 millioen Hollandsche guldens bij een Engelsch huis, tegen 9 pCt. rente, onder verband van alle eigendommen van het Gouvernement in Indië? Waarom houdt men thans millioenen over, daar men vroeger, ook in tijd van vrede, zoo veel te kort gekomen is?

Wat zegt het dat, onder de vele honderden indigo- en suikerfabrijken, die in twee a drie jaren bebben moeten worden tot stand gebragt, er eenige geweest zijn, die niet aan het oogmerk hebben voldaan, en onder duizende bunders land, welke hebben moeten worden beteeld, er eenige honderde zijn mislukt? Wie kan dit anders verwachten, daar veel geheel nieuw en vreemd was, en er nog al een en ander moest worden verrigt en beproefd, om reeds met 1831 de verdere geldelijke ondersteuning van het Moederland te kunnen ontberen, en, bovendien, onze financiën, onze welvaart de krachtdadigste hulp der Kolonie te doen ondervinden? En de man, die dit gewigtig ontwerp tot stand heeft gebragt, waarnaar men vruchteloos vijftig jaren heeft gestreefd, en die dit heeft weten te doen, zonder de rust en tevredenheid van den Javaan te krenken, (zie bladz. 35) wordt schaamteloos aangerand, wordt berispt door een duisterling, die niet eens den moed heeft zijnen naam te noemen!

De Schrijver zegt, bladzijde 3, »Naar de stellige »toezeggingen van den Heer VAN DEN BOSCH, had men »zich mogen vleijen, in 1832 eenige vergoeding te zullen »genieten, voor de belangrijke uitgaven en voorschotten, »aan de kultuur ten offer gebragt. Hierin werd men te »leur gesteld; de opbrengsten bleven onbeduidend."

Van waar dan die millioenen schats, vragen wij, van 1831 tot 1833 bij het Departement van Koloniën ont-

vangen, van welke wij nader zullen spreken, en die, blijkbaar, niet konden zijn geremitteerd dan door de genomen maatregelen?

Bladzijde 5 zegt hij, dat »de prijs van ieder pikol »suiker, zonder de minste overdrevenheid, mag bere- »kend worden op *f* 14 a *f* 15 koper."

Gesteld, voor een oogenblik, het was eens waar dat de pikol suiker was te staan gekomen op dezen prijs, hetgeen echter al weder tot de verdichtsels behoort, dan nog zou deze prijs slechts gelijk staan met *f* 12 zilver; en tot welken prijs is die hier verkocht?

Op de publieke verkoopingen van de Handel-Maatschappij, op den 24 en 27 Februarij ll. gehouden, heeft de suiker van *Java* opgeleverd van *f* 27.75 tot *f* 42.75, en van *f* 29.75 tot 42.50 de 100 Nederlandsche ponden, en derhalve per pikol, circa . . . . *f* 22
het transport en de verdere kosten van overvoer . . » 8
rest . . . *f* 14
zoo dat er dan nog eene winst behaald is van *f* 2 per pikol, en dus meer dan 16 pCt. van het uitgeschotene kapitaal, hetwelk voorzeker een niet onaanzienlijk voordeel te achten is, indien het doel niet uit het oog verloren wordt.

En wat van de indigokultuur gezegd wordt, op dezelfde bladzijde 5, waarom specificeert de Schrijver de uitgaven niet, die daaraan, zoo wel als aan de suiker (bladz. 4), zouden zijn besteed? Had hij zulks gedaan, dan zou het gebleken zijn, dat de som van *f* 1,129,251.55 voor den indigo, en van *f* 2,581,717.68[5] voor de suiker, voor een groot gedeelte aan den bouw der fabrijken is besteed; dat in het opgegeven tijdvak, noch in de *Madion*, noch in de *Kedirie*, indigo, noch eene beduidende hoeveelheid suiker is gemaakt, en derhalve de

uitgaven daar gedaan, ten behoeve van het invoeren der kultures hebben plaats gehad. Zoo men nu de kosten eener fabrijk brengen wilde ten laste van het gefabrijceerde in het eerste jaar of eenige weinige jaren, zou men hetzelve dan niet tot eenen ongehoorden prijs berekenen kunnen? Wie heeft ooit ter goeder trouw zulk eene rekening gemaakt! Zulk een stuk zou immers geene de minste waarde bezitten? Wij noodigen den Schrijver uit om de bedoelde specificatie te geven, zoo hij die bezit, en wij houden ons verzekerd, dat het dan spoedig blijken zal hoe opzettelijk en schandelijk hij zijne lezers misleidt.

Bladzijde 6 wordt de opbrengst van de kosten der suiker en indigo, zoo als dezelve op de begrooting van 1833 voorkomen, opgegeven, en daaruit afgeleid dat dezelve, volgens die berekening, een voordeel van *f* 1,125,000 zou hebben moeten opleveren; en dat, zegt de Schrijver, »zou het financiëel resultaat zijn van »de hoofdondernemingen van den Heer VAN DEN BOSCH," doch dat »dit resultaat, hoe weinig beduidend ook, »steunt op berekeningen, welke wel verdienen van na»derbij beschouwd te worden."

De Schrijver treedt dan ook in een nader betoog van zijn gezegde. De suiker, voert hij aan, zal geene *f* 14, waarvoor die berekend is, in Nederland kunnen renderen; hij meent *f* 4 voor ieder pikol ten minste te moeten aftrekken, en dan, zegt hij (bladz. 8), zal de berekende winst vervangen worden door een verlies van *f* 75,000.

Welken prijs de suiker opgebragt heeft, hebben wij straks reeds aangetoond: men zie, hoe juist de uitkomst met die opgave overeenkomt.

Van de indigo zal hij maar niet spreken, bladzijde 8, *omdat hij*, NB.! *zulks met mindere zekerheid doen kan.*

Daar dezelve circa *f* 10 à *f* 11 het pond gekost heeft, (zie bladz. 5,) zal dus ook deze wel geene winst verschaft, maar, integendeel, een allernadeeligst slot hebben moeten opleveren.

Niet alleen wat de prijzen betreft — zegt de man op dezelfde bladzijde 8 — *maar ook wat de quantiteit aangaat, heeft de Heer* VAN DEN BOSCH *zich misrekend, en de begrooting van 1834 is door dien Heer opgemaakt met overeenstemming van den tijdelijken Gouverneur-Generaal* BAUD, *en heeft niet meer waarde dan die van 1833.*

Te vergeefs, zegt de Schrijver, bladzijde 10, *zal men zoeken naar andere financiële uitkomsten der ondernemingen van den Heer* VAN DEN BOSCH. O, CAPUT LEPIDUM!

Het is den lezer gebleken, (wij moeten dit nog eens herhalen) in welk een' toestand en met welk een aanzienlijk deficit de administratie in Indië in 1830 is aanvaard geworden. Hier te lande heeft het Departement van Koloniën, gelijk nader blijken zal, meer dan *f* 16,000,000 (zegge *zestien millioen gulden*) betaald, uit de fondsen uit Indië geremitteerd; en dit heeft kunnen geschieden, in weerwil dat de hoofdonderneming van den Heer VAN DEN BOSCH niet meer dan *f* 1,125,000, ware zij juist berekend geweest, zou hebben kunnen opleveren.

Dat het den Schrijver niet gelukt is andere resultaten te vinden, dan hij hier opgeeft, pleit geenszins voor zijne scherpzinnigheid; want dat zij bestaan hebben, blijkt uit daadzaken, die niet kunnen worden betwijfeld, en die derhalve voor iemand van gezonde hersenen en een eerlijk hart, daartoe in de gelegenheid gesteld, te vinden moeten zijn geweest. En is de Schrijver dit niet

geweest, wat spreekt hij dan van zaken, waarvan hij geene kennis draagt, en misleidt hij het publiek met zijne verdichte opgaven! De Schrijver zelf schijnt het ongenoegzame zijner opgaven en redeneringen, ter staving zijner stellingen, te hebben gevoeld. Immers, bladzijde 12, erkent hij de noodzakelijkheid de vraag op te lossen, hoe het mogelijk geweest is, dat de Heer VAN DEN BOSCH zulke groote remises heeft kunnen doen? Hij meent dat die vraag niet moeijelijk te beantwoorden zal zijn, na vooraf te hebben aangetoond, wat door den Heer VAN DEN BOSCH is geremitteerd geworden.

Dat de belangrijke remises door den Heer VAN DEN BOSCH aan het Departement van Koloniën overgemaakt, alle die opgaven des Schrijvers tegenspreken, en met dezelve onvereenigbaar zijn, is onbetwistbaar waar, en heeft hij zelf gevoeld. Van daar dat de noodzakelijkheid door hem is ingezien, vooreerst, om die zoo laag mogelijk te stellen, en, in de tweede plaats, om daarvoor andere bronnen aan te wijzen, dan waardoor die verkregen zijn; en dit leidt ons, als van zelve, tot het derde bezwaar tegen het bestuur van den Heer VAN DEN BOSCH ingebragt.

De Schrijver treedt, om aan te toonen dat die remises geene 16 à 17 millioen, van 1830 tot 1833, hebben bedragen, gelijk door den Heer VAN DEN BOSCH in Indië zou zijn gezegd, in zeer zonderlinge berekeningen, gegrond, zoo hij voorgeeft, bladzijde 12, op informatiën, op wier naauwkeurigheid men staat kan maken. Uit deze zijne fraaije berekening zou het dan blijken, bladzijde 18, dat die remises geene 16 à 17 millioen zouden hebben bedragen, maar dat wezenlijk niet meer is geremitteerd dan *f* 10,736,725.73^{5}.

Wij zullen hier den Schrijver niet volgen in al den

onzin, dien hij hier aan zijne lezers opdischt, en evenmin in zijn *conto finto*, welke hij dezelven voorlegt, maar liever verwijzen tot de bijlage n°. 5, bevattende eene autentieke opgave van de fondsen die uit Indië overgemaakt zijn, sedert 1817 tot en met 1833; en daar het hier toch eigenlijk alleen de vraag zijn kan, wat bij het Departement van Koloniën werkelijk in geld is ontvangen, zijn alle verdere berekeningen dienaangaande overbodig.

Uit dezen staat nu blijkt, dat in het *eerste* tijdvak, gaande over *negen* jaren, is geremitteerd *f* 7,362,774.04^{5},
in het *tweede* tijdvak, gaande over *vier* jaren, ... » 1,691,802.41^{5},
in het *derde* tijdvak, gaande over *vier* (eigenlijk slechts over *drie*) jaren (1), ... » 16,410,220.02;
ongerekend de belangrijke bijbetalingen, welke nog door de Handel-Maatschappij zullen moeten plaats hebben, ten gevolge van den duurderen prijs, die voor een gedeelte van die produkten, onlangs verkocht, meer gemaakt is, dan waarvoor die aangerekend geweest zijn.

Hierbij nu moet men in aanmerking nemen, dat, gedurende de twee eerste tijdperken, gemaakt is ruim 45 millioen schuld; dat, daarentegen, in het laatste tijdperk geene schulden gemaakt, maar wel af betaald zijn; bovendien, de vlottende schuld is voldaan, en de fondsen bij kas tot op *f* 10,800,000 gebragt; waaruit dan ook ligtelijk is af te leiden, dat die remises niet anders

---

(1) In 1830 konden er geene naamwaardige remises geschieden; de middelen daartoe moesten eerst, als het ware, geschapen worden. Die, welke in het jaar 1831 gedaan zijn, zijn hier bijna geheel in 1832 ontvangen; die, welke in het jaar 1834 geboekt zijn, maken een deel van het provenu uit van den oogst van 1833.

zijn, noch hebben kunnen zijn, dan het zuiver overschot der ontvangsten, boven de uitgaven in Indië (1).

De lezer moge nu oordeelen welk vertrouwen een Schrijver in zijne berekeningen verdient, die aan het publiek verzekeren durft, dat men zich op de naauwkeurigheid van zijne informatiën verlaten kan, ofschoon dezelve blijken valsch te zijn.

Van denzelfden stempel is zijn gezegde op bladzijde 17, dat, namelijk, de koffij, tegen *f* 33, het Gouvernement te hoog is aangerekend, en dat die op *f* 25 de pikol moet worden gesteld. De koffij is, in publieke veiling te *Amsterdam*, op den 10 Maart 1835, verkocht van 33 tot 51 cents het halve Nederlandsche pond, waarvan dus de middenprijs bedraagt 42 cents, of wel, ruim *f* 50 de pikol. En daar nu de kosten van den overvoer, verkoop enz., ongeveer *f*. 11 per pikol beloopen, heeft de koffij *f* 39 per pikol opgebragt, in plaats van *f* 33, waarvoor die is aangerekend. Men ziet dus, de Schrijver slaat hier den bal al weêr even zoo mis als bij de rekening omtrent de suiker, waarvan wij vroeger gesproken, en de bedriegelijkheid zijner opgaven aangetoond hebben.

Niet gelukkiger is hij geweest in het aangeven der bronnen, waardoor het mogelijk geweest is, in het laatste tijdperk, zulke belangrijke remises te doen, in vergelijking van die, welke vroeger zijn geschied. Hij zegt, bladzijde 19 en 20, waar hij, in eene nadere berekening tredende, heeft willen aantoonen dat de suiker en indigo slechts voor eene waarde van *f* 4,880,806.34 heb-

---

(1) De gelden door den Heer VAN DEN BOSCH naar Indië medegevoerd hebben, voor zoo ver die gebruikt zijn, alleen gestrekt om het aanzienlijk te kort van 1830 te dekken.

ben opgebragt, dat de Heer VAN DEN BOSCH, hij moge al of niet 16 à 17 millioenen geremitteerd hebben, het meerdere dan de som van *f* 4,880,806.34 alleen door middel der Moluksche specerijen, de koffij, de opbrengst van het Bankasche tin, en, voor een gering gedeelte, uit het administratief kapitaal heeft gevonden.

Het lust ons niet, na den Schrijver reeds zoo menigmaal op bedriegerijen betrapt en die aangewezen te hebben, zijne dichterlijke opgaven alhier gedaan, met cijfers te wederleggen; wij vragen alleen: waarom, daar al de middelen, waarvan de Schrijver hier gewag maakt, specerijen, koffij, tin, en wat niet al — vroeger evenzeer hebben bestaan, men dan voorheen, gedurende 9 jaar, niet zoo veel geremitteerd heeft, als thans in een jaar geschiedt? Had men toen ook zulke remises kunnen doen, dan zou men hier geene 45 millioenen schuld hebben behoeven te maken, noch zich in eene bestendige geldverlegenheid op *Java* bevonden hebben!

Op bladzijde 23 gaat de Schrijver aldus voort:

» Overigens heeft het bestuur van den Heer VAN DEN
» BOSCH niets bijgebragt tot opening van nieuwe finan-
» ciële bronnen, tot dekking der Indische behoeften, en
» voldoening aan de verpligtingen omtrent het Vaderland. —
» De middelen die voorhanden waren, heeft hij aange-
» wend tot overmaking van gelden, even als ieder trouw
» Gouverneur-Generaal zou hebben gedaan. — Van die
» overmakingen, daarentegen, heeft hij veel meer ophef
» gemaakt dan zij hebben bedragen, en daarbij is het
» niet te ontkennen, dat dezelve aanzienlijker hadden
» kunnen zijn, zonder de belangrijke opofferingen, zoo
» wel in gelden als aan verloren inkomsten, door het
» stelsel van kultuur gevorderd of veroorzaakt."

Het bespottelijke van zulk een gezegde is uit zich zel-

ven zoo klaarblijkelijk, dat het geene wederlegging behoeft. Alleen teekenen wij daartegen aan, het op bladz. 21 aangevoerde omtrent het beduidende deficit, tusschen de baten en lasten, dat te dekken bleef, en hoe weinig vroeger, te midden van den vrede, en met prijzen der produkten, die dikwerf het dubbele bedroegen van hetgene dezelve hebben kunnen halen van 1830 tot 1834, is geremitteerd. De prijs der koffij is zelfs nimmer lager geweest dan in 1830, en gedurende dat geheele laatste tijdperk zijn de marktwaarden nimmer boven het middelmatige gestegen.

Waaraan nu, vragen wij andermaal, is het toe te schrijven, dat men in de vroegere tijdperken zoo weinig heeft kunnen remitteren, in vergelijking van nu, en bovendien zoo vele schulden heeft moeten maken, indien de gunstige verandering hierin te weeg gebragt, niet aan de maatregelen door den Heer VAN DEN BOSCH genomen, moet worden toegeschreven? Wanneer de Schrijver gezegd had, dat de middelen om zulke belangrijke remises te doen, verkregen zijn door onderscheiden maatregelen in het laatste tijdperk genomen, ter verbetering van 's Gouvernements inkomsten, en ter afsnijding van nutteloze uitgaven, en ook door de zorg dat het aan het Gouvernement verschuldigde voldaan en niet ontvreemd werd, zou hij voor zijne lezers duidelijker geweest zijn, en de waarheid hebben verhaald.

Wij gelooven dan ook hiermede, hetgeen de Schrijver zegt van de remises, die zouden hebben plaats gehad, genoegzaam te hebben toegelicht om tot het vierde bezwaar, het koperen geld betreffende, door hem opgegeven, te kunnen overgaan.

Bladzijde 24 zegt de Schrijver:

»Wanneer men zich niet vergenoegt met de winst,

» welke de toerekening van 100 duiten voor eenen gul-
» den, meer dan 60 pCt. bedragende, aanbiedt; wan-
» neer men niet alleen door indirect depreciërende maat-
» regelen, als daar zijn het bedingen van betaling in
» mindere sommen zilver dan koper, of ontvangen van
» hoogere sommen koper dan zilver, en diergelijke meer,
» maar zelfs door bevelen en besluiten de agio bevordert
» en wettigt; — wanneer men, strijdig met 's Konings
» wil, betalingen in koper opdringt, en nog verder
» gaande, die, bij toevallig gebrek aan die munt, effec-
» tuëert in zilver, zoo veel meer berekent als de wille-
» keurig gestelde agio bedraagt, dan dwingt het gevoel
» ons onze stem te verheffen tegen zulke ongehoorde han-
» delingen, die den inlander als eene voorbeeldelooze kren-
» king van goede trouw en goed regt moeten voorkomen."

Wat beteekenen toch declamatiën als deze: » *wan-*
» *neer men, strijdig met 's Konings wil, betalingen*
» *in koper opdringt, en, nog verder gaande, die,*
» *bij toevallig gebrek aan die munt, effectuëert in zil-*
» *ver, zoo veel meer berekent als de willekeurig ge-*
» *stelde agio bedraagt, dan dwingt enz."?* Ziet de lezer niet, dat het hier juist aankomt op dat woordje WANNEER? Indien zulks heeft plaats gehad, wat hij hier, kwaadaardiglijk, onder dat WANNEER wil doen vermoeden, waarom zegt de anderzins toch niet zoo discrete Schrijver het dan niet stellig, en geeft op waar en wanneer zulks is geschied? Kan men niet even goed zeggen: WANNEER *de Schrijver der hier behandelde brochure een zedelooze fielt is,* DAN *is hij een verachtelijk wezen?* Het gevolg, in zulke gevallen, moet worden toegegeven, maar bewijst geenszins de stelling.

Om de zaak van het koperen geld eenigermate op te helderen, diene het volgende.

Meermalen was door het Indisch Bestuur, in vroegere jaren, aangedrongen op het uitzenden van eene groote hoeveelheid koperen geld, en daartoe werd, den 12 September 1824, n°. 14, door Zijne Majesteit besloten.

De gewezen Kommissaris-Generaal, DU BUS DE GISIGNIES, had de waarde van het koperen geld, bij besluit van 18 Februarij 1826, n°. 1, geregeld tegen 100 duiten den gulden, en tevens vastgesteld, dat niemand verpligt kon worden om meer dan *f* 10 koper in betaling aan te nemen.

Bij Art. 23 van de instructie voor dien Kommissaris-Generaal, was tevens bepaald, dat hij alomme in Indië die bezuinigingen zoude invoeren, welke mogelijk waren; en beval hij dien ten gevolge, dat de traktementen te *Batavia* en bij het leger voor de helft, elders voor twee derden, in koperen geld zouden voldaan worden.

Daar nu de verhouding van het koperen- tot het zilveren geld, vrij algemeen in Indië wordt geacht te staan, als 120 koperen duiten tegen eenen gulden zilver, werd door deze bepaling de helft der traktementen verminderd, in het eene geval met 20 en in het andere geval met 30 pCt.; over het geheele bedrag der traktementen uitmakende, in het eerste geval 10 en in het tweede geval 15 pCt.

De vraag kan nu alleen zijn: of zulk eene traktements-vermindering, op het oogenblik dat deze bepaling werd ingevoerd, al of niet billijk was?

De Kolonie bevond zich destijds in eenen moeijelijken oorlog gewikkeld. Aanzienlijke sommen moesten jaarlijks van hier worden overgemaakt, om in de dringende geldbehoeften derzelve te voorzien, en de ingezetenen van Nederland moesten veelal de risico der geldleeningen,

en, bovendien, niet zeldzaam de lasten der rente betaling en aflossing torschen. Men voege hier nu bij, dat de traktementen in Indië veelal zeer hoog gesteld zijn. Wel is waar, men heeft zich niet zelden beroepen op de kostbaarheid der levenswijze, om deze te wettigen; dan, voor een zeer groot gedeelte, is die kostbaarheid der levenswijze een gevolg dier groote traktementen. De meeste behoeften voor het dagelijksche leven, die in Indië uit Europa moeten worden aangevoerd, zijn geene 25 pCt. duurder dan hier, althans hij, die ze verkiest te ontbieden, kan dezelve zeker voor minderen prijs bekomen, en ieder ambtenaar staat het, onder eenige bepalingen, vrij, een gedeelte van zijn traktement alhier te doen uitbetalen, zoo dat elk uit het Moederland ontbieden kan wat hij noodig heeft.

Alles wat het land oplevert is, zoo als men zegt, schande koop. Men heeft aldaar 10 a 12 kippen voor een gulden, en ander pluimgedierte naar evenredigheid. Een pond rijst kost zelden meer dan 5 cents; olie, vleesch, spek en vele andere zaken zijn mede tot gelijke, of althans tot niet veel hoogere prijzen te verkrijgen dan hier. Een bediende kost, aan loon, voeding en kleeding, van vier, vijf tot acht gulden maandelijks; een kok, koetsier kosten zeker iets meer, maar gemiddeld echter niet het dubbele. Het onderhoud van een span paarden komt, in de meeste gevallen, niet boven de *f* 150 jaarlijks te staan.

Men vergelijke nu de traktementen van Oost-Indië met die van de West-Indië, bij voorbeeld met die van *Suriname*, waar zeker de levensnoodwendigheden, te zamen genomen, zoo kostbaar zijn als op *Java*. Het zal genoeg zijn, eenige voorbeelden daarvan, tot staving onzer opgave, aan te voeren.

Op *Java* geniet jaarlijks:	Op *Suriname* geniet jaarlijks:
Een Raad van Indië . . *f* 28,800.	De Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen . *f* 25,000.
De President van het Hooge-Geregtshof . . . . *f* 24,000.	De President van het Geregtshof . . . . *f* 8,000.
Een Lid van het Hooge-Geregtshof . . . . *f* 12,000.	Een Lid van het Geregtshof *f* 6,500.
De Procureur-Generaal *f* 20,000.	De Procureur-Generaal . *f* 8,000.
De Directeur-Generaal van Financiën . . . . *f* 24,000.	De Administrateur van Financiën . . . . *f* 6,500.
De Directeur van 's Lands Produkten en Civiele Magazijnen *f* 19,200.	
De Directeur van 's Lands middelen en domeinen . . . . *f* 19,200.	De Koloniale Ontvanger en Betaalmeester . . . . . . *f* 5,500.
De Directeur der Kultures *f* 19,200.	
De Secretaris der Hooge Regering . . . . *f* 20,000.	De Gouvernem. Secretaris *f* 6,000.

De meeste der overige traktementen staan in dezelfde evenredigheid tot elkander, gelijk men ligtelijk kan nagaan.

Men besluite nu, uit de opgegevene verhouding der traktementen in de beide landen, waar het levensonderhoud geacht kan worden even duur te zijn, of die op *Java* konden geoordeeld worden voor eene bezuiniging van 10 a 15 pCt. vatbaar te wezen.

De Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH werd naar Indië gezonden, om verder alle bezuinigingen in te voeren, welke zouden worden vereischt, en alzoo voor te komen, dat de Kolonie langer bleef een lastpost voor het Moederland, maar dat dezelve, in tegendeel, zoo veel mogelijk, dienstbaar wierd aan het financiëel en kommerciëel belang van hetzelve.

Reeds hebben wij gezegd, in welken staat dat Bestuur werd aanvaard; en toen nu in 1830 de onlusten met *België* uitbraken, hier de ambtenaren, in vergelijking

van die in Indië, en met inachtneming der behoeften van de beide landen, reeds zoo spaarzaam betaald, nog een aanzienlijk gedeelte van hunne inkomsten moesten missen, wat zou, onder zulke omstandigheden, het verhoogen der traktementen in Indië, tot op den vorigen voet, hebben kunnen wettigen? Ware het beter, op die wijze een millioen weg te werpen, dan hetzelve te zenden naar het Moederland, om de lasten alhier eenigzins te verligten?

Een baatzuchtig ambtenaar moge het onverschillig zijn, of hier de burger te gronde gaat, zoo hij slechts den ruimen teugel aan zijne lusten en verkwistingen vieren kan; — hij moge op die wijze de groote opofferingen, door het Moederland aan de Koloniën, sedert meer dan vijftig jaren gedaan, willen vergelden; — ieder eerlijk hart zal den regtschapen man toejuichen, die het hoofd aan de hebzucht geboden, het billijk belang van het Vaderland op den voorgrond heeft geplaatst, en, jaarlijks, meer dan *f* 20,000 van zijn eigen traktement heeft opgeofferd, waarmede hij zich zou hebben bevoordeeld, indien hij aan het verlangen van zoo velen had toegegeven.

Voor het overige is, onder het bestuur van den Heer VAN DEN BOSCH, buiten het betalen der traktementen, steeds het beginsel aangekleefd, dat niemand in eene andere munt kon worden betaald dan was bedongen.

Onder deze bepaling is het blijkbaar geheel onverschillig, of de gulden op 100 of 120 koperen duiten wordt gesteld. Men stelle, b. v., eens, dat de verhouding van het koper tot het zilver staat als *f* 6 tot *f* 5: zal nu die verhouding veranderen door de bepaling, dat 100, 120 of 500 duiten gerekend zullen worden eenen gulden uit te maken? De waarde der dingen onderling hangt immers niet af van de namen, maar van derzelver markt-

waarde? en niemand zal voor *f* 6 aan duiten meer geven dan *f* 5 zilver, (indien dit de marktevenredigheid is) om het even, of dat getal duiten gezegd wordt een gulden, een dukaat of iets anders te zijn.

Er bestonden bovendien andere, en zeer gewigtige redenen, om de ingevoerde verhouding der duiten tot den gulden niet te veranderen.

Door de groote aanvoeren van koperen geld, en de schaarschheid van zilver, waren, zoo wel tusschen partikulieren als met het Gouvernement, kontrakten in koper gesloten, en hadden leeningen plaats gehad in die specie. Onder anderen was de factorij, op zekeren tijd, schuldig aan het Gouvernement p. m. *f* 700,000 in koper, van 100 duiten den gulden. Op welke wijze zouden dergelijke pretensiën, bij eene veranderde verhouding van het koper tot het zilver, te vereffenen geweest zijn? Zou hij, die *f* 1000 geleend had of schuldig was, en dus 100,000 duiten had ontvangen, — nu, ware de gulden op 120 duiten gesteld, verpligt geweest zijn 120,000 duiten te restituëren, — of hebben kunnen volstaan met den schuldeischer te betalen met eene waarde in duiten, slechts *f* 833.33 representerende? In het eene geval leed blijkbaar de schuldenaar een groot en onverdiend verlies, in het andere de schuldeischer.

De Javaan kon al mede zijne landrente voldoen, die jaarlijks circa 8 millioen bedraagt, in koper, tegen 100 duiten den gulden: zou hij, bij eene verandering van stelsel, deze 8 millioen hebben moeten blijven betalen in guldens van 120 duiten, of zou dezelve met 20 pCt. verminderd worden, en dus in het eene geval eene groote schade aan den Javaan, en in het andere geval aan de schatkist veroorzaakt hebben? Alle dergelijke vragen komen niet eens op in het hoofd dier betweters en staat-

kundige tinnegieters. Voor dezen is het voldoende hunne zakken te vullen, het overige is hun onverschillig!

Alles wat de Schrijver overigens verhaalt van een voorstel, dat gedaan zou zijn aan de Hooge Regering door den Gouverneur-Generaal, om den gulden te stellen op 120 duiten, (bladz. 26) is eene stellige onwaarheid, gelijk aanstonds blijken zal. Deze opgaaf, en al wat de Schrijver overigens beuzelt van betalingen, die den inlander zouden zijn opgedrongen geweest, zijn van allen grond ontbloot. Alle overeenkomsten zijn bestendig geregeld in koper tegen 100 duiten den gulden, met voorbehouding om, des noods, in zilver te kunnen voldoen met vijf gulden tegen zes gulden koper. Dit heeft moeten geschieden, omdat het transport van het koper naar de binnenlanden, dikwerf met veel bezwaar verbonden is, en in den laatsten tijd, niet altijd en overal eene genoegzame hoeveelheid koper voorhanden was. Welke onzedelijkheid ligt er in, zoo zulks bij het sluiten der overeenkomsten alzoo is bepaald geworden?

En wat beteekent toch het beroep van den Schrijver op 's Konings uitgedrukten wil in deze? Heeft Z. M., bij Hoogstdeszelfs besluit van den 17 Januarij 1832, L°. U[1], geheim, niet gezegd:

»Art. 1.

»De weigering van onzen Gouverneur-Generaal van »Nederlands Indië, om zeker voorstel der Raden van »Indië, BOUSQUET en MERKUS, tot herstelling der voor- »malige verdeeling van den gulden in 120 duiten, te »maken tot een onderwerp van overweging bij de Hooge »Regering van Nederlands Indië, wordt, op de meest »volledige wijze, goedgekeurd en bekrachtigd, onder »verklaring, dat de bestaande bepalingen, volgens welke »de koperen munt, in Nederlands Indië, door de Lands-

»kassen wordt ontvangen en uitbetaald, naar rede van
»100 duiten voor den gulden, vooreerst zullen worden
»gehandhaafd, en dat daarin geene verandering zal mo-
»gen worden gemaakt, zonder onze uitdrukkelijke mag-
»tiging."?

Blijkt het nu niet hieruit dat, ook wederom hier, de Schrijver de waarheid te kort doet? Het is waarlijk eene walgelijke bezigheid, wanneer men, als het ware, in iederen regel van zulk een stuk als wij thans behandelen, eene onwaarheid aantreft; en wij zouden dan ook zulk een prulschrift met verontwaardiging of een medelijdenden glimlach ter zijde leggen, ware het niet dat het hier of daar nuttig kan zijn, zulke snaken den mond te stoppen, althans hun, eens voor al, te doen kennen als lieden, die alle geloof onwaardig zijn.

Gaan wij over tot het vijfde of laatste bezwaar door den Schrijver opgegeven. Bladzijde 28 zegt hij, tot het betoog dat de ongunstige uitkomsten, door hem aangewezen, de gevolgen geweest zijn der ondernemingen van den Heer VAN DEN BOSCH, en gedeeltelijk moeten worden toegeschreven aan de verzendingen der produkten voor 's Gouvernements rekening, en aan de daarmede gepaard gaande zware lasten, door het gebezigde intermediair der Handel-Maatschappij:

»Het lijdt geen twijfel, of wanneer de aan het Gou-
»vernement geleverde koffij en suiker te Batavia wierd
»opgeveild en van de hand gezet tegen de tegenwoor-
»dige marktprijzen, niet alleen geene verliezen zou-
»den worden geleden, maar zelfs nog eenige winsten
»zouden overschieten. — Even zeker is het, dat wan-
»neer de vervoer naar het Vaderland, op den duur,
»raadzaam mogt worden geacht, deze aan de vrije me-
»dedinging der Hollandsche reederijen, welke nu van de

» Handel-Maatschappij afhankelijk zijn, overgelaten wor-
» dende, aanmerkelijk minder kostbaar zouden zijn, daar
» toch dit ligchaam met regt mag gehouden worden voor
» een geheel overbodig rad, aan welks gebruik, zonder
» nut en bij wijze van vrijwillige gift, aanzienlijke som-
» men gelds worden verspild."

Wat de nadeelige uitkomsten bij de tegenwoordige inrigtingen betreft, het is eene zekere waarheid, dat thans aan het Departement van Koloniën meer gelden in een jaar worden geremitteerd dan vroeger in 8 of 9 jaar; dat onze scheepvaart en handel op die landen zijn verdubbeld, en die handel nu milde voordeelen afwerpt, terwijl dezelve te voren met groot verlies werd gedreven; — dat *Java* eene volkomen rust geniet, de welvaart aldaar is vermeerderd, en de inlanders, zoo Vorsten, Hoofden als Volk, te vrede zijn met de bestaande inrigtingen. Wat moet men denken van een Schrijver, die, in weêrwil van deze daadzaken, allen van publieke notoriëteit, van ongunstige uitkomsten spreekt, en de maatregelen afkeurt, welke tot die uitkomsten hebben geleid? Even zoo gegrond als zijne opgaven daaromtrent blijken te zijn, van evenveel beteekenis is ook zijne meening, dat die goederen, aan den vrijen handel overgelaten, met meer voordeel voor den handel naar Nederland zouden kunnen worden overgevoerd, en de Vaderlandsche reederijen daarin een ruimer aandeel zouden erlangen.

Is het niet gebleken, en reeds vroeger, bladzijde 23, aangewezen, dat onze kooplieden dien handel alleen met nadeel dreven, en, dien ten gevolge, denzelven geheel dreigde te verloopen? dat zulks het oprigten van de Handel-Maatschappij, als noodzakelijk heeft doen beschouwen? dat ook deze den handel bij het bestaan van

vrije concurrentie aan de markt te *Batavia* niet anders dan met schade heeft gevoerd? Is niet tevens aangetoond, dat de oorzaak daarvan gezocht moest worden in de gunstiger omstandigheden, en de aan den handel verleende voorregten in Engeland, die denzelven aldaar bevoordeelden boven dien van onze landgenooten, waardoor onze kooplieden buiten de mogelijkheid gesteld werden, om de mededinging tegen de vreemden vol te houden? Om nogmaals een nader bewijs aan te voeren, hoezeer de vreemdeling onzen handel zoekt magtig te worden, en welke opofferingen zij genegen zijn daartoe te doen, diene het volgende uittreksel eens briefs van een aanzienlijk handelhuis te *Nantes*, dd. 14 Augustus 1834, aan een onzer kooplieden gerigt.

Daarin wordt gezegd: »Par une ordonnance du Roi »du 8 Juillet expiré, les produits naturels (le sucre ex»cepté) qui seront importés en droiture par navires »Français des îles de la Sonde et des parties de l'Asie »situées au delà des detroits formés par les dites îles, »obtiendront *vingt pour cent* de remise sur les droits »d'entrée en France. Les cafés Java et Sumatra ne »payeront donc plus que $34\frac{1}{3}$ par $\frac{1}{2}$ k°., au lieu de »43 c., c'est à dire, qu'ils ne payeront plus qu'à peu »près le même droit que les cafés des Antilles Fran»çaises, tandis que les cafés Haïti, Cuba, Brézil etc., »continueront à payer $52\frac{1}{2}$ c. p^r^. $\frac{1}{2}$ k°. Il suit delà »qu'a l'avenir les cafés Java et Sumatra devront néces»sairement entrer dans une forte proportion dans la »consommation de la France.

»En effet, si vous voulez bien examiner que la France »consomme 20 à 22,000,000 livres de café, dont 4 à »5,000,000 livres seulement sont produit par ses Colo»nies, et dont, par conséquent, 16 à 17,000,000 livres

» doivent être tirées des Colonies étrangères, vous pen-
» serez sans doute comme nous, qu'à l'avenir les remises
» de café de Batavia en Europe, seront infiniment plus
» avantageuses par la France que par la Hollande ou
» l'Angleterre, car même en Hollande la différence de
» droit de consommation entre le café Java et Sumatra,
» et celui des Indes Occidentales et du Brézil, n'est que
» 2 fl. ou environ *4 fr. 30 c. par 50 k°.*, tandis que
» la différence en France est de *18 fr. par 50 k°.*,
» puisque les cafés des Indes Occidentales et du Brézil
» continueront à payer $52\frac{1}{2}$ c., et que les Java et Suma-
» tra ne payeront plus que $34\frac{1}{2}$ c."

Zie daar een vernieuwd bewijs, dat het Fransche Gouvernement een voordeel verleent aan de koffij, met Fransche schepen van *Java* ingevoerd, te boven gaande de geheele vracht van den overvoer derzelve voor onze kooplieden.

Kan nu een Huis van negotie, hier gevestigd, of de Handel-Maatschappij, de concurrentie tegen eenen aldus beschermden handel bij eene vrije mededinging op *Java*, volhouden? Is het niet blijkbaar, dat de Fransche en Engelsche handelaren, op die wijze begunstigd, een' hoogeren prijs voor de koffij in Indië betalen kunnen dan onze kooplieden? Behoorden zulke oppervlakkige Schrijvers, als die van de onderhavige brochure, welke zoo weinig blijken bekend te zijn met de ware gesteldheid van zaken en de aangelegenheden van hun land, wel op te treden als voorlichters der natie, en, in plaats der maatregelen, na eene rijpe overweging des Konings, voorgelicht door zoo vele bekwame Staatsmannen, daargesteld, de zoodanigen nog aan te bevelen, waarvan de nadeelige strekking niet alleen vroeger is ondervonden, maar waarvan de onuitvoerlijkheid, uit het opgegevene, tevens genoegzaam blijkt?

Het lijdt geene tegenspraak, zoo de produkten in Indië in publieke veiling verkocht wierden, zou het Gouvernement dezelve met meer voordeel kunnen doen verkoopen dan hier; dan daardoor zouden onze kooplieden wel verpligt zijn, om, of met ledige schepen terug te keeren, of eenen prijs te besteden geëvenredigd aan dien, welken door Franschen en Engelschen daarvoor kan worden besteed; doch dan ook zou die handel met dezelfde nadeelen gevoerd worden, als tot 1830 heeft plaats gehad, en hiervan zou weder het gevolg zijn, dat dezelve eerlang geheel zou worden opgegeven, en in handen van vreemden overgaan. Het zou ons dus vergund zijn, onze eigen koffij, voor onze consumtie, uit Frankrijk of Engeland te ontbieden. Wij zeggen, voor onze consumtie; want dat wij met koloniale produkten, in Engeland of Frankrijk gekocht, nergens de concurrentie tegen vreemden zouden kunnen volhouden, behoeft wel geen betoog, en dat hiervan het geheele verloop van onzen kolonialen handel het gevolg zou moeten zijn, vordert geen bewijs; terwijl, wanneer wij dan, ten gevolge daarvan, eindelijk ons laatste schip tot brandhout zouden hebben verkocht, men de voordeelen, thans in Engeland en Frankrijk aan den handel op onze Koloniën verleend, wel zoodanig zou weten te wijzigen, dat ook het meerdere profijt, aanvankelijk door den duurderen verkoop in Indië, door ons Gouvernement genoten, in rook zou verdwijnen.

De Handel-Maatschappij is met geen ander oogmerk opgerigt, dan om te zorgen, dat onze handel op onze Koloniën niet in vreemde handen overga, gelijk dit het geval geweest is vroeger, met den Spaanschen handel op de Spaansche Koloniën in de West-Indië, alwaar men den vreemden handel, zich van de nationale vlag bedienende, niet heeft weten uit te sluiten. Daardoor heb-

ben anderen zich weten te verrijken, terwijl Spanje in armoede voortkwijnde. Ook een gelijk lot was ons beschoren; en in plaats van dankbaar te erkennen de groote opofferingen van onzen eerbiedwaardigen Koning, welke Hoogstdezelve tot instandhouding en opbeuring van de algemeene welvaart, uit eigene middelen, gedaan heeft; — in plaats van de Staatslieden, die Zijne Majesteit behulpzaam geweest zijn in het bereiken der oogmerken, waarnaar Spanje eeuwen lang vruchteloos gestreefd heeft, regt te doen, durft de onderwerpelijke Schrijver en zijns gelijken, zich eene beslissing aanmatigen in eene zaak van de moeijelijkste aangelegenheid, en maatregelen afkeuren, gegrond op eene naauwkeurige kennis van 's Rijks aangelegenheden, in verband tot oogmerken en maatregelen, in andere landen aangewend, waaromtrent zoo weinigen in de gelegenheid zijn zich eenige voldoende wetenschap te verschaffen. Alles wat dan ook de Schrijver verder zegt op dit onderwerp, is slechts een nieuw bewijs van zijne onbevoegdheid om te oordeelen over aangelegenheden van dezen aard, en tevens van zijne onbeschaamde aanmatiging.

Wij nemen dan ook hiermede, eens vooral hopen wij, afscheid van den Schrijver, een *Duodecimo* onder de Indische *Foliant-amblenaren!* die, als zoodanig, opgeblazen van hoogmoed en eigenwaan, het waagt over de daden des Konings en der hoogste Staatsdienaren vonnis te strijken, en de ingewikkeldste aangelegenheden des Vaderlands te beslissen.

Wij nemen evenzeer afscheid van zijn geschrijf, welks ernstige wederlegging en logenstraffing misschien zijn nut hebben kan, omdat er van de dierbaarste belangen des Rijks sprake is, en wij, in de tegenwoordige omstandigheden, welligt ons behoud zullen te danken hebben

aan de voortdurende eensgezindheid der Ingezetenen en derzelver vertrouwen op het geëerbiedigde Hoofd van den Staat, hetwelk maar al te zeer door dergelijke schriften aangerand, ondermijnd, en getracht wordt te verbreken.

BEOORDEELING EENER BROCHURE,

GETITELD:

BLIK OP HET BESTUUR VAN NEDERLANDSCH INDIE

ONDER DEN GOUVERNEUR-GENERAAL

J^s. van den Bosch,

VOOR ZOO VER HET DOOR DENZELVEN INGEVOERDE STELSEL VAN CULTURES OP JAVA BETREFT.

OPENBAAR GEMAAKT BIJ BESLUIT VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL AD INTERIM, VAN DEN 28 MAART 1834, N°. 1.

UITGEGEVEN DOOR DE REDACTIE VAN *DEN OOSTERLING*.

TE KAMPEN, BIJ K. VAN HULST. 1835.

De voorgaande brochure, waarvan wij daareven afscheid namen, is blijkbaar, gelijk wij gezien hebben, geschreven door een dom, bevooroordeeld mensch, die, zich tot weinige hoofdbeschuldigingen bepalende, waande, dat zijne namelooze opgaven, hier te lande, zonder onderzoek zouden worden aangenomen. Deze te wederleggen, was dan ook niet moeijelijk, daar hiertoe alleen vereischt wierd het overleggen van zoodanige autentieke akten en stukken, als gevorderd werden, om het logenachtige van zijne berigten aan te toonen.

Thans, echter, hebben wij met een' sluwer knaap te doen. Deze omhult zijne opgaven met fijn gesponnen redeneringen, beroept zich op daadzaken, moeijelijk te

constateren; hoopt beschuldigingen op beschuldigingen, zonder zich in de meeste gevallen in te laten met het bewijs derzelve; spreekt allerwege op een' beslissenden, vasten toon; vermeent, naar het schijnt, op die wijze zijne lezers te zullen surpreneren, en als bewezen te doen voorkomen wat niet alleen niet bewezen is of bewezen wordt, maar, gelijk wij zullen zien, geen het minste geloof verdient.

Eigenlijke nieuwe beschuldigingen, wat de hoofdzaak aangaat, treft men hier niet aan. Ook hier is schering en inslag hetzelfde als in het vorige stukje. Het stelsel van kultuur, door den Heer VAN DEN BOSCH ingevoerd, deugt niet; hij heeft de koffijkultuur, in de *Preanger Regentschappen*, verwaarloosd; minder geremitteerd dan hij heeft gezegd (*dan men hem doet zeggen*); en zeer verkeerd gedaan, van zich meester te maken van de produkten in Indië, en die door de Handel-Maatschappij naar Nederland te doen overbrengen; terwijl dan, eindelijk, opgegeven wordt op welke beginselen, naar het inzien van den Schrijver, het Bestuur in Indië zou behooren te zijn ingerigt. Zie daar, den geheelen inhoud van het stuk.

Tot betoog van deze stellingen, wij herzeggen zulks, treedt de Schrijver geenszins in eene bepaalde beschouwing van de beginselen, waarop het ingevoerde stelsel berust, noch toont het gebrekkige daarvan aan; integendeel, hij vergenoegt zich, om, bij wijze van *anecdoten*, een verhaal te geven van ondervonden teleurstellingen en daarop gegronde berekeningen, en leidt daaruit af, dat de produkten, ten gevolge van het ingevoerde stelsel verkregen, kostbaar zijn voor het Gouvernement, en drukkend voor den Inlander; derhalve, de geheele inrigting schadelijk en onraadzaam.

De aanzienlijke remises intusschen, die gedaan zijn en deze stellingen zoo zeer weêrspreken, worden, zoo veel mogelijk, weg geredeneerd, en bronnen aangewezen, waaruit datgene, wat als wezenlijk geremitteerd beschouwd kan worden, zou zijn verkregen.

Alle deze opgaven des Schrijvers zijn behoorlijk vergezeld van wrange vitzucht en hatelijke aantijgingen tegen den Heer VAN DEN BOSCH, en verraden zoo wel het oogmerk als het karakter van den Schrijver.

Voor alle antwoord op geschriften van den onderhavigen aard, wij weten het, zouden wij kunnen volstaan met den regtsregel: *wie stelt moet bewijzen*, in te roepen, en wij zouden dit te eerder hebben kunnen doen, daar wij reeds in het vorige stuk, alle eigenlijke beschuldigingen, die hier voorkomen, hebben wederlegd; doch wij willen hiervan geen gebruik maken, maar ook deze brochure wat nader toelichten, daar wij toch de pen over de Oostersche aangelegenheden nog in handen hebben; en zoo wij daardoor in herhalingen moeten vervallen van hetgene reeds vroeger is betoogd, rekenen wij op de inschikkelijkheid van den lezer, wijl het zonder dat, dikwerf moeijelijk geweest zou zijn, om de ongegrondheid der redeneringen van den Schrijver aan te wijzen.

Wij vertrouwen tevens, dat al wat, met billijkheid, in deze van ons kan worden verwacht, zich bepaalt:

1°. tot eene aantooning dat vele der bijgebragte opgaven van alle bewijs ontbloot zijn;

2°. dat daar, waar de Schrijver met bewijzen optreedt, deze deels verdicht zijn, en, anderdeels, niet bewijzen wat hij daarmede bewijzen wil;

3°. dat de Schrijver uit dien hoofde, en om andere voldoende en aan te geven redenen, geen het minste geloof verdient;

4°. dat er alle reden bestaat om hem te houden voor een slecht mensch, die geheel andere bedoelingen koestert dan hij voorgeeft;

Terwijl wij dan, ten slotte, zullen doen zien, welke waarde aan zijne opgaven, betrekkelijk de beginselen die op *Java* zouden behooren te worden gevolgd, moet worden toegekend.

Wij zullen trachten deze ons voorgestelde taak, zoo beknopt en duidelijk als mogelijk is, ten einde te brengen, en laten gerustelijk aan den bevoegden en onpartijdigen lezer over te beslissen, na dat hij onze gronden zal hebben overwogen, in hoe ver wij het doel, waar naar wij streven, zullen hebben bereikt; terwijl, mogt ons zulks gelukken, ook deze brochure een hernieuwd bewijs opleveren zal, hoe schandelijk de vrije drukpers door nameloose Schrijvers kan worden misbruikt, om, onder den schijn van Vorst- en Vaderlandsliefde, den ruimen teugel te vieren aan wraakzucht, of nog onedeler bedoelingen, niet zeldzaam achter een schoonschijnend *motto* verborgen.

En nu ter zake.

1°. *Betoog, dat vele der bijgebragte opgaven van alle bewijs ontbloot zijn.*

Door Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, *ad interim*, zegt, bladz. 1, de Schrijver van de onderhavige brochure, zijn, door den druk openbaar gemaakt eenige zakelijke uittreksels uit een *algemeen overzigt*, door den Heer Kommissaris-Generaal, onder dagteekening van den 24 Januarij 1834, zamengesteld, waarbij de vroegere stelsels van bestuur op *Java*, en de daaraan verknochte wijze van grondbelastingen kortelijk worden opgegeven (1).

---

(1) Deze publiek gemaakte stukken zijn geene anderen, dan die onder de bijlagen van dit geschrift, (onder n°. 1) te vinden zijn.

Ter bestrijding van het gevoelen van den Heer VAN DEN BOSCH, aangaande de huishoudelijke inrigtingen van den Javaan, treedt de Schrijver in eene breedvoerige beschouwing der zaak; dan eens beroept hij zich, tot staving van zijne meening, op de *Hindoesche* wetten; dan eens op het geen ABOEL FUZL, den beroemden Minister van AKBAR, die in het begin der twaalfde eeuw leefde, zou hebben gezegd; en dan wederom op het geen de Engelschen van de oorspronkelijke huishouding der *Hindoes* hebben opgegeven. Dit alles wordt vermengd met geschiedkundige bijzonderheden, met opgaaf van den oorsprong des woords *tjatjah*, en verkrijgt op die wijze een zeer geleerd aanzien, regt geschikt om den min kundigen zand in de oogen te strooijen.

Dan, wie ziet niet dat de Schrijver, op deze wijze, eigenlijk niets bewijst? Het vraagstuk is hier blijkbaar van eenen geheel praktischen aard. De vraag is alleen: welke zijn de huishoudelijke inrigtingen der Javanen, sedert menschen geheugen?

Om dit te beslissen moet men, naar ons gevoelen, de menschen raadplegen die het aangaat: de Oudsten en Hoofden der dorpen, Distrikts-hoofden en inlandsche Regenten. Het is toch te verwachten dat deze weten zullen onder welke gebruiken zij leven; die welke hun onbekend zijn, kunnen worden aangemerkt als niet te bestaan.

Het is niet op boeken-wijsheid dat de gewezen Kommissaris-Generaal ten deze is afgegaan, maar op plaatse-

---

Het geheele stuk, waaruit deze extracten genomen zijn, was voornamelijk bestemd om den Gouverneur-Generaal, *ad interim*, bekend te maken met alle verrigtingen van den gewezen Kommissaris-Generaal, voor zoo ver zulks voor den Heer BAUD werd noodig geacht, en evenzeer met de beweeggronden, welke tot de onderscheidene maatregelen hadden aanleiding gegeven.

lijke wetenschap der bevolking. De Residenten, daartoe opgeroepen en gelast om deswege de Regenten, Hoofden en Oudsten des volks te hooren, hebben, in omstandige rapporten, den uitslag hunner onderzoekingen deswege aan Zijne Excellentie overgebragt, welke daarna allen, bij brief van den 5 Junij 1831, Kabinet, n°. $\frac{735}{15}$, aan het Departement van Koloniën ingezonden zijn; en het is daarop, gelijk wij reeds gezegd hebben, en naar ons oordeel teregt, dat het gevoelen, ten aanzien van de huishoudelijke inrigtingen der Javanen, door den Kommissaris-Generaal opgegeven, is gegrond.

Tegen dit zoo omstandige onderzoek staat over de bewering van een ongenoemd Schrijver, die zich, ter staving van zijne opgaven, beroept op gronden, die niets ter zake doen, en derhalve niets bewijzen.

Even onvoldoende is de opgave, door den Schrijver bijgebragt, bladzijde 19, dat vroeger een geheel vrije landbouw op *Java* zou hebben bestaan.

Bij onze komst in Indië (zegt hij) waren handel en nijverheid tot eenen hoogen trap van volmaaktheid geklommen. Deze, meent hij, hadden niet bestaan zonder eene gelijke vrijheid van den landbouw. In vijf jaren, zoo gaat hij voort, van het laatst der 16ᵉ en het begin der 17ᵉ eeuw, voeren alleen de Nederlanders met 64 schepen op Indië, van welke het grootste gedeelte met rijke ladingen op *Java* bevracht werden.

Zonderlinge gevolgtrekking! In vijf jaren, 64 schepen (die eertijds zeer klein waren) konden niet op *Java* varen, of de landbouw moest er geheel vrij zijn! Thans varen er meer dan 100 groote Nederlandsche schepen op *Java* ieder jaar, dus is er de landbouw vrij! Wat wordt er op die wijze niet al bewezen, of liever, als bewijs aangevoerd!

Op even weinig grond steunt de gegeven verzekering, omtrent dien grooten handel van *Japara*, van waar alleen 300 vaartuigen, waaronder 80 van meer dan 200 last ieder, vertrokken. De Schrijver geve slechts op, van waar hij zulke daadzaken ontleend heeft, en het zal spoedig blijken, hoe weinig gezag aan dat berigt kan worden toegekend.

Na vooruit gesteld te hebben, wat bewezen worden moest, dat de landbouw op *Java* destijds geheel vrij was, wordt, op grond van het kontrakt, bladzijde 20, met den Keizer aangegaan, aan ons de vernietiging van alle vrijheid van kultuur en handel toegeschreven. Intusschen leere hij, uit VALENTYN, dat reeds de Portugezen, in het jaar 1518, den Koning van *Columbo* eene schatting hebben opgelegd van 12,000 ponden kaneel, en zie, al mede in genoemden Schrijver aangeteekend, dat de onzen, bij hunne eerste komst in Indië, peper kochten van den Landvoogd van den Koning van *Bantam*, die uit de *Lampongs* werd aangebragt. Later zijn meermalen met den Koning van *Bantam* kontrakten aangegaan, wegens het leveren van peper uit de *Lampongs*, aan de Kompagnie. Nog ten huidigen dage bestaat de levering van produkten aan den Vorst, waar nimmer het Europisch gezag gevestigd is geweest; onder anderen doet de Vorst van *Troemo* zich al de peper door zijne onderdanen leveren, en verkoopt die aan de Engelschen en Amerikanen. Ook op *Java* worden nog aan het hof des Keizers, door daartoe afgezonderde Dessa's, geleverd de bloemen, door anderen wederom andere benoodigdheden voor het hof; allen daadzaken die iets meer afdoen dan conclusiën, zoo als de Schrijver die trekt en aan zijne lezers opdischt.

Eigenlijk kan het geacht worden tijdverbeuzelen te zijn,

bij de van bewijs ontbloote opgaven eens Schrijvers stil te staan, die behoefte heeft zijne geleerdheid uit te kramen; in het rijk der bespiegelingen, dat is, in het rijk der hersenschimmen rond dwaalt, en zijne meeningen als geldige bewijzen doet voorkomen; eindelijk toch zullen wij tot de wezenlijke wereld moeten afdalen, waar het op daadzaken, vatbaar om geconstateerd te worden, aankomt.

Aan den Heer VAN DEN BOSCH wordt bijzonder veel toegeschreven en ten laste gelegd, maar de gronden waarop, blijken geenszins.

Kan men, ter goeder trouw, gelooven, dat de Heer VAN DEN BOSCH den Javaan ongeschikt acht voor vele vrije kultures, gelijk de Schrijver zegt op bladzijde 31? Zoo wete men, dat iedere Dessa, welke verkiest het $\frac{1}{5}$ der gronden te beteelen met produkten, voor de markt van Europa geschikt, vrijstelling van landrente geniet, en de overige gronden naar goedvinden kunnen worden beteeld.

Wat is eigenlijk het punt van verschil? De Heer VAN DEN BOSCH is van oordeel, dat eenige kultures, gelijk koffij, suiker en indigo, door de Javanen individuëel en zonder hulp en tusschenkomst van het Gouvernement niet kunnen worden gedreven, omdat hunne huishoudelijke inrigtingen, middelen en kennis daartoe niet voldoende zijn, en mitsdien, op den voet en wijze als zulks in de bijlage n°. 1 te zien is, de Javaan daartoe moet worden in staat gesteld.

Dat ook zijne voorgangers in dit gevoelen gedeeld hebben, blijkt daaruit, dat zij zelve, na het beginsel van vrije beschikking over personen en goederen te hebben afgekondigd, daarop zijn teruggekomen, en den Javaan de koffijteelt als eene verpligting hebben opgelegd.

Dat ook werkelijk alleen door de bemoeijenissen van het Gouvernement op *Java* zulke produkten kunnen worden voortgebragt, wordt door de ondervinding bewezen. Nimmer heeft op *Java* eenige dezer kultures, evenmin als op de naburige eilanden, (de koffij op *Sumatra*, ten gevolge van bijzondere omstandigheden uitgezonderd) eenige naamwaardige en duurzame uitbreiding verkregen, en zonder deze kultures is *Java* van geen noemwaardig belang voor onzen handel.

De Schrijver daarentegen is van eene andere meening; hij gelooft het beter te weten dan allen die Oost-Indië hebben bestuurd. Wat hij echter bepaaldelijk wil, is moeijelijk uit hetgeen hij zegt, van bladzijde 18 tot 35, te raden, en zeer zeker zal het aldaar gezegde door geen bevoegd beoordeelaar worden aangemerkt als een toereikend bewijs, om zijne theoriën te stellen boven de uitspraak der ervaring.

Op bladz. 36 verhaalt hij, dat de Heer VAN DEN BOSCH zijne gronden voor een nieuw stelsel van kultuur, in de maand Julij 1830, bij eene memorie aan de Regering zou hebben ontwikkeld. Uit die memorie geeft hij eenige berekeningen op, en, op bladzijde 41, eene resolutie, die den 13 Augustus 1330, n°. 4, zou genomen zijn. Als een eenvoudig historisch factum zullen wij daarbij thans niet stilstaan, vermits wij daarop toch nader zullen moeten terug komen.

Op bladzijde 45 zegt de Schrijver, dat, bij verschillende kabinets besluiten, het stelsel van den Heer VAN DEN BOSCH verder werd uitgebreid en ontwikkeld, doch meer bijzonder algemeen gemaakt bij kabinets-missive van 9 Februarij 1832, n°. 275, bij welk stuk iedere residentie zou aangeslagen zijn om, naarmate van de hoegrootheid der bevolking, eene bepaalde levering van

produkten voor de markt van Europa te doen, en dat wel in evenredigheid van *f* 2 per ziel. Hij zegt al verder »dat de daarbij gedane berekeningen van bevolking »en produktie, niet alleen zeer overdreven waren, maar »grove abuizen of willekeurige stellingen, de inkomsten »van dien niet alleen onzeker, maar zelfs onmogelijk »maakten, *zoo als hier nader zal blijken*."

De Schrijver schijnt zelf te gevoelen, dat zulk eene oppervlakkige opgave niets beteekent noch bewijst, en wij zullen derhalve de nadere bewijzen, welke hij belooft, afwachten, en hem daarop dienen.

»Intusschen," zegt hij verder, bladz. 45, »is het »noodig, dat wij vooraf opmerken, dat de Heer VAN »DEN BOSCH de geheele behandeling van zijn cultuur-»stelsel aan zich zelven voorbehield, en de Indische »Regering slechts haar *votum* had te geven op zaken »van ondergeschikt belang, nadat een gedeelte van het »stelsel reeds was in werking gebragt. Zoo" (gaat hij voort) »waren de grondslagen der memorie van Julij »1830, als beproefde uitkomsten door den Gouverneur-»Generaal voorgebragt, en, krachtens de daarbij opge-»gevene gunstige vooruitzigten, moest de Regering tot »het gedecreteerde stelsel toetreden."

Bewijs voor dit gezegde wordt niet bijgebragt; het moet dus op de geloofwaardigheid van den Schrijver worden aangenomen. Blijkt het nu nader, dat hij geen het minste geloof verdient, dan ook is zulk eene verzekering van geene de minste beteekenis.

De Schrijver, zich verder voorstellende (bladz. 46) te doen blijken, welk verschil er tusschen de opgegevene en werkelijke produktie bestaat, en hoedanig zulks ten nadeele van de bevolking en 's Lands schatkist is uitgevallen, kiest *Bantam* uit, als de eerste Residentie zijner beschouwing.

Hetgeen de Schrijver alhier, tot bladzijde 48, van de vroegere en latere inrigting van het rijk van *Bantam* opgeeft, vermeenen wij veilig te kunnen overslaan, evenzeer als wat hij zegt van de opbrengst der landrente tot 1830, en ons te kunnen bepalen tot de berekening, voorkomende op bladzijde 48 en 49, waaruit, volgens den Schrijver, blijken moet, dat de rijstkultuur den inlander *f* 120,240 zou hebben opgeleverd van dezelfde hoeveelheid gronds, waarop slechts ruim *f* 100,000 aan suiker zou zijn geteeld geweest, en dat dus, zelfs volgens het aangenomen beginsel, de rijstkultuur voordeeliger is voor den inlander dan de suikerkultuur.

Hoe ongegrond het hier door den Schrijver ter nedergestelde ook zijn moge, hier echter geeft hij reden aan voor zijn gevoelen, waaraan hetzelve kan worden getoetst. Wij zullen dus het hier gestelde aanmerken als te behooren tot het tweede gedeelte van ons onderzoek, en daarop nader terugkomen; en hem verder volgen in hetgeen hij daarna opgeeft van de werkelijke uitkomsten van die kultuur in *Bantam*.

» De produktie was," zegt hij, bladzijde 50,

	Pikols.	*Pond.*
» In 1832	2,467 . .	93
» » 1833	3,032 . .	82
» » Januarij en Februarij 1834 . . .	306 . .	69
	5,806 . .	119

» van welke hoeveelheid, (zoo wordt vervolgd) 4,618 » pikols en 25 pond goede suiker aan de Handel-Maat- » schappij is kunnen worden afgeleverd, en waarvan » omtrent 100 pikols, gedurende het transport naar » *Batavia*, op zee zijn verongelukt, en in de pakhuizen » gespilleerd."

Al verder gaat hij volgender wijze voort:

» De leverantie was dus in alles slechts 2,603 pikols
» 's jaars, zoodat de bevolking, in stede van ruim
» *f* 118,000, slechts *f* 9,110 heeft ontvangen, en de
» geheele produktie is alzoo op verre na nog niet vol-
» doende geweest, om de landrenten, aan het Gouver-
» nement verschuldigd, en welke evenwel door die be-
» volking in derzelver geheel zijn voldaan, te verevenen. —
» Men bedenke daarbij nu, dat deze bevolking, gedu-
» rende een geheel jaar, onophoudelijk op de velden en
» in de molens werkzaam is geweest; dat hun daartoe
» hunne rijstvelden, welke derzelver individueel eigendom
» zijn, gedurende al dien tijd ontnomen zijn geworden,
» en zij alzoo geene middelen van bestaan hebben gehad;
» dat hunne buffels, voor een groot gedeelte, door den
» zwaren arbeid, gestorven zijn, en allen arbeid onbe-
» loond is gebleven; dan zal het niet moeijelijk zijn over-
» tuigd te worden, dat deze cultuur, op de wijze, zoo
» als die is ingerigt, op *Bantam* geen stand kan blijven
» houden. — De suiker leverantie biedt voor het loopende
» jaar geene gunstiger resultaten aan, en het is dus te
» voorzien, dat, wanneer het Gouvernement daarin geene
» verandering te weeg brengt, de onwilligheid of opstand
» der ingezetenen aan die cultuur een einde zal maken."

Van al hetgeen hij hier zegt, wordt geen enkel bewijs bijgebragt, niet eenmaal opgegeven, op welke wijze hem alle deze omstandigheden zijn kenbaar geworden. Hetzelve berust geheel op het gezag van een Schrijver, die zelfs zijn naam niet opgeeft. Welke waarborg bestaat er derhalve voor de echtheid van zulke opgaven? Blijkbaar geene! Op 4000 mijlen afstand kan ieder, op die wijze, verhalen wat hij verkiest!

Van de zijdeteelt verkiest de Schrijver (bladz. 51) geen gewag te maken, maar hij wil zich haasten om de

kultuur in de *Preanger Regentschappen* in aanschouw te nemen.

Op bladzijde 52 geeft de Schrijver op eene berekening, die de Inspecteur der indigokultuur zou hebben gemaakt, en waarbij zou zijn aangetoond, dat, een zeker getal Javanen koffij plantende, jaarlijks zouden opleveren eene winst van *f* 132,100.69 ; terwijl datzelfde getal Javanen, indigo kweekende, zouden aanbrengen *f* 960,000, met welke berekening de Gouverneur-Generaal zich, blijkens resolutie van 31 Julij 1831, n°. 1, zou hebben vereenigd.

Hoe onbeduidend de hier behandelde zaak ook in zichzelve is, hier ten minste beroept de Schrijver zich op een bewijs, waardoor zijne opgaven vatbaar worden om nader te worden onderzocht. Dit punt behoort alzoo weder tot het tweede gedeelte onzer beschouwing.

Verder gaat de Schrijver voort, bladzijde 53, met te verhalen, dat in de *Preanger Regentschappen* verscheiden indigo fabrijken op eene ruime schaal zijn aangelegd, en de koffijoogst voor een groot gedeelte is ter zijde gesteld; zoodat die in 1831 dan ook slechts bedragen zoude hebben 39,005 pikols; in 1832, 53,239 pikols; en in 1833, 64,788 pikols, in stede van *90 à 100,000* pikols; terwijl er in het Regentschap *Sumadang*, onder anderen, vijf millioen boomen zouden afgeschreven zijn.

Met betrekking tot hetgeen de Schrijver al verder verhaalt, bladzijde 54 tot 60, zijn wij al weder verpligt aan te merken, dat hij geen de minste reden van wetenschap, veel minder eenig bewijs bijbrengt van zijne opgaven. Hij zegt niet, of hij alle de zoogenaamde daadzaken, die hij hier opsomt, heeft gezien, — of hij die van anderen heeft vernomen, — of hem zulks uit autentieke stukken is gebleken, of wel, of hij een en ander

heeft gedroomd. Wij moeten het nogmaals herhalen, dat opgaven van dien aard, door een' nameloozen Schrijver gedaan, zoo zij eenig vertrouwen zullen verdienen, zulks moeten ontleenen uit andere omstandigheden; en wij vermeenen dan ook deze berigten, voor als nog, als onbewezene gezegden te moeten aanmerken.

Van geene de minste meerdere waarde is het gene hij zegt, bladzijde 60, 61 en 62, van de zijde- en theekultuur: allen opgaven, zonder vermelding van eenig bewijs.

Op de genoemde bladzijde 62 gaat de Schrijver over tot de beschouwing van *Cheribon*. Op bladzijde 64 wordt opgegeven wat *Cheribon*, volgens den aanslag van den Heer VAN DEN BOSCH, aan koffij, indigo en suiker zou moeten opleveren: alles wat de man hier opgeeft, tot en met bladzijde 70, is al wederom even min gestaafd met eenige opgaven van reden van wetenschap, of met iets dat naar eenig bewijs zweemt.

Verder reist de Schrijver naar *Tagal*, en geleidt den lezer het geheele eiland door. Wij gelooven niet noodig te hebben hen verder op den togt te volgen; de lezer zal, ook zonder verdere teregtwijzing onzerzijds, wel kunnen onderscheiden, waar het opgegevene alleen op het gezegde van den Schrijver, en derhalve op zijne geloofwaardigheid berust; en zoo hij gelieft te onderhalen alle opgaven, door den Schrijver gedaan, waar hij noch reden van wetenschap opgeeft, noch iets wat tot bevestiging van zijn verhaal strekken kan, dan zal het hem blijken, hoe veel van het geheele stuk tot deze afdeeling behoort; en wij gelooven dan ook, hiermede genoegzaam bewezen te hebben, dat de Schrijver vele opgaven doet en vele beschuldigingen inbrengt, van alle bewijs ontbloot.

En daar wij vermeenen, dat een bloot gezegde van een nameloozen Schrijver niet als bewijs gelden kan, gelooven wij dan ook, ons aan de verpligting te kunnen onttrekken, van zulke opgaven te wederleggen, en wij achten zulks te eerder raadzaam, omdat wij, door de wederlegging van eenige, den schijn zouden hebben, als of wij de geldigheid der overigen erkenden. Die allen te wederleggen zou daarenboven een volumineuze arbeid worden, die zeker zulk een prulschrift niet verdient; terwijl tevens daaruit de noodzakelijkheid zou kunnen voortvloeijen, om alle zotteklap, welke men later betrekkelijk Indië zou willen opdisschen, te bestrijden, wilden wij die niet als onweêrsprekelijk zien aangemerkt. Alleen dan, wanneer de Schrijver voor zijne opgaven *ten minste eenig bewijs aanvoert*, kan daaraan eenig gewigt toegekend worden, en daarom zullen wij thans overgaan tot het tweede gedeelte van ons onderwerp, of het

Betoog, dat daar, waar de Schrijver met bewijsgronden optreedt, die deels verdicht zijn, deels niet bewijzen wat men daarmede bewijzen wil.

Hoe spaarzaam de Schrijver zich ook met bewijzen inlaat, schijnt hij echter gevoeld te hebben, dat een verhaal zonder het minste schijn van bewijs moeijelijk ingang zou vinden. Van daar dat hij, van tijd tot tijd, zich, hoezeer dan ook van het gevaar daaraan verbonden bewust, wel heeft moeten wagen, om zijne lezers ten minste eenigen meerderen waarborg, dan die van zijn gezag, voor de geloofwaardigheid zijner verhalen, aan te bieden. Een bedrieger echter loopt nooit meer gevaar om zich te verraden, dan wanneer hij zich met bewijzen inlaat, omdat eene onwaarheid wel kan gezegd maar niet bewezen worden, en daarom dan ook zullen wij ons deze gelegenheid niet laten ontglippen, om den Schrijver in zijne geheele

nietswaardigheid ten toon te stellen, en hem te doen kennen voor hetgeen hij is.

Reeds op bladzijde 103-105 hebben wij doen zien, hoe weinig voldoende de bewijzen zijn, die hij heeft bijgebragt voor zijne meening, betrekkelijk de huishoudelijke aangelegenheden der Javanen, en voor zijne stelling, dat de landbouw op *Java* vroeger geheel vrij, en tot een hoogen trap van bloei zou zijn opgeklommen. Van geen meer waarde is hetgene hij zegt op bladzijde 10 en 11, ten bewijze dat eene belasting der helft van het produkt des landbouws, van oudsher zou hebben bestaan, en deze niet als te hoog kan worden aangemerkt.

Hij grondt dit zijn gevoelen (zie bladzijde 12) daarop, dat in alle provinciën, waar slechts een vijfde of een tiende van den oogst gevorderd wordt, geen tweede gewas in hetzelfde jaar, op de rijstvelden wordt geteeld.

Vooreerst, wat bewijst zulks? Volgens de stelling zelf, zou men bevoegd zijn om het daarvoor te houden, dat alleen dan, wanneer den Javaan meer ontnomen wordt dan hij tot zijn onderhoud noodig heeft, hij er toe te brengen is om een tweede gewas te teelen. Doch, wat wordt er dan van de op bladzijde 31, en op zoo vele andere plaatsen, opgegeven meening, dat de Javaan in de ontwikkeling van zijne industrie, aan zijne eigen leiding kan worden overgelaten? Maar dit is het nog eigenlijk niet waarop het hier aankomt; de Heer VAN DEN BOSCH heeft beweerd, dat eene belasting van de helft van het produkt des landbouws, het bezit van meer grond dan men met eigen handen bebouwen kan nutteloos maakt, uit hoofde dat niet deze belasting en eene rente van den grond bovendien kan worden betaald, en dit toch moet het geval kunnen zijn, zal iemand met voordeel een eigendom bezitten, dat hij niet zelf kan bearbeiden.

Dat het tweede gewas, hetwelk van denzelfden grond en in hetzelfde jaar gewonnen worden kan, gelijk staat, ja dikwerf het eerste gewas overtreft, is, als algemeene regel, eene stellige onwaarheid, en bewijst geenszins wat de Schrijver daarmede bewijzen wil.

Alle rijstvelden zijn niet geschikt om twee gewassen te dragen in een jaar; daarvan moeten worden uitgezonderd alle de zoodanigen, die in de Oost-mousson bearbeid worden, en in de West-mousson te diep onder water staan om bebouwd te kunnen worden. In de tweede plaats de zoodanigen, die alleen door den regen bevochtigd worden, omdat zulke gronden, die nooit op *Java* bemest worden, geene twee gewassen in een jaar kunnen opleveren. Deze gezamenlijke rijstvelden maken zeker nagenoeg het $\frac{1}{3}$ uit, van al de rijstvelden die bebouwd worden. De tweede oogst is daarbij uiterst *precair*, omdat langdurige en sterke droogten dezelve veelal doen mislukken; van daar, dat de Schrijver dezelve dan ook doorgaande niet hooger dan de helft, dikwerf niet meer dan op een vierde van den gewonen oogst, in zijne latere berekeningen, aanslaat.

Dat dus de eigenaar of huurder van een stuk grond daarop een tweede gewas teelt, bewijst geenszins dat hij daarvan eene rente betalen kan; want zoo dit gewas niet meer oplevert, en dit is slechts zeldzaam het geval, dan de helft van een gewoon gewas, vergoedt het naauwelijks den arbeid daaraan besteed. Moet hij de helft van het eerste gewas betalen als belasting, en blijft er dan niets meer over, dan gevorderd wordt om den arbeid daaraan besteed te beloonen, dan kan van zulk eenen grond boven de belasting geene rente worden voldaan, om het even of daarop twee of eene vrucht in het jaar wordt geteeld; en er bestaat bovendien geen

voorbeeld op *Java*, dat ooit het betalen van eene nog grootere belasting dan de helft van het produkt, door de bezitters op de huurders is geheven geworden. Dit is eigenlijk het punt waarop het hier aankomt: kan er meer dan de helft van het produkt als belasting of rente worden betaald? deze stelling had de Schrijver moeten wederleggen, zoo hij had willen aantoonen, dat het stelsel van landrente niet alle belang, bij het bezitten van meerdere gronden, dan met eigen handen bearbeid worden kunnen, vernietigt.

Het eerstvolgend bewijs, waarop hij zich, bladzijde 36, beroept, is eene memorie van den Heer VAN DEN BOSCH, in de maand Julij 1830 aan de Regering aangeboden, waaruit hij eenige gebrekkige uittreksels geeft, en waarin hij verder zegt dat zaken voorkomen, welke daarin niet worden aangetroffen. Wij voegden dat stuk, onder n°. 3 der bijlagen, hiernevens. De lezer kan daaruit, en uit bijlage n°. 4, zelf zien, welke gewigtige drangredenen den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH hebben genoopt, om het stelsel van kultuur in te voeren, — op welke gronden hetzelve berust, — en of daarbij de regten van den inlander zijn geëerbiedigd, en voor zijne belangen is gezorgd.

De Schrijver zegt al verder, bladzijde 45, dat de Indische Regering slechts haar *votum* had te geven op zaken van ondergeschikt belang, na dat het stelsel reeds was in werking gebragt. De Schrijver had de resolutie van 13 Augustus 1830, n°. 4, gezien; dit blijkt niet alleen uit de textuële extracten die hij daaruit levert, maar zelfs de bijlagen daarvan waren hem bekend. Hij wist dus ook, dat de Regering over het stelsel van kultuur was geraadpleegd, daarover had gedelibereerd en geconcurreerd tot alle maatregelen, welke de invoering van hetzelve vorderde, en hem was dus ook bekend

het 5ᵉ artikel dier resolutie, luidende: »*Ten vijfde*, »*alhier, op speciaal verzoek der Heeren Raden aan* »*te teekenen, dat zij* (Raden) *met de meeste belang-* »*stelling kennis hebben genomen van de maatregelen,* »*door den Gouverneur-Generaal tot de zoo aanmer-* »*kelijke uitbreiding der indigo en suikercultures daar-* »*gesteld, en welke tot grondslag hebben gediend der* »*bepalingen, in de tegenwoordige resolutie vervat;* »*dat die maatregelen dan ook door hen als de meest* »*geschikte worden beschouwd, om het gewigtige doel,* »*'t welk er mede wordt beoogd, te bereiken, en dat* »*zij mitsdien niet kunnen afzijn, den Gouverneur-* »*Generaal hunne erkentelijkheid te betuigen wegens* »*de onvermoeide pogingen, in deze, door hem in het* »*werk gesteld.*"

Is dit nu de taal eener Regering, die slechts haar *votum* had te geven op zaken van ondergeschikt belang, na dat een gedeelte van het stelsel reeds was in werking gebragt?

Welk vertrouwen kan men stellen op de waarheidsliefde eens Schrijvers, die zulke verzekeringen doet op het oogenblik, dat hij het stuk voor zich heeft liggen, dat zijne opgave weêrspreekt?

Een tweede bewijs wordt aangetroffen op bladzijde 49, waar hij, op zijne wijze, doet blijken, dat de rijstkultuur den inlander voordeeliger is dan de suikerkultuur.

Gezwegen, dat het eene onwaarheid is, althans in den zin als de Schrijver het voordraagt, dat de Heer VAN DEN BOSCH, bij zijne memorie onder de afdeeling suikerkultuur, zou gezegd hebben, dat *Bantam*, jaarlijks, 30,000 pikols leveren zou, en dat zulks reeds in dien tijd, waarvan hier de rede is, te wachten zou geweest zijn, willen wij aantoonen, dat de Schrijver met

de berekening die hij hier maakt, willens en wetens, zijne lezers zoekt te bedriegen.

Het is algemeen bekend dat, volgens het stelsel van landrente, van het produkt moet betaald worden, de helft, $\frac{2}{5}$ of $\frac{1}{3}$ (naarmate van de vruchtbaarheid van de gronden) van de waarde van den oogst, hetgeen, volgens des Schrijvers eigen gezegde (bladzijde 11) niet te veel is. Van de gronden van middelbare vruchtbaarheid, zou dus van een rijstgewas van *f* 90,160, zoo als de Schrijver opgeeft, moeten worden betaald $\frac{2}{5}$ of eene landrente van *f* 36,064, en derhalve van de eerstgenoemde som niet *f* 15,000, gelijk de Schrijver doet, moeten worden afgetrokken, maar wel de door ons gestelde som van *f* 36,064, waardoor er niet overblijft *f* 120,240, door den Schrijver opgegeven, maar *f* 99,176. Kan nu met $\frac{1}{5}$ van den door den Schrijver opgegeven grond, met suikerriet beplant, voldaan worden eene landrente van *f* 36,064, dan blijkt het, dat het vijfdubbele van dien grond, op die wijze beteeld, eene waarde zou produceren van *f* 180,320, en niet van ongeveer *f* 100,000, gelijk de Schrijver wil, en dus ook dat de suikerteelt, volgens de beginselen bij het stelsel van kultuur aangenomen, veel voordeeliger is voor den Javaan dan de rijstbouw.

Dan de Schrijver wilde hier bewijzen, dat de rijstkultuur voor den inlander voordeeliger is, dan de suikerkultuur, en daarom moest dan kwanswijs eene rekening worden gemaakt, die zulks aantoonde, de cijfers naar dit oogmerk worden verdraaid, en eene middelbare landrente tot basis worden aangenomen, in plaats van die, welke werkelijk, naar zijne eigen opgave, van een produkt van *f* 120,240 moest worden voldaan. Welk vertrouwen kan men nu stellen op de berekeningen eens

Schrijvers, die het cijfer zijner berekeningen niet naar waarheid, maar naar zijne oogmerken bepaald?

Op deze berekeningen waren nog verscheiden andere aanmerkingen te maken, ook, onder anderen, op de waarde van het tweede gewas, en de landrente, die van den opbrengst der suikervelden wordt afgetrokken; dan het bijgebragte zal wel voldoende wezen, om te doen zien, dat dezelve geene de minste aandacht waardig zijn, dan voor zoo verre, gelijk reeds gezegd is, daar door eene bijdrage verkregen wordt, om over de geloofwaardigheid van den Schrijver te oordeelen.

Op bladzijde 58 zegt de Schrijver, dat verscheiden distrikten in de *Preanger Regentschappen* zouden geweigerd hebben verder deel te nemen aan de indigokultuur; dat de hoofden der bevolking in hunne officiële rapporten van 1833, zouden gezegd hebben: »Wij »hebben drie jaren lang, voor het Gouvernement, zon»der morren, indigo geplant; doch er kwam weinig of »niets van, dan eens ter oorzake van de regens, en dan »eens uit hoofde van het heldere weder. Thans zijn wij »met de bevolking uitgeput, en ten einde van allen »raad, om de indigo te doen slagen. Wij verzoeken »dat het Gouvernement onze omstandigheden in aanmer»king gelieve te nemen, en smeken derhalve, dat wij »van de indigo-cultuur mogen verlost worden, en dat »ons ander werk moge worden opgelegd, zoo veel wij »slechts kunnen torschen."

Aan wien die officiële rapporten zouden gedaan zijn, wordt niet opgegeven; evenmin zegt de Schrijver dat hij deze gezien — of van wien hij dit gehoord heeft. Ware zoodanig rapport ingekomen, dan moest daarop eene dispositie genomen zijn, en deze wordt niet gevonden, noch in de resolutiën der Regering, noch in de besluiten

van den Gouverneur-Generaal over dat jaar. Het is zeker nog gemakkelijker zulk eene opgave dan eene rekening te verdichten, en voorzeker ook minder gevaarlijk!

Het zal welligt niet overbodig zijn, hier, nogmaals, aan te teekenen, dat alle zoodanige opgaven en berekeningen, die van geen het minste bewijs vergezeld zijn, niet tot het onderwerp van onze tegenwoordige beschouwingen behooren, en dus onvermeld worden voorbijgegaan; alleen dan, wanneer er de minste schaduw van bewijs wordt aangevoerd, gelooven wij dat dezelve eenige aandacht waardig zijn.

Op bladzijde 76 en 77 wordt gezegd, dat van de 1200 huisgezinnen, voor de indigokultuur afgezonderd, reeds 461 huisgezinnen waren verhuisd, en, tot staving zijner opgaven, beroept de Schrijver zich, op het rapport van den Inspecteur aan den Directeur der kultures, in dato 15 Februarij 1834.

Gesteld eens dat het waar zij, dat zulk een rapport is ingekomen, hetgeen intusschen nog geenszins bewezen is (1), dan tevens had de goede trouw van den Schrijver gevorderd te vermelden, dat de Residentie van *Pekalongang*, alwaar het opgegevene zou hebben plaats gehad, bestierd is geweest door een' man, die de ondervinding heeft doen zien voor zulk eene taak niet berekend te zijn; die dan ook dien ten gevolge, in zijne betrekking was gesuspendeerd, vervolgens op wachtgeld gesteld, en de Inspecteur der kultures, VITALIS, inmiddels gelast was geworden den staat van zaken aldaar plaatselijk te

(1) Zijne Excellentie de Kommissaris-Generaal had reeds destijds *Java* verlaten; daarom kan men niet stellig zeggen of dit rapport al of niet is ingekomen. De Indische berigten maken echter daarvan geen gewag.

onderzoeken, en die veranderingen en verbeteringen voor te dragen, welke blijken zouden noodig te zijn, om er de aangelegenheden der kultures op eenen goeden voet te brengen.

Wat nu bewijst het, tegen eenig systema van kultuur, dat, hier of daar, een ongeschikt ambtenaar eene verkeerde uitvoering geeft aan eene zaak? *Java*, een eiland van circa 300 uren lengte, is immers geen bloemtuintje, dat men uit zijne slaapkamer kan overzien, en de ambtenaren zijn er evenmin allen bekwaam als eerlijk.

Hoe hatelijk is het niet, hetgeen bladzijde 77 gezegd wordt, dat de billijke klagten van den Resident, over onderdrukking van de bevolking, hem zijne betrekking hebben doen verliezen!

Wie had de kontrakten gesloten? Was het niet de Resident? Wie heeft daaraan de uitvoering gegeven dan hij? Wie was dus verantwoordelijk voor de onderdrukking der bevolking, zoo de Resident het niet was? Daarom, en om zijne verkeerde direktie in het algemeen, is hij ontslagen.

Op bladzijde 80 beroept de Schrijver zich op het rapport van den Direkteur der kultures van 28 Februarij 1834, die, naar zijn zeggen, het voorstel deed, om de gesloten kontrakten voor de levering der indigobladeren te *Pekalongang*, te vernietigen. En dat waarom? Om de tevredenheid des volks te verzekeren, zoo wel als om verder volksverloop voor te komen. Bewijst deze handeling van den Direkteur der kultures niet middagklaar het tegendeel, van hetgeen de Schrijver er mede bewijzen wil, namelijk dat het Gouvernement het onderdrukken der bevolking niet heeft gewild? Kan men gelooven, dat den Direkteur der kultures een regel voor zijne handelingen zou zijn voorgeschreven, strijdig met dien van

den Resident: dat het den eersten ten pligt zou zijn gesteld te waken voor de regten der inlandsche bevolking, die te beschermen, en daarvan kennis te geven, zoo daartegen gehandeld wordt; terwijl zulks in den Resident als misdadig zou zijn beschouwd? Tegenstrijdigheden van zulk een' aard zijn niet aannemelijk.

Hetgeen hier verder gezegd wordt van eene schadeloosstelling van *f* 400,000 is te ongerijmd, om eene ernstige wederlegging te behoeven. Niet te min zal de Regering in Indië gewisselijk liever tot eene belangrijke opoffering besluiten, dan dulden dat de Javaan onderdrukt worde, en dus liever de schade voor rekening nemen van het Gouvernement, veroorzaakt door de onkunde eens ambtenaars, dan die door de bevolking te doen dragen.

Alles wat de Schrijver verder zegt, omtrent de Residentiën *Samarang*, *Japara*, *Rembang* en vele anderen, achten wij geene de minste opmerking waardig, daar de Schrijver zijne gezegden met geen het minste bewijs hoegenaamd staaft. De waarde van zijne voorgevingen hieromtrent, hangt geheel af van de mate van geloofwaardigheid, die reeds gebleken is, en nader blijken zal, dat aan hem kan worden verleend.

Op bladzijde 103 vinden wij voor het eerst wederom eenig bewijs aangegeven. De Schrijver, namelijk, beroept zich hier op een kabinets besluit van 29 December 1833, n°. 493, bij hetwelk de Heer VAN DEN BOSCH den last gaf om »de ongelukkige slagtoffers, die, volgens hunne verpligtingen, de regten van hunne dorpsgenooten hadden beschermd, en in de gevangenis waren opgesloten, door den Resident, die hier als oorzaak, aanklager en vervolger voorkwam, overeenkomstig de publicatie van 23 Julij 1833, te regt te stellen."

Wat het verhaal zelf van het gebeurde betreft, daarbij, als van alle bewijs ontbloot, behoeven wij niet in alle bijzonderheden stil te staan. Wij willen echter alleen, en tot goed verstand der zaak, opmerken, dat het eene bekende daadzaak is, dat in meerdere Residentiën op *Java*, onder anderen in het *Cheribonsche*, het volk in eenig distrikt ontevreden zijnde over eenen maatregel, zich, in massa, naar de *Passerban* begeeft, om de afschaffing of de wijziging daarvan te verwerven. Aan deze wenschen wordt of voldaan, of het volk wordt overtuigd dat het in deszelfs verlangen ongelijk heeft. Dat het in dergelijke volksvergaderingen wel eens wat luidruchtig toegaat, zal niemand, die weet wat volksvergaderingen zijn, verwonderen.

Ook te *Passarouang* had zulk eene volks-opkomst plaats gehad, en was, ten gevolge van de gedane toezegging aan de menigte, wederom uiteen gegaan, zonder dat daartoe eenig geweld was noodig geweest.

De Resident, echter, de oorzaak van deze zamenkomst opsporende, ontdekte, dat vele lieden daarin eene hoofdrol gespeeld hadden, die zelven geene suikervelden bezaten, noch iets met de suikerkultuur te doen hadden. Meer andere omstandigheden droegen bij, om het waarschijnlijk te maken, dat de gewezen opkoopers der koffij en ander slecht volk, kunstmatig als het ware, dezen volksoploop hadden te weeg gebragt, zoo als vele inlanders verklaarden, dat men hen aangezegd had op te komen, zonder dat hun de reden waarom was bekend gemaakt. Ook een misnoegd inlandsch Hoofd was daarin betrokken.

De Resident had, dien ten gevolge, eenige belhamels doen arresteren, en daarvan kennis gegeven aan Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal.

Ten einde zich te vergewissen, dat, in deze, geene de minste partijdigheid plaats had, werd de last gegeven, om de gearresteerden naar *Sourabaija*, de naastbij gelegene residentie, te verzenden, en aldaar door den ommegaanden regter, den Heer Mr. RINIA VAN NAUTA, buiten allen invloed van den Heer VAN NES, te doen verhooren. Uit het rapport van dezen regterlijken ambtenaar bleek het, dat er alle reden bestond om de opgaven van den Resident als gegrond te beschouwen. Na nu alle de stukken, betrekkelijk deze zaak, bij de Regering gebragt te hebben, die aan de beoordeeling van den Gouverneur-Generaal, *ad interim*, onderworpen waren geweest, werden, overeenkomstig het gevoelen van dezen, de menschen aan hunnen competenten en bij de wet bepaalden regter overgegeven.

Deze is geweest de gang der onderhavige zaak. Wij voegen, bijlage n°. 6, hiernevens het besluit van 28 (niet 29) December 1833, n°. 493. Men vergelijke nu het verhaalde, met de opgave van den Schrijver op bladzijde 103, en beslisse, welk geloof aan een' man toekomt, die blijkt iedere daadzaak, op welke hij achterhaald kan worden, te hebben vervalscht.

Een nieuw bewijs zal de lezer daarvan aantreffen in de beschuldiging tegen den Resident VAN NES, voorkomende op bladzijde 95, alwaar men het doet voorkomen als of die ambtenaar, bij zijne bekendmaking van den 26 Julij 1833, de geheele bevolking verklaarde dienstbaar te zijn, en verpligt om in de nieuwe kultuur te moeten deelen, waarvan zelfs de dorpsadel niet zou zijn uitgezonderd geweest. Men leze deze bekendmaking, bladzijde 203 van den auteur, en vergelijke dezelve met zijne opgave.

Overeenkomstig de vroegere wetsbepalingen, waren

alle mannen van een dorp of dessa gelijkelijk verpligt tot het presteren van zulke diensten, als het onderhoud van bruggen en wegen, en, in het algemeen, van die diensten, welke niet waren afgeschaft, vorderde. Daarin nu waren misbruiken ingeslopen, en de bevolking van meerdere dorpen had zich beklaagd, dat een groot aantal hunner mede-dorpsbewoners van dien last werden verschoond, onder voorwendsel, dat zij tot het gevolg van Regenten of Hoofden zouden behooren. Om deze misbruiken tegen te gaan, was deze bekendmaking geschied, gelijk uit den inhoud zelve blijkt. Dan niets wat in het brein van den partijdigen auteur, slechts stof tot een ongunstig vermoeden bij onkundigen opleveren kan, moet worden verzuimd, om de tegenwoordige gesteldheid van zaken op *Java* in een ongunstig daglicht te plaatsen. Waarlijk, een Schrijver moet wel van goede bewijzen *schaars* voorzien zijn, die tot zulke middelen verpligt is toevlugt te nemen.

Alles wat de Schrijver verder zegt tot bladzijde 123, als alleen op magtspreuken en willekeurige berekeningen berustende, stappen wij voorbij, ons voorbehoudende, om op een en ander nader terug te komen: voor als nog hebben wij alleen te doen met het onderzoek naar de geldigheid van de door hem aangevoerde bewijzen.

Zoodanig een soort van bewijs treffen wij wederom aan op bladzijde 123, alwaar, vooreerst, worden opgegeven eenige posten van de begrooting van 1833, waaruit volgen zou, dat, over 1833, het Ministerie van Koloniën eene remise van *f* 9,000,000 zou erlangen.

De Schrijver stelt zich voor, in de eerste plaats, aan te toonen, welke de invloed van het nieuwe kultuursystema op de remises van dat jaar (1833) geweest is; ten anderen, of het excedent van negen millioen werke-

lijk op de begrooting bestaan hebbe, gesteld ook dat er inderdaad negen millioenen door het Ministerie van de Handel-Maatschappij genoten zijn.

De Schrijver treedt hier in omstandige berekeningen, allen even gegrond, even juist als waarop hij vroeger zijne lezers heeft onthaald, en waarvan de slotsom is, dat de remises *f* 2,745,768 minder hebben bedragen dan de begrooting aanwijst; terwijl onze LYNCEUS (bladzijde 126) belooft, dat de uitkomsten voor 1834 niet beter zullen zijn.

Al verder, bladzijde 127, onderstelt hij echter de mogelijkheid, dat het Ministerie de gemelde negen millioenen in derzelver geheel ontvangen heeft; »doch in dat »geval (zegt hij) zijn wij het bovenstaande deficit schul»dig gebleven aan de Handel-Maatschappij, en *in facto* »zijn die gelden *niet* door den Heer VAN DEN BOSCH, »gedurende zijn bestuur, overgewonnen; en wij houden »het er voor, dat door dien Regent niets meer aan het »moederland is bezorgd, dan de aflossing der wettige »schuld en interessen, benevens het gene, dat, uit *Ne*»*derland*, voor de Indische huishouding, noodig is."

»De betalingen (zoo gaat hij voort) welke in *Neder*»*land* voor *Indië* plaats hebben, bedragen jaarlijks »*f* 3,500,000, bijgevolg had, over de vier jaren van »het bestuur des Heeren VAN DEN BOSCH, moeten gere»mitteerd worden veertien millioen gulden," en hij vermeent dan ook (bladzijde 128) dat men zich zal mogen verblijden, wanneer de staatsrekening, onder ultimo December 1833, tusschen het Indische Gouvernement en de Maatschappij zal afgesloten zijn, eene zuivere remise van 14 millioen aanwijst.

Alvorens tot eene wederlegging van den Schrijver over te gaan, zullen wij hem nog een eind wegs volgen in

zijn verder betoog, bladzijde 128 en 129 en volgende, waarbij wordt gezegd:

1°. dat de Heer VAN DEN BOSCH geenszins het bestuur had aanvaard in zulke slechte financiële omstandigheden, blijkens de dadelijke vermindering der half pCts. belasting op de vaste eigendommen, en de kwijtschelding van het patentregt; en

2°. dat de middelen tot de remises verkregen zijn, doordien het Gouvernement en de Handel-Maatschappij thans de winsten deelen, die vroeger de partikuliere handel genoot.

Wat de Schrijver zegt, bladzijde 123, van de begrooting van 1833, en, op bladzijde 126, van die van 1834, bewijst genoegzaam, dat hij die nooit gezien heeft. Dan dit daargelaten, het is hier voldoende aan te toonen de onwaarheid zijner opgaven, benevens de onwaarde zijner berekening, en daartoe is het alleen noodig aan te wijzen:

a. welke de financiële staat der Kolonie geweest is, bij het aanvaarden van het bestuur door den Heer VAN DEN BOSCH;

b. welke sommen door Zijne Excellentie werkelijk zijn geremitteerd, en

c. dat deze de vrucht niet hebben kunnen zijn van de handels voordeelen, den partikulieren Nederlandschen handel ontnomen.

Hetgeen de Schrijver zegt, van het verminderen der half pCts. belasting en het kwijtschelden van het patentregt, bij de aankomst van den Heer VAN DEN BOSCH in Indië (Januarij 1830), is eene onwaarheid; deze belastingen zijn verminderd en afgeschaft bij resolutie van den 7 December 1830, *aan te vangen met het volgend jaar 1831*, zoo als blijken kan uit het Staatsblad van Nederlandsch Indië voor 1830, n°. 49, en dat alleen toen de

voorloopige maatregelen voor het financiëel beheer waren vastgesteld, en het stelsel van kultuur ingevoerd.

ad *a.* Reeds hebben wij gezegd dat, volgens de boeken, het jaar 1829 een te kort aanwijst van *f* 5,933,395.41, ongerekend de kosten van den oorlog, ten laste van het Hof van *Djokjokarta* gebragt.

Al dadelijk na de komst van den Heer VAN DEN BOSCH tot het bestuur, verlangde Zijne Excellentie van den Direkteur-Generaal van Financiën eene, zoo veel mogelijk juiste, opgave van den staat der behoeften en ontvangsten, welke over dat jaar (1830), alsmede over de zes eerste maanden van hetzelfde jaar, konden worden te gemoet gezien, en ontving daarop het antwoord, onder n°. 7, hiernevens overgelegd, waaruit blijkt dat het presumtief te kort, over de zes eerste maanden, ongeveer vier millioenen zou bedragen (1).

Men beoordeele nu, hoe *gunstig* de *financiële* toestand van Indië geweest is, waar onder het bestuur werd aanvaard.

ad *b.* Welke de remises geweest zijn, niet over vier maar over drie jaren, (want de uitgaven hier te lande te doen over 1830, zijn gekweten uit de leening van 15 millioen, en de remises, die hebben plaats gehad, zijn geschied door middel van de oogsten van 1831, 1832 en 1833), het was toch wel niet mogelijk te remitteren uit Indië, voor en aleer het bestaande deficit gedekt, en daartoe de middelen verkregen waren.

Uit de inkomsten van 1831, 1832 en 1833 zijn dan

(1) In de zes laatste maanden van het jaar zijn altijd de inkomsten veel grooter in Indië, en de uitgaven minder dan in de zes eerste maanden. Van daar dat het te kort over het geheele jaar op ongeveer vijf millioen is geschat.

ook, blijkens den staat, reeds vroeger vermeld, en onder de bijlagen voorkomende n°. 5, bij het Ministerie van Koloniën ontvangen *f* 16,410,220.02, en geene veertien millioen over vier jaren; en niet alleen is daarop niets te betalen aan de Handel-Maatschappij, maar zelfs is eene niet onbeduidende bijbetaling van dezelve te verwachten, wijl de produkten, in de laatste veilingen der Maatschappij, met voordeel zijn van de hand gezet.

De balansen van de Handel-Maatschappij worden, ieder jaar, voor de belanghebbenden opengelegd, en daaruit zal dan ook wel kunnen worden gezien, of die Maatschappij voor de remises meer of minder te vorderen heeft dan de waarde der produkten, daar voor afgestaan. Wat nu vermogen alle cijfers en verzekeringen van den Schrijver tegen deze daadzaken? en mag men uit deze niet veilig afleiden, dat ook op zijne overige cijfers weinig vertrouwen te stellen is, daar dit toch alleen, op grond zijner geloofwaardigheid, zou kunnen worden verleend?

ad *c*. Zijne verzekering, dat de middelen, tot het doen der remises, verkregen zouden zijn ten koste van den vrijen handel, voor zoo verre daarmede de Nederlandsche handel bedoeld wordt, is waarlijk eene bespotting zijner lezers. Wie weet niet dat de vrije Nederlandsche handel met groote schade werd gedreven, zoo dat dezelve dreigde te niet te loopen? dat, dien ten gevolge, de Handel-Maatschappij in 1824 is opgerigt? dat ook deze, in weerwil van alle aanmoediging aan haar gegeven, niet anders dan met schade en ten koste van 's Konings beurs, den handel heeft kunnen drijven? Welke voordeelen waren hier te ontnemen, om daardoor een deficit van bij de vijf millioen te dekken, en de middelen tot eene jaarlijksche remise van zes a zeven millioen te verkrijgen?

Indien de middelen daartoe, ten koste van den vreemden handel, hadden kunnen worden verkregen, wie zou het dan hebben kunnen laken, dat deze aan het Moederland waren verzekerd? Dan, ook zoodanig eene stelling is ongerijmd! Die handel is nooit van dien omvang geweest, dat daardoor deze millioenen konden worden verworven! Bovendien zijn de in- en uitgaande regten op Java sedert 1830, ja, zelfs vergeleken met ieder jaar van de voorgaande tijdperken, aanzienlijk vermeerderd (1), derhalve is de vrije handel aanmerkelijk toegenomen. Hoe zou dit mogelijk geweest zijn, indien het Gouvernement zich daarvan de voordeelen had toegeëigend? Het is blijkbaar alles onzin, wat de Schrijver hier opdischt!

De Schrijver schijnt al verder, bladzijde 128-130, eveneens als de auteur van het eerst beoordeelde stukje (bladz. 23) te gelooven, dat men voor de overige inkomsten in Indië geene verpligting heeft aan den Heer VAN DEN BOSCH; dat die, als het ware, op Java aanwezig waren, of van zelve ontstaan zijn, en dat het stelsel van kultuur niets dan schade heeft opgeleverd. Zonderlinge redenering! Het is gebleken, dat de bedoelde inkomsten niet verkregen zijn ten koste van den vrijen handel in het algemeen; en is het evengemelde stelsel zoo schadelijk geweest, van waar dan is er een deficit van circa vijf millioen gulden gedekt geworden, en zijn de middelen verkregen om, in drie jaren, *f* 16,410,220.02 te remitteren?

Bewijst een dergelijke uitslag van ons onderzoek niet ontegenzeggelijk, dat de Schrijver zijne lezers misleidt? En wat hebbe men nu te denken van die menigvuldige declamatiën, die de Schrijver grondt op zijne wijze van

(1) De in- en uitgaande regten hebben opgebragt in 1829 *f* 2,460,844.80½; in 1833 *f* 4,015,148.26. Vroeger, in 1824, *f* 2,843,036.40, en in 1820 *f* 2,554,174.81.

beschouwen? declamatiën, zeer doelmatig ingerigt, om indruk te maken op de verbeeldingskracht van zijne lezers, maar niet te min van allen grond ontbloot, en, gelijk nog nader blijken zal, geheel het uitvloeisel van een verhit hersengestel en, naar het schijnt, van onleschbare wraakzucht!

Daar de Schrijver voor alles, wat hij verder opgeeft, geene bewijzen aanvoert, behoeven wij daarbij voor als nog ook niet stil te staan, wijl wij ons in dit gedeelte onzer verhandeling alleen hadden voorgesteld aan te toonen, dat zijne zoogenaamde bewijzen veelal verdicht zijn, en anderen niet bewijzen wat hij daarmede bewijzen wil. De lezer moge thans zelf oordeelen, in hoe verre wij deze taak hebben volbragt; de middelen daartoe zijn hem in ruime mate verstrekt, en daarom gelooven wij dan ook tot het derde gedeelte van de ons voorgenomen beschouwing te kunnen overgaan; namelijk, tot het

Betoog, dat de Schrijver geen het minste geloof verdient.

Het is een algemeen aangenomen regel dat, zoo een Schrijver een aantal verhalen doet, grootendeels gelegen buiten het gebied onzer kennis, wij gewoon zijn, naar mate van de juistheid waarmede van het ons bekende gesproken wordt, te oordeelen, welken grond van vertrouwen aan de overige opgaven kan worden geschonken.

Indien iemand, b. v., twintig gebeurtenissen verhaalt, waarvan er vier of vijf ons naauwkeurig bekend zijn, en het ons blijkt dat alles, wat hij daarvan zegt, of onwaar of overdreven is, dan ontstaat daardoor althans wantrouwen en twijfel, omtrent hetgeen hij zegt van dat wat ons onbekend is. Dat wantrouwen groeit aan, wanneer wij in de verhalen eens Schrijvers blijkbaar partijdigheid en een kwaadaardigen geest zien doorstralen; hetzelve

wordt al sterker, indien wij in die verhalen tegenstrijdigheden opmerken, en, eindelijk, wordt het ongeloof volkomen, wanneer wij, bij eene gezette overweging en vergelijking, bevinden, dat de algemeene resultaten, waarop het verhaalde moest uitloopen, onvereenigbaar zijn met zoodanige daadzaken, waarvan het bestaan niet kan worden betwijfeld; in zulk een geval, zeggen wij, is het ongeloof volledig, om dat het tegenstrijdige niet denkbaar is.

Het is aan dien regel dat wij ons voorgenomen hebben, het door den Schrijver opgegevene te toetsen, en daarnaar den graad van geloofwaardigheid af te meten, welke hem kan en behoort te worden toegekend.

In de eerste afdeeling dezer verhandeling hebben wij doen zien, dat zeer vele opgaven, door den Schrijver gedaan, van alle bewijzen ontbloot zijn; in de tweede, dat alle bewijzen, door hem, ter staving van andere opgaven, aangevoerd, geenszins bewezen, wat hij daarmede bewijzen wilde, ja, eenigen de onfeilbaarste kenmerken opleverden van misleiding en opzettelijk bedrog; bij gevolg kan het dan ook niet anders, of de geloofwaardigheid van den Schrijver, ten aanzien van alle onbewezene opgaven, moet daardoor grootelijks worden verzwakt.

Ook in het geheele beloop van zijn geschrift straalt eene hooge mate van partijdigheid, onkieschheid, ja, van haat door, tegen den persoon aan welken de door hem afgekeurde maatregelen worden toegeschreven.

Zoo, b. v., wordt gezegd, bladzijde 42, dat vreemdelingen, als Engelschen, Franschen, Bengalezen en Chinezen, en een paar ambtenaren van het Gouvernement, welke, door hoop op spoedige rijkdommen verblind werden, als fabrijkanten optraden, en intusschen wordt, bladzijde 68, 71 en 72, met welk oogmerk is,

uit den toon, genoeg blijkbaar, gezegd, dat ook de beide zoons van den Kommissaris-Generaal in die ondernemingen deel genomen hebben. Waartoe zulke gezegden? en waarom daaraan eenen ongunstigen schijn gegeven? Is iemand daardoor teruggesteld, of het Gouvernement benadeeld? Heeft het niet veeleer moeten strekken om het vertrouwen op die ondernemingen te vermeerderen, ten einde daardoor de zucht bij onze eigen landgenooten op te wekken om in dezelve te deelen? Men leze de noot, bladzijde 72, alwaar gezegd wordt, dat de tegenwoordige Directeur der kultures, den Regent van *Tagal* onderhoudende over den zoogenaamden drukkenden last, die voor het volk in het aanvoeren van hout gelegen was, voor de fabrijk te *Pangka*, deze verklaard had geen moeds genoeg gehad te hebben daarover klagten in te brengen, om dat de fabrijk aan den zoon van den Kommissaris-Generaal toebehoorde.

Aan den Direkteur der kultures zou hij zoo iets hebben durven zeggen, en niet aan den Resident, en die Direkteur der kultures zou daarvan geen geheim gemaakt hebben, en de Resident daarvan geene kennis hebben durven geven: kan men zulk eene tegenstrijdigheid aannemen, en dat wel op het gezag van een' nameloozen Schrijver, die reeds zoo dikwerf heeft getoond, hoe weinig hem een logen kost? Dat hij dit zelf niet gevoeld heeft, bewijst zulks niet *en* zijne wraakzucht, *en* zijn onkiesch gevoel en partijdigheid te gader?

Bladzijde 130 levert daarvan een nieuw bewijs op. Aan het verwaarloozen der koffijkultuur wordt het toegeschreven, dat de *Preanger Regentschappen* ruim 100,000 pikols koffij minder hebben opgeleverd, dan plaats had moeten hebben. Men leze het rapport van den oud Inspecteur-Generaal der koffijkultuur VON WINCKELMAN,

van den 28 November 1828, onder de bijlagen n°. 2 voorkomende, en oordeele aan welke oorzaken die mindere levering moet worden toegeschreven. Is het niet natuurlijk, dat, wanneer de koffij in 1822, 1823 en 1824 dermate is geplant als bij dat rapport wordt opgegeven, daarvan weinig of geene vruchten konden worden geoogst, en er teruggang moest plaats hebben in de leverancie van die jaren dat deze aanplantingen invielen? Van daar dan ook, dat reeds in 1829 niet meer dan 70,000 pikols zijn geleverd.

En wat moet men van de hatelijke beschuldiging, op bladzijde 112 voorkomende, denken, alwaar gezegd wordt *dat de Heer* VAN DEN BOSCH *niet wilde dat men zich storen zou aan het geschreeuw van misbruik van gezag bij de Inlandsche hoofden, hetwelk door sommige ambtenaren werd voorgebragt, en waardoor dan ook de terugwaartsche stap volbragt zou zijn, met al de verschrikkelijke gevolgen, welke dwang en willekeur naar zich slepen, en de Javaan wederom geheel aan den onbeperkten wil van zijne hoofden overgegeven?*

Wat kan de kwaadaardigheid, op deze wijze, niet al uitbraken, en iemand ten laste leggen, wanneer zij zich ontslaat, ook slechts met een eenig voorbeeld of bewijs, zulke opgaven te bevestigen!! Zie hier intusschen, wat den verachtelijken Schrijver, welligt, aanleiding heeft gegeven tot zijn geschrijf.

Het is eene bekende zaak op *Java*, dat de trouw der bevolking aan ons, hoofdzakelijk afhangt van derzelver Hoofden, en van de gezindheid van dezen ten onzen aanzien.

Menigvuldig waren de onaangenaamheden, waaraan dezelve door een onbeleefd en dikwerf *vexatoir* gedrag

der Europesche ambtenaren, waren blootgesteld; menigvuldig waren de ongelukken, de oorlogen en onlusten, daaruit ontstaan! ja, DIEPO NEGORO, op zijne reis naar *Celebes*, heeft verklaard, dat alleen het *vexatoire* gedrag onzer ambtenaren, hem tot den opstand had vervoerd en verpligt, zoodat de lange, bloedige en kostbare Javasche oorlog, voornamelijk aan de onhebbelijke gedragingen van dezen te wijten is.

Was het nu met de voorzigtigheid bestaanbaar, deze zaak aan het toeval over te laten, of was het noodzakelijk, bij het herstel der rust, maatregelen te beramen, dat het Eiland niet andermaal in denzelfden rampzaligen toestand gebragt wierd? Om dit doel te bereiken, werden de Residenten ernstig vermaand, om de Volks-Hoofden met onderscheiding te behandelen; niet te ligtvaardig de beschuldigingen, door dikwerf weinig te vertrouwen lieden tegen hen ingebragt, voor goede munt aan te nemen, maar hen welvoegelijk te bejegenen, en van alle zaken van eenig belang, het Gouvernement (den Gouverneur-Generaal) kennis te geven; en voorts, om zich, zoo veel mogelijk, te onthouden van alle directe bemoeijingen met de huishoudelijke zaken der Regenten. Deze maatregel zal het waarschijnlijk zijn, waarop de Schrijver het oog heeft, en ieder oordeele, of de omstandigheden zulke voorzorgen wettigden, en al of niet noodzakelijk maakten. Het is, helaas! eene bekende eigenschap van den lasteraar, om ook de beste bedoelingen, zoo hij kan, in een ongunstig daglicht te plaatsen. En wie is daartegen beveiligd, wanneer namelooze Schrijvers, op eene schandelijke wijze, de vrijheid der drukpers misbruiken!

Na dezen korten uitstap tot ons onderwerp wederkeerende, vragen wij, of het niet almede wraakzucht, on-

kiesch gevoel en partijdigheid tevens verraadt, hetgeen de Schrijver, zonder eenig bewijs, zegt in de noot op bladzijde 134? beschuldigende hij aldaar den Heer VAN DEN BOSCH *van gewoonlijk te zeggen, dat hij met den Javaan doen konde wat hij wilde, uithoofde van het DROIT DE CONQUÊTE.*

Zoo iets te zeggen kan alleen opkomen in een hoofd zonder hersenen! Zulks zonder eenig bewijs aan iemand toe te dichten, kan alleen geschieden door een partijdig en hoogst kwaadaardig mensch!

Trouwens, levert niet bijna iedere bladzijde van het geschrijf des auteurs de kenmerken op van verregaande partijdigheid? Ziet men niet overal Zijne Excellentie den waardigen Heer VAN DEN BOSCH aangerand? Indien het om de zaak te doen geweest ware, waarvoor men zegt den kampioen te spelen, waarom dan deze niet van den persoon afgescheiden en op zichzelve beoordeeld? Dan dit was het doel niet! Gekrenkte eigenliefde zoekt hier zelfvoldoening, en men kruipt, als de sluipmoordenaar, in het duistere rond, om, op eene lafhartige wijze, zijn oogmerk te bereiken.

Hoe onkiesch tevens is niet deze handelwijze! De Schrijver is waarschijnlijk een dier ambtenaren, die, nog kort geleden, zeer diep voor hun opperhoofd nederbogen, en die, nu aan zijn gezag onttrokken, niet als een openbare beschuldiger, maar als een in het duister zich verschuilende lasteraar optreedt! Herinnert dit niet aan de fabel van den EZEL en den stervenden LEEUW?

De verregaande partijdigheid van den Schrijver thans ook bewezen zijnde, zoo kan het niet anders, of het vertrouwen op zijne opgaven moet daardoor allezins verzwakken.

Maar de opgaven van den Schrijver zijn tevens onder-

ling onvereenigbaar en strijdig! Bladzijde 145 erkent hij, *dat tot de koffijkultuur*, DOOR ALLE TIJDEN HEEN, *eenen last heeft moeten worden gegeven, die na aan dwang grensde; dat daartoe een gemeenschappelijke arbeid, een vast beraamd plan, verdeeling van arbeid en andere regelingen gevorderd worden, waarmede de dorps- of districts-hoofden belast moeten worden, om zoodanige onderneming te doen gelukken.* Hij meent, (bladzijde 146 en 147) *dat dit vooreerst nog onontbeerlijk zal zijn, doch dat ook hierin, later en na eenige jaren, aan den inlander eene vrije beschikking over zijn product zal kunnen worden overgelaten.*

Op bladzijde 147 begroot de Schrijver de hoeveelheid koffij, die Java zal kunnen opleveren, op 5 à 600,000 pikols.

Daar hij dus hier oordeelt dat vooreerst op den ingeslagen weg zal moeten worden voortgegaan, zoo beschouwt hij dan ook deze inrigting als niet zoo onredelijk, zoo schadelijk voor den inlander, en zoo onbestaanbaar met zijn belang, dat dezelve al dadelijk zou behoeven of moeten worden afgeschaft.

De koffij, intusschen, groeit alleen in het hooge gedeelte van *Java*: hetgeen de lage distrikten daarvan opleveren, is niet noemenswaardig. 5 à 600,000 pikols vorderen ongeveer 400,000 huisgezinnen, dat is, 2,000,000 (twee millioen) menschen, zeker meer dan $\frac{2}{3}$ van de bevolking dier hooge landen. Daar nu ieder man gerekend kan worden $1\frac{1}{2}$ pikol te zullen kunnen oogsten, zal hij daarvoor ontvangen *f* 18.

De suikerkultuur zal gebragt worden tot op eene hoeveelheid van 400,000 pikols. Een bouw van 500 vierkante roeden, van middelbare vruchtbaarheid, levert op

15 pikols; derhalve zullen, om de opgegevene hoeveelheid suiker te verkrijgen, 26,666 zulke bouws met suikerriet moeten worden beteeld.

Wanneer de dorpen, tegen afstand der landrenten, zulk een bouw land doen betelen, dan wordt daartoe één man gevorderd (1). Alleen dan, wanneer het suikerriet voor rekening van het Gouvernement wordt geteeld, wordt een bouw aan vier man toegewezen, die dan beurtelings arbeiden. Doch men stelle, dat de geheele suikerkultuur, de bereiding van de suiker daaronder gerekend, werkelijk vier man per bouw vordert, dan zullen, om de 400,000 pikols voort te brengen, 106,664 man voor die kultuur moeten worden afgezonderd, dat is, ongeveer, 533,320 zielen.

Daar nu hier van de stelling wordt uitgegaan, dat de opgegeven 106,664 man de geheele 400,000 pikols suiker opleveren, zoo zullen zij dan ook het geheele arbeidsloon genieten dat daaraan verdiend wordt, dat is ongeveer *f* 7 per pikol, dus, ieder nagenoeg $3\frac{3}{4}$ pikol producerende, zal hun loon bedragen ongeveer *f* 26 per hoofd, zoodat deze teelt aanmerkelijk meer voordeel dan de koffij aanbrengt.

In de omstreken van *Batavia* (zie bladzijde 176 van het onderwerpelijk geschrift) levert een suikermolen, door 200 man bewerkt, op, 2,500 pikols suiker, dat is ruim 12 pikols per hoofd; zoodat één man, voor de suikerkultuur bij de Gouvernements inrigtingen arbeidende, slechts het $\frac{1}{3}$ van den arbeid te verrigten heeft van den Javaan die op de partikuliere suikermolens arbeidt.

---

(1) Op de suikermolens in de ommestreken van *Batavia*, waar de arbeid door vrije huurlingen verrigt wordt, is één veldarbeider voor twee bouws voldoende.

Deze ontvangt op de suikermolens een loon in het jaar van ongeveer *f* 48; terwijl die op de suiker etablissementen van het Gouvernement ontvangt, voor het $\frac{1}{3}$ van den arbeid, *f* 26: een bewijs derhalve, dat de arbeid door een Javaan verrigt, volgens het ingevoerde systema, geenszins karig is beloond; te meer daar de risico geheel loopt voor rekening van het Gouvernement.

De indigo vordert nagenoeg eene gelijke hoeveelheid handen, en geeft eene gelijke belooning; zoodat, voor deze beide kultures, volgens het aangenomen stelsel, ongeveer een millioen menschen in de lagere distrikten, moeten worden afgezonderd, uitmakende ongeveer het $\frac{1}{4}$ der bevolking.

Wanneer het nu — en dit is hetgeen wij bedoelden te betoogen — in de gegeven omstandigheden, als noodzakelijk kan worden beschouwd, en niet als onbestaanbaar met de regten van den Javaan, en met onze verpligtingen aan denzelven, om $\frac{2}{3}$ der bevolking in de hooge landen voor de koffijkultuur af te zonderen, waarom dan is het onbestaanbaar met diezelfde pligten, om in de beneden landen circa over het $\frac{1}{4}$ der bevolking van die distrikten, tot een gelijk einde voor de suiker en den indigo, te beschikken, en van dezen eenen arbeid te verlangen, gelijkstaande met het $\frac{1}{3}$ van hetgeen een Javaan gewoon is te verrigten, en hem daarvoor een hooger loon wordt betaald dan hij op eenige andere wijze zou kunnen verdienen?

Na deze uiteenzetting der als zoo schadelijk en schandelijk uitgekreten zaak, vragen wij al verder, wat beteekenen alle die declamatiën van dwangarbeid en mishandeling der bevolking? Is de Schrijver niet in tweestrijd met zichzelven, wanneer hij, in het eene geval, den arbeid als noodzakelijk, en het opleggen daarvan

als oorbaar beschouwt, en, in het andere geval, bij zoo veel minder druk en betere belooning, die onder de hatelijkste kleuren afmaalt?

Welke onredelijkheid, overigens, ligt er in het beginsel, om met de dorpsbewoners, die zulks verkiezen, overeen te komen, dat zij, tegen vrijstelling van landrente of andere billijke belasting, een vijfde hunner rijstvelden, of wel, zoo daartoe gelegenheid is, andere gronden met gewassen betelen zullen, voor de markt van Europa geschikt?

Het is waar, men heeft gezegd, de Javaan is te afhankelijk van zijne Hoofden, om in dezen stem te hebben, en tot eene zekere hoogte, is zulks toe te geven; maar het is tevens waar, dat, wanneer hij zich in zijne regten verkort acht, hij naar elders verhuist, en dat dus de Hoofden geenszins onafhankelijk zijn van zijne gezindheid. De Schrijver beroept zich te dikwerf op zulke gebeurtenissen, dan dat het als iets vreemds zou kunnen worden beschouwd dat de Javanen, in geval van verongelijking, daarvan gebruik maken. En gelijk de Schrijver nu vermeent, dat, zoo de Javaan eenmaal de voordeelen van de koffijkultuur wel heeft leeren kennen, hij van zelve daartoe genegen zal zijn, mag men dan ook niet hopen, dat de suiker- en indigokultuur, zoo veel beter bezoldigd, dezelfde uitwerkselen hebben zal?

Dan, de opgaven van den Schrijver zijn niet alleen onderling strijdig, maar zij zijn het ook met andere daadzaken van publieke bekendheid.

Men heeft den Javaan afgeschilderd als goedaardig en leidzaam, en zulks is hij, zoo lang men zijne begrippen, regten en vooroordeelen, waarop hij prijs stelt, eerbiedigt; maar hij is onhandelbaar, ontembaar, wreed, indien hij zich in deze gekrenkt oordeelt. Negen oorlogen en

volksopstanden in 25 jaar, hebben dit bewezen, en, inzonderheid, de jongst geëindigde krijg!

Schoon dagelijks duizenden ter slagtbank gesleept en nog meer duizenden, ten gevolge van honger en gebrek, omkwamen; schoon zijne dorpen werden verbrand en geheele landstreken verwoest, bleef hij, met onwankelbare hardnekkigheid, den worstelstrijd met een dapper en wel aangevoerd leger van meer dan 36000 man volhouden. Alleen na dat de voornaamste Hoofden van DIEPO NEGORO, door geld en groote beloften, in ons belang waren overgehaald om hem te verlaten, en met hunne volgelingen tot ons waren overgekomen, ontbrak het dit partijhoofd aan middelen, om den oorlog vol te houden, en zag hij zich verpligt in onderwerping te komen.

Onder zulk een volk, nog gewapend met de wapenen, veelal op onze verslagen kolonnen veroverd, zou men, onmiddellijk na het eindigen van den oorlog, een stelsel van kultuur over geheel *Java*, hebben kunnen en durven invoeren, strijdig met het belang en de regten deszelven en op mishandeling gegrond; niet te min zou de rust, nu reeds vijf jaren, onder zulke omstandigheden, onafgebroken hebben voortgeduurd, en niet in een eenig distrikt zijn verstoord geworden? Zou de Heer Gouverneur-Generaal, *ad interim*, BAUD, na eene reis, opzettelijk ingerigt om zich te overtuigen van de geestgesteldheid der bevolking, en van den staat der kultures, in de Javasche Courant van den 16 Augustus 1834, n°. 66, de verklaring hebben kunnen doen geven: »*dat hij bij* »*de Javasche Vorsten en Hoofden de beste gezindheid,* »*en bij de bevolking, in het algemeen, dien geest van* »*rust en tevredenheid had waargenomen, welke ge-* »*woonlijk het gevolg is van milde instellingen, en*

»*van eenen toenemenden staat van voorspoed? De teelt* »*van voortbrengselen*, (aldus vervolgt het berigt in deze Courant opgenomen) »*voor de markt van Europa*, »*neemt op vele punten zigtbaar toe, en plooit zich* »*van lieverlede na plaatselijke omstandigheden en* »*volksinstellingen; terwijl men alomme er op bedacht* »*is, om al wat hieraan in den weg staat, van Gou-*»*vernements wege op te heffen of te wijzigen. Vele* »*Europesche en Chinesche fabrijkanten dragen hiertoe* »*met welwillendheid bij, door het vrijwillig verhoo-*»*gen van den prijs, die aan den landman, voor de* »*ruwe grondstof, toekomt, en door het aanschaffen* »*van eigene en doelmatige middelen van transport.*" en, vragen wij, die verklaring, in eene omstandige Memorie van den 23 Augustus 1834, nº. 276, aan het Departement van Koloniën ingezonden, nog in nadere bijzonderheden hebben ontwikkeld, indien de bevolking onder een stelsel van drukkenden last en zoogenaamden dwangarbeid zuchtte?

Men vergelijke met deze onmiskenbare daadzaken de opgaven van den Schrijver, en oordeele, of het geen hij zegt met dezelve overeen te brengen is!

Men ga al verder na, zoo werkelijk de ondervonden teleurstellingen zoo menigvuldig zijn, als hij voorgeeft, van waar de 112 schepen, in het verleden jaar uit Indië alhier aangekomen, hunne ladingen hebben ontvangen, daar vroeger slechts 60 a 70 schepen van *Java* herwaarts werden geëxpediëerd. Het koffijprodukt toch is niet voor in het afgeloopen jaar naamwaardig vermeerderd, en derhalve moet het meerdere getal schepen, dan vroeger beladen werd, zulks geweest zijn met de produkten, door de nieuwe inrigtingen afgeworpen! Tegen dergelijke daadzaken zullen toch wel niet de partijdige en on-

bewezen opgaven, van eenen nameloozen Schrijver, iets beslissen! Wij gelooven dan ook, met regt, te kunnen besluiten, dat de Schrijver en zijn geschrift geen het minste geloof verdienen.

Hiermede willen wij echter geenszins gezegd hebben, dat, met het ingevoerde stelsel, aanvankelijk, geene teleurstellingen zijn en zelfs nu nog zullen worden ondervonden; het tegendeel daarvan blijkt uit den inhoud van n°. 1 der bijlagen genoegzaam, en tevens uit n°. 4 derzelve, hoe dringende de omstandigheden het aanschaffen en verkrijgen van middelen vorderden, om de vereischte remises te kunnen doen bewerkstelligen. Wat toch zou van den toestand der ingezetenen alhier geworden zijn, indien zij, bij zoo vele andere lasten, ook nog die van Indië hadden moeten torschen, in plaats van daarin thans eene bron van aanmerkelijke verligting te vinden?

Het kan niet anders, of zulk een veelomvattende maatregel, als het invoeren van een geheel nieuw stelsel van kultuur over geheel *Java*, moest op meerdere plaatsen teleurstellingen opleveren. *Hier* ontbrak het aan middelen, *daar* aan bekwaamheid, *ginds* aan den goeden wil bij de Europesche ambtenaren! Dan hierop was gerekend. Onvermoeide inspanningen werden gevorderd, om zoo vele zwarigheden te overwinnen en het doel te bereiken. Dan, het is bereikt geworden, gelijk daaruit ontegenzeggelijk blijkt, dat de middelen, om de vereischte remises te doen, verkregen — en die remises gedaan zijn. Dat tevens de middelen daartoe, niet tot eenen te hoogen prijs verworven zijn, blijkt uit den voordeeligen staat der Indische financiën, en dat daaruit geene ondragelijke lasten voor den Javaan zijn voortgevloeid, uit den staat van tevredenheid en rust, onder

dezelven heerschende. En schoon de Javaan dan ook niet overal moge behandeld zijn, als zulks had behooren te geschieden, deels ten gevolge van onverschilligheid, op andere plaatsen, van onwilligheid en onkunde van de ambtenaren, is zulks echter door het Gouvernement, zoo veel mogelijk, verzacht en, waar het heeft kunnen geschieden, den last van het verzuim gedragen.

Het zijn deze ondervonden teleurstellingen, waarop de bestrijders van het beginsel zich aanhoudend beroepen, die zij echter in alle opzigten overdrijven, en wel tot dien graad, dat hunne opgaven zoodanig in tegenspraak staan met de verkregen uitkomsten, dat zij daardoor alle aanspraak op geloofwaardigheid verliezen.

Zeker zal het nog tijd vorderen, alvorens het ingevoerde stelsel geheel aan alle vereischten voldoet: aan de koffijkultuur zijn meer dan tien jaren opgeofferd, alvorens dezelve aan het oogmerk beantwoordde! Genoeg vooreerst: de uitkomsten van het stelsel voldoen voorshands aan het doel; de noodige middelen voor de jaarlijksche remises zijn verkregen; onze scheepvaart op Indië is verdubbeld, en onze handel in diezelfde mate aangegroeid; terwijl tevens de rust en tevredenheid van den Javaan daaronder niet hebben geleden!

Wij vertrouwen hiermede op dit onderwerp genoeg gezegd te hebben, om tot het vierde gedeelte van onze taak te kunnen overgaan; dat is, tot het

Betoog, dat er redenen bestaan, om den Schrijver der behandelde brochure te houden voor een slecht mensch, die geheel andere bedoelingen koestert dan hij voorgeeft.

Om een geschrift met juistheid te beoordeelen, is het dikwerf van belang, ook met het doel, waarmede het geschreven is, bekend te zijn, om daaruit de zedelijke

gezindheid des Schrijvers af te leiden. Daardoor toch kan men eenigermate beoordeelen, welken trap van geloof hij verdient, in zaken, buiten het bereik van ons onderzoek gelegen. Daardoor tevens kan eene zekere behoedzaamheid blijken noodig te zijn, wanneer zulke Schrijvers verder optreden met ontwerpen van hervorming en verbetering, gelijk hier het geval is, en die straks nader in oogenschouw zullen moeten worden genomen. De regel, *dat een schadelijke boom geene goede vruchten voortbrengt*, is te algemeen erkend, te dikwerf bevestigd, dan dat wij niet op onze hoede zouden zijn, zoo wij vruchten van dergelijken oorsprong te beoordeelen hebben!

Het zal wel overbodig zijn in het breede te ontwikkelen, dat het reeds eene groote mate van laagheid verraadt, indien men, in een nameloos geschrift, het karakter van iemand aanrandt, — zijn goeden naam bevlekt, en daartoe optreedt met ongegronde — blijkbaar verdichte beschuldigingen; inzonderheid, wanneer daarbij eene hooge mate van partijdigheid en wraakzuchtige bedoelingen doorstralen! Waar wij deze ontdekken, kan het niet anders, of wij moeten ons ongunstige denkbeelden vormen van het doel des Schrijvers, en wij moeten ons, door een meer omstandig onderzoek, trachten te vergewissen, in hoe verre wij in dezen juist, of wel voorbarig geoordeeld hebben.

De eerste vraag, die wij hier tot dat einde te doen hebben, is deze: waartoe zijn, zoo wel het onderhavige als het voorgaande geschrift in het licht gegeven? Welk een oogmerk, behalve botvieren aan wraakzucht, kunnen de Schrijvers zich daarmede hebben voorgesteld?

De hoop, die in het voorberigt van het eerste stuk wordt voorgegeven, (dat, namelijk, door dat geschrift

onze verlichte Koning met den staat der Indische aangelegenheden beter bekend zal worden, op dat eerlang het bestuur van Indië op dien vasten, onwankelbaren grondslag kunne worden gevestigd, op welken alleen de voorspoed onzer overzeesche bezittingen in de tegenwoordige eeuw duurzaam gevestigd kan worden) is blijkbaar gehuicheld.

Indien deze stukken (en zij zijn klaarblijkelijk uit dezelfde fabrijk!) tot dat doel bestemd waren, dan zouden beide Schrijvers niet in een betoog getreden zijn aangaande de sommen door het Indisch Bestuur, gedurende het laatste tijdperk, herwaarts geremitteerd! Immers, de hoegrootheid dier remises moest den Koning beter bekend zijn dan aan de Schrijvers, en eene misstelling hierin, waarvoor zoo vele berekeningen werden aangevoerd, moest wantrouwen op hunne overige onbewezen opgaven doen ontstaan; derhalve, zouden zij zich niet aan zulke berekeningen gewaagd hebben, indien zij zich het doel, dat zij voorgeven, hadden voorgesteld.

Het zijn juist deze verwenschte remises, die de Schrijvers belemmerden in hunne vlugt! Beide verklaren, of doen duidelijk gevoelen, dat zij eigenlijk niets zouden hebben bewezen, zoo zij niet een anderen oorsprong dan overwinst en een minder bedrag dan het beloop daarvan wisten op te geven. Hieromtrent het Gouvernement te misleiden, was niet mogelijk; daarom gevoelden zij dat hunne schriften bij hetzelve geen ingang verdienden te maken; neen, deze daadzaak is zoo onvereenigbaar met hunne voorgevingen, dat daardoor alleen hunne getuigenis aanmerkelijk wordt verzwakt, en onwaarschijnlijk gemaakt.

En, daarom, zijn dan ook die geschriften alleen voor het publiek — niet voor den Koning bestemd. Het publiek kon men hopen zand in de oogen te strooijen,

diets te maken, wat men het Gouvernement niet zou hebben kunnen doen gelooven! Er bestonden tevens vele voorbeelden, dat het Bestuur het beneden zich achtte om op dergelijke schandschriften te antwoorden, en dus kon men zich vleijen, dat eene poging om het publiek te misleiden, zonder gevaar kon worden ondernomen.

En welke nu is de strekking dier geschriften? Blijkbaar, om wantrouwen te zaaijen tusschen het Gouvernement en de Natie; daarin de Vertegenwoordigers des Volks te doen deelen, en discussiën uit te lokken in een' tijd en op eene plaats, die door den Koning daartoe, voor als nog, onraadzaam en ongeschikt worden geoordeeld. Dit geschiedt blijkbaar met het oogmerk, om hunne wraakzucht te voldoen, en ware het mogelijk, het Gouvernement tot maatregelen te verpligten, met hunne bijzondere oogmerken strookende. En dit geschiedt, zeggen wij, door ambtenaren van het Gouvernement, die daartoe gebruik maken van verdichte opgaven en valsche beschuldigingen! Wat moet men van zulke menschen denken?

En niet alleen dat de Schrijver van het tweede stuk, op bladzijde 132, spreekt van *een algemeen overzigt*, maar hij zegt *hetzelve ter beschouwing voor zich te hebben!* Dit ALGEMEEN OVERZIGT, echter, is een GEHEIM stuk, den Heer Gouverneur-Generaal, *ad interim*, toevertrouwd; het bevat de eindoogmerken van het Gouvernement, en staat in verband met deszelfs staatkundige betrekkingen. De Gouverneur-Generaal, *ad interim*, kan hetzelve niet hebben medegedeeld dan aan een ambtenaar van het Bestuur, met deszelfs volle vertrouwen vereerd, en die geene bevoegdheid bezat, om daaraan publiciteit te geven. Deze ambtenaar nu, aan wien

zulk een stuk alleen *ambtshalve* kan zijn medegedeeld geweest, verraadt het vertrouwen in hem gesteld, en spreekt daar, waar zijn eed en pligt hem het zwijgen opleggen! of wel, moet men aannemen dat het gezegde van den Schrijver, bladzijde 132, (dit stuk) *hetwelk wij ter beschouwing voor ons hebben*, slechts grootspraak is, om eenig gezag aan zijne opgaven bij te zetten. Is dit zoo: hoe laaghartig is dan niet zulk een gedrag, als zijnde niet alleen eene onwaarheid, maar tevens een middel om ongunstige vermoedens te doen ontstaan, en wantrouwen in te boezemen ten aanzien van hoofd-ambtenaren, die op deze wijze in verdenking gebragt worden.

De lezer moge dit alles overwegen, en beslissen, of er niet vele wettige redenen bestaan, om de Schrijvers der beide brochures, te houden voor slechte menschen, en of, dien ten gevolge, hunne verdere oogmerken al of niet zijn te wantrouwen!

Hadden de Schrijvers zich alleen bepaald, om te handelen over het gebeurde in Indië, gedurende het laatste tijdperk, van 1830 tot 1834, wij zouden hierbij niets meer te voegen hebben; dan die van de laatste brochure gaat verder! hij waant zich geroepen en geregtigd, niet alleen om het Bestuur te veroordeelen, maar ook om middelen van hervorming en redres aan te wijzen! Ook daarin willen wij hem nu volgen, en de ongegrondheid zijner opgaven, en zijne onbevoegdheid tevens, om zaken van den onderwerpelijken aard te behandelen, doen zien.

Beoordeeling van de wenken, die de Schrijver geeft voor de vast te stellen inrigtingen in Indië.

De Schrijver, bladzijde 142, overgaande tot het geven van zeer geleerde wenken, voor de vast te stellen inrigtingen op *Java*, doet zich hier voor als een voorstander

van *liberale* beginselen, dat is, als een echt voorstander der *libertait!*

Bij onze gewezen landgenooten, de *Belgen*, hebben wij de zaken een' gelijken gang zien nemen. Ook daar trad men op met bezwaren en verdichte grieven! Ook daar was het voorwendsel echte liberaliteit, dan, de uitkomst heeft doen zien wat het eigenlijke oogmerk geweest is. Hoe dikwerf zijn zoodanige beginselen niet gehuicheld en misbruikt geworden, om tot eindoogmerken te geraken, weinig daarmede strookende! Wij zullen dan ook vooreerst den Schrijver niet volgen in zijne ontwikkelingen, op welke beginselen het bestuur der Kolonie behoort ingerigt te zijn. (bladzijde 135.) Wij zullen, integendeel, zijn geschrijf ontdoen van al dien bombast, en dat gescherm met zoogenaamde grondbeginselen, die, in het afgetrokkene beschouwd, zeer aannemelijk schijnen, maar in de toepassing veelal aan veelvuldige wijzigingen onderworpen zijn; en wij zullen ons dus liever de vraag voorstellen: wat de Schrijver eigenlijk wil en wat hij niet wil? want de toepassing van zijne grondbeginselen, moet dan toch eindelijk leiden om zulks aan te wijzen. Zonder dat, zijn en blijven het afgetrokkene bespiegelingen, van eene zeer *betrekkelijke waarde* in de *wezenlijke* wereld.

Datgene, wat de Schrijver wil en niet wil, geeft hij duidelijk aan, en dit zal dan als het uitvloeisel zijner beginselen moeten worden beschouwd.

De koffijkultuur, bladzijde 144 en 145, wil hij vooreerst laten bestaan, zoo als zij is ingerigt. De indigo- en suikerkultuur, daarentegen, zouden niet, gelijk de eerste, op eene onmiddellijke bemoeijenis van het Gouvernement moeten berusten, maar, onder aanmoediging en begunstiging, aan partikulieren worden overgelaten.

Voorts wil hij, dat de produkten van het Gouvernement te *Batavia* worden verkocht, maar niet voor rekening van hetzelve herwaarts worden overgebragt. Bladzijde 132, zegt hij: »Om met voordeel landbouw uit te »oefenen, produkten te verzamelen, en dezelve voor »eigen rekening naar *Nederland* te verzenden, behoort »men koopman te zijn, en geen Opperbestuur uit te »oefenen; beide hoedanigheden zijn onvereenigbaar, en »met elkander in tweestrijd;" en verder wil hij, dat het stelsel van landrente worde herzien, en, voor zoo veel noodig, verbeterd.

Zie daar alles, wat uit het vindingrijke hoofd des Schrijvers is uitgegaan; al het overige is woordenpraal, en komt, bij de ontleding, gelijk nader blijken zal, op niets neder!

Reeds bladzijde 137-139 hebben wij doen zien, dat de wijze, waarop de suiker en indigo thans, in de lagere landen van *Java*, wordt gekultiveerd, niets anders is dan eene toepassing van het beginsel, waarop de koffij, in de hooge gedeelten van het eiland, wordt geteeld; alleen met dit onderscheid, dat hetzelve met verzachtende en voordeeliger bepalingen is ingevoerd, en slechts op $\frac{1}{4}$ der bevolking drukt; terwijl de koffijkultuur $\frac{2}{3}$ der bewoners van de hooge landen bezwaart.

Voor het gezonde verstand, zal het nu wel onverklaarbaar blijven, hoe de geleerde Schrijver het met zijne verlichte grondbeginselen overeen kan brengen, ja, het als oorbaar beschouwt, dat, vooreerst nog, en gedurende eenige jaren, $\frac{2}{3}$ der bewoners dier hooge streken blijven zuchten onder een stelsel, dat, op een gedeelte der bewoners van de lagere distrikten toegepast, gebrandmerkt wordt met allerlei leelijke namen, als dwangarbeid, slavernij, enz. Men ziet, hier geldt het niet: *Passez-moi*

la médicine, je vous passerai la saignée! Ganschelijk niet! De Auteur behoudt zich uitsluitende het regt voor, om zijn beginsel te wijzigen, en toe te passen naar eigen verkiezing, en ontzegt dit aan ieder ander. Dit nu, merken wij aan, is in het geheel niet *liberaal*, maar integendeel zeer *despotiek;* een ander dan wij, echter, zal misschien minder beleefd zijn, en noemt het toepassen van beginselen, tot zulke tegenstrijdigheden leidende, ONZIN!

En wat nu zijne aanmerkingen betreft op den ingevoerden maatregel, om de produkten van het Gouvernement niet te doen verkoopen te *Batavia*, dan voor zoo ver zulks voor de huishoudelijke aangelegenheden der Kolonie noodig is, maar al het overige te doen overbrengen naar Nederland; mitsgaders de verdere gevoelens van den Schrijver, over den landbouw en het handeldrijven door het Gouvernement; te dezen aanzien moeten wij vooraf nog eens herinneren, dat de Schrijver, door tusschenkomst van het Gouvernement, 2,000,000 menschen koffij wil doen planten, en hoogst waarschijnlijk evenzeer zal willen, dat, bij voortduring, het *Banka's*-tin voor rekening van het Bestuur gegraven, en de specerijen der *Molukken* op last van hetzelve geteeld zullen worden.

Het is voorzeker ieder niet gegeven in te zien, hoe het met de beginselen van den Schrijver te rijmen is, dat het Gouvernement zich met deze teelt en mijnbewerking bemoeijen kan, en zich deze bemoeijenis niet zou vermogen uit te strekken tot de indigo- en suikerkultuur; of waarom, zoo zulks, in het laatste geval genoemd moet worden landbouw drijven, zulks in het eerste geval minder dien naam verdient, en derhalve met het Opperbestuur in het eene geval wel, en in het andere geval niet vereenigbaar is.

Daar het tevens blijkt, dat de Schrijver de koffij aan het Gouvernement wil geleverd hebben, en dit eveneens zoo met het *Banka's*-tin als de specerijen het geval zal moeten zijn, zal hij dan ook moeten willen, dat een en ander verkocht worde. Hij schijnt echter te verlangen, bladzijde 147, dat zulks in Indië plaats hebbe; dat is, dat die goederen uit de binnenlanden van *Banka* en de *Molukken*, naar de zeeplaatsen worden gezonden, en aldaar, door de ambtenaren van het Gouvernement, publiek worden geveild en tot geld gemaakt.

Volgens de thans bestaande bepalingen, heeft dit, gelijk wij reeds gezegd hebben, alleen plaats, voor zoo ver zulks voor de huishoudelijke belangen van de Kolonie noodig is: het overige der produkten wordt aan de factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij afgegeven, herwaarts overgebragt, en alhier publiek aangeslagen en verkocht. Wij moeten, omtrent deze door den Schrijver verlangde inrigting, volmondig verklaren, niet in te zien, waarom het Gouvernement in het eene geval meer of minder koopman is, dan in het andere. De *plaats* toch, waar de verkoop geschiedt, maakt immers geen verschil in den *aard der daad;* zoo dat, is het laatste onvereenigbaar met het Opperbestuur, moet het eerste zulks evenzeer zijn, anders komt ook deze stelling al wederom op *onzin* neder.

Ook hebben wij reeds, bladzijde 23-26, in het breede aangetoond, dat, onder de bepaling, die de Schrijver aanbeveelt, onze handel van de Indische markt, en in onze eigen Koloniën, als uitgesloten geweest is. Onder de laatste bepaling, daarentegen, staat de concurrentie van onze kooplieden met die van vreemden, hier aan onze markt, gelijk, en de natie geniet inmiddels al de voordeelen van den overvoer; hierdoor is onze scheep-

vaart op Indië meer dan verdubbeld, en heeft onze handel, op den *Rijn* en elders, zulke aanmerkelijke uitbreidingen erlangd. Het gezonde verstand moge nu beslissen, wat in deze verkieslijk is: of wij onzen handel en onze scheepvaart aan eene *chimère*, of wel eene *chimère* aan onzen handel en onze scheepvaart moeten opofferen!

Wat nu de Schrijver overigens van het stelsel van landrente zegt, is eene dier *loci communes*, die den schoolknaap niet onbekend zijn; en waarbij derhalve niet behoeft te worden stil gestaan.

Zie daar nu de uitkomsten, waartoe de Schrijver zijne groote wijsheid, zijne grondbeginselen voor het koloniale bestuur en verdere geleerdheid geleid hebben, en waartoe hij de medewerking van de Staten-Generaal, van eenen Raad voor de Koloniën, enz., enz., enz., wenscht ingeroepen te zien, om dezelve vast te stellen! Bij slot van rekening komt het tamelijk op het oude neder, en dan nog met eenige wijzigingen, waarvan het verderfelijke zoo zonneklaar is gebleken, dat het eene belediging zijn zou voor het verstand onzer lezers, indien wij daarbij nog langer vertoefden, en zulks nog verder in het breede zouden willen aantoonen.

Indien het op hekelen en bedillen aankomt, ja, dan is de Schrijver in zijn element; maar wat is er voor het afgekeurde in plaats te stellen? dat is eene andere vraag! Zoo gaat het gewoonlijk met die staatkundige tinnegieters en hervormers; als zij van de daken prediken, dat is, zich zoo hoog verheffen, dat niemand hunne bromtaal duidelijk verstaat, schijnt zij iets te beteekenen en veel te beloven, maar als zij tot het werkelijke leven moeten afdalen, dan komen hunne ontwerpen op niets uit, of althans niet op iets, dat bruikbaar is. Ook elders, dan bij ons, zijn de bewijzen daarvan voorhanden!

Ook daardoor laat het zich verklaren, wat de Schrijver zegt, bladzijde 132, dat, namelijk, het *algemeene overzigt, hetwelk hij ter beschouwing voor zich had, den geest van bescherming, van vrijheid van landbouw en handel, en van opwekking der nijverheid predikt, doch, in elken volzin,* DWANGARBEID *en* ALLEENHANDEL *verraadt; dat het overal kruipt, als een monopolist, maar nergens stapt als een Souverein.*

In het bekrompen gemoed van den Schrijver heeft het, namelijk, niet kunnen opkomen, dat de suiker- en indigokultuur zou zijn aangemoedigd, en het overbrengen der produkten, in het algemeen, naar het Vaderland, zoude zijn bevolen, beide hoofdzakelijk, en het laatste uitsluitende, in het belang van den Nederlandschen handel en eigen scheepvaart. Geldbejag is, naar zijn gevoelen, de eenige drijfveer, waarop de bedoelingen van het Hoofd des Bestuurs in Indië kunnen uitloopen. Te gelooven, dat de Heer VAN DEN BOSCH, met onafgebroken zorg en onvermoeide inspanning, voor het welzijn van zijn Vaderland en dat zijner medeburgers, kon zwoegen, en zich daarin, noch door zijne verzwakte gezondheid, noch door de moeijelijkheden welke hij schier op elken stap ontmoet, heeft laten terughouden, gaat de bevatting van den kouden *egoïst* te boven, en schijnt hem toe niets anders te zijn, dan het kruipen van een' monopolist; stappende dat stelsel, zegt hij, nergens als een Souverein.

Wat de Schrijver eigenlijk door een stappend Gouvernement verstaat, zal wel moeijelijk te raden zijn. Intusschen zijn door het Bestuur, dat hij bedoelt, vier der schoonste provinciën van *Java*, en vele landschappen op *Sumatra*, onder den schepter der Nederlanden gebragt, en daardoor het gebied en de bevolking van het Rijk in

Indië, met meer dan $\frac{1}{3}$ vermeerderd. De moeijelijke taak, tevens het Bestuur in Indië opgelegd, is niet alleen met roem volbragt, maar daardoor zijn, bovendien, uitkomsten verkregen, die de hoop en verwachting van onzen geëerbiedigden Koning en van het Vaderland overtroffen hebben. Zulk een stelsel van bestuur te noemen dat van een kruipend monopolist, verraadt een hart en verstand, of althans oogmerken, welke ieder regtschapen Nederlander met verontwaardiging moeten vervullen! O, had het Gouvernement in Indië altijd aldus gekropen! het Vaderland zou zich niet in de moeijelijke omstandigheden gewikkeld zien, waarin hetzelve thans, helaas! verkeert.

»*Slechts éénmaal*," zoo zegt de Schrijver, bladzijde 138, »*was er, na de hervestiging van het Neder-* »*landsche gezag op Java, een tijd, dat het doel der* »*Regering van dien beperkten gezigteinder*" (welke hij aan de bestaande staatsinrigting toeschrijft) »*afweek,* »*en een ruimer veld bearbeidde; het was het tijdperk* »*van 1816 tot 1825.*"

En wat dan heeft *dat* tijdperk opgeleverd? Is het niet in *dat* tijdvak dat zoo vele bloedige oorlogen ontstaan zijn, en daaronder de laatste, die met 1830 geëindigd is? waarin de menschen met duizend en duizendtallen, op de wreedste wijze zijn omgekomen, en de bevolking eene verbittering heeft aan den dag gelegd, nimmer te voren bespeurd?

Is het niet in *dat* tijdperk, dat de Javaan verpligt is geworden koffij te planten, en daarvoor, deels in het geheel geene, en deels eene niet noemenswaardige betaling heeft erlangd?

Is het niet in *dat* tijdperk, dat de Nederlandsche handel op Indië is te gronde gegaan, of alleen met schade gevoerd?

Is het niet in *dat* tijdperk, en ten gevolge van den daarin ontstanen oorlog, dat er hier eene nieuwe schuld is gekontrakteerd van ruim 45 millioen gulden, en er een jaarlijks deficit tusschen de baten en lasten ontstaan is, dat de welvaart des Vaderlands dreigde te verslinden, door de financiën van hetzelve te ruïneren?

De Schrijver zegge niet, dat deze gebeurtenissen geene uitvloeisels geweest zijn van het stelsel van bestuur destijds aangenomen. Immers daarin zou de bekentenis liggen opgesloten, dat het geluk eens volks niet afhangt van die dorre bespiegelingen en zoogenaamde beginselen, welke een Bestuur zegt aan te nemen, en met welke men thans zoo veel op heeft, maar alleen van de handelingen van het Gouvernement en van de *impulsie*, die het aan den loop der zaken weet te geven. Men vergelijke nu de *uitkomsten* van het dikwerf aangehaalde tijdperk met die van heden. Is het niet eene daadzaak, van publieke notoriëteit, dat *Java* thans eene volkomen rust geniet, en dezelve nu vijf jaren onafgebroken heeft voortgeduurd?

Heeft het tegenwoordige Hoofd van het Bestuur in Indië niet de openlijke verklaring afgelegd, dat de Vorsten, Hoofden en het Volk zich overal te vrede verklaard hebben met de bestaande inrigtingen, en allerwege de sporen van toenemenden bloei en welvaart kenmerken, als het gewoonlijke gevolg van milde instellingen? En wordt deze verklaring, door den volledigen staat van rust, en uitbreiding van den handel van haven tot haven in Indië, niet bevestigd?

Is het niet eene daadzaak, van publieke bekendheid, dat thans Indië, niet alleen de rente en aflossing betaalt der schulden, die vroeger gemaakt zijn, en, voor het eerst in 50 jaren, naamwaardige bijdragen aan de nationale schatkist verschaft?

Is het geene daadzaak, van publicke bekendheid, dat de Nederlandsche handel en scheepvaart op Indië, sedert 1830 is verdubbeld, en milde vruchten afwerpt? Is tevens Noord-Nederland niet op nieuw de stapelplaats geworden van belangrijke takken van handel? Herleven niet onze fabrijken, en wordt er niet aan duizende van handen arbeid verschaft, waar die vroeger ontbrak?

Is het niet gebleken, dat de koffijplanter thans eene billijke betaling geniet voor zijnen arbeid, en zelfs, door vrijwillige aanplantingen, die kultuur uitbreidt?

Kunnen deze daadzaken, evenmin als die, aangehaald van het vroeger tijdperk, worden tegengesproken, dan voorzeker zal het voor hen, die gewoon zijn, van uitwerkselen tot oorzaken op te klimmen, niet moeijelijk vallen te beslissen, in welk van de beide tijdperken de gevolgde beginselen het meest gestrookt hebben met het belang van den staat in het algemeen, en die van Indië in het bijzonder. Het is op het oordeel van deze, dat dat wij ons beroepen, en daaraan gerustelijk de uitspraak van het pleit in deze overlaten.

Met welk regt, eindelijk, werpt een *Prullenman*, die in deze zich zoo veel gezag aanmatigt, zich op tot een hervormer onzer instellingen in Indië? Welke waarborgen kan hij het Gouvernement en de Natie aanbieden, dat, wierden zijne plannen gevolgd, alle de voordeelen thans verkregen, niet wederom in rook zouden verdwijnen? Welke zekerheid, dat, met zijn systema, niet andermaal de tooneelen zouden vernieuwd worden, die wij in het vroegere tijdperk hebben doen opmerken, den Javaan op zoo veel bloed en tranen, het Gouvernement op zoo veel schatten en andere opofferingen, zijn te staan gekomen? Hoe vele *chimères* zijn niet reeds hier en elders nutteloos beproefd, en door de menschheid duur betaald!

En wat beteekent het beroep eens Schrijvers op zedelijke beginselen en bedoelingen, die, in zijn eigen gedrag, alle beginselen van zedelijkheid verloochent? die niet eens zijne beschuldigingen met zijne naamteekening durft bekrachtigen? maar, zoo als wij vroeger reeds opgemerkt hebben, als een sluipmoordenaar, in het duister zich verbergt, en, van daar, de eer en het karakter van eenen man belaagt, wiens regtschapenheid door onzen geëerbiedigden Koning, evenzeer als door de Natie, wordt geschat! Wat beteekent de zedelijkheid eens Schrijvers, die, ter aanbeveling zijner onbekookte ontwerpen, verhalen van zaken en gebeurtenissen opdischt, van alle waarheid ontbloot, en met laster doorweven; en wiens geschrift dan ook niets dan wantrouwen inboezemt, en, evenzeer als hij zelf, niets dan verachting verdient!

Aan welke beweeggronden dergelijke geschriften over Indië, veelal derzelver oorsprong verschuldigd zijn, hebben wij bladzijde 60 en 61 reeds gezegd. Het zal welligt niet overbodig zijn, daarop terug te komen, en den lezer te herinneren, hoe zeer het gebleken is, dat, in het vroegere tijdperk, de Javaan voor zijne koffij een spotprijs erlangde, en anderen zich ten zijnen koste vet hebben gemest. Bovendien is zelfs de belasting van $\frac{2}{5}$ van de koffij, in dat tijdperk, slechts gebrekkig voldaan, en 's Gouvernements kas daardoor voor meer dan tien millioen gulden benadeeld.

Thans, daarentegen, is den Javaan zijn billijk loon verzekerd, en de voordeelen van de koffij vloeijen in 's Rijks kas.

Is het niet ligtelijk na te gaan, dat er in Indië velen gevonden worden, die hunkeren naar de vleeschpotten van Egypte, en een systema van bestuur verwenschen,

hetwelk hun zulke voordeelen ontnomen heeft? En zoo men nu nog hierbij voegt allen, die in hunne eerzucht gekrenkt zijn, of wier eigenliefde beledigd is, met een woord, allen, van welke wij bladzijde 60 en 61 gesproken hebben, laat het zich dan niet verwachten, dat het omverwerpen der bestaande inrigtingen, nog lang het doel blijven zal eener *factie*, die daardoor hare belangen gelooft te bevorderen; en dat deze strijd zoo lang zal worden voortgezet, tot het aandenken aan de vroeger gedeelde millioenen zal zijn uitgewischt, en de eer- en wraakzucht zich zelven zullen hebben verteerd? Mogt, in den loop van deze te voorziene lange worsteling, het proces der goede zaak verloren gaan, dan beklagen wij ons ongelukkig Vaderland, dat daarvan de kosten zal dragen, een stappend bestuur, *glorieuzer gedachtenisse!* te bewonderen zal hebben, en zich waarschijnlijk met *windeijeren* zal moeten vergenoegen; eene uitkomst echter, waarmede de tegenpartij zich niet vermag te vleijen, zoo lang het gezonde verstand der Natie niet inslaapt, het lot van Nederland aan het geëerbiedigde Huis, dat hetzelve thans bestuurt, zal zijn toevertrouwd, en de sedert eeuwen gevreesde spreuk voeren zal:

JE MAINTIENDRAI!

BIJLAGEN.

N°. 1.

N°. 1.

Bij de aanhaling van dit besluit, den datum en het nummer uittedrukken.

Getal der bijlagen. Drie.

EXTRACT uit het Register der Besluiten van den Gouverneur Generaal ad interim van Nederlandsch Indië.

Buitenzorg, *den* 28sten *Maart* 1834.

Overwegende dat de inrigtingen door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal van den Bosch, gedurende deszelfs vierjarig verblijf in deze gewesten, tot stand gebragt, en bekend onder de benaming van het *stelsel van kultures*, het drieleedig doel hebben: *eerstelijk*, om deze bezittingen in staat te stellen, tot het kwijten van derzelver geldelijke verpligtingen en schulden aan het moederland, — *ten tweede*, om aan den nationalen handel en scheepvaart een nieuw voedsel en leven te verschaffen, — en, *ten derde*, om de grootere hoeveelheid handels-producten, tot de voormelde einden gevorderd, te verkrijgen, op de voor het Gouvernement meest zekere en minst kostbare, en op de voor den Inlander minst bezwarende, en met de aloude instellingen (*adat*) meest overeenkomende wijze, met in acht neming tevens van het onmisbaar vereischte, om aan de industrie en de kapitalen, tot het bewerken der grondstoffen gevorderd, bemoedigende uitzigten te verzekeren;

Dat dit stelsel, reeds door deszelfs doel en strekking de hartelijke medewerking van alle welgezinde ambtenaren overwaardig, daarteboven uitdrukkelijk door Zijne Majesteit den Koning goedgekeurd en bevestigd geworden zijnde, daaruit voor alle, in hoogere of lagere betrekkingen geplaatste landsdienaren, de dure verpligting is voortgevloeid, om hetzelve, elk in zijnen kring, te helpen handhaven en uitbreiden;

Dat daartoe eene meer algemeene bekendheid met de oogmerken, waartoe, en de gronden waarop dat stelsel is ingevoerd, allezins nuttig zal zijn, opdat de medewerking van de daarin betrokken landsdienaren, niet slechts steune op het besef van derzelver verpligting tot gehoorzaamheid aan de van hooger hand gegeven bevelen, maar ook op derzelver overtuiging, dat de inrigtingen, waarvan hier de rede is, even noodzakelijk en doelmatig, als billijk en regtvaardig zijn;

En eindelijk dat tot bevordering van dit een en ander strekken kan het algemeen maken van eenige ter zake betrekkelijke gedeelten van het door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal achtergelaten archief;

Nader gezien de missives van Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal, de datis 6 December jl. n°. 429, en 30 Januarij jl. n°. 99ª, met derzelver bijlagen;

Gelezen de missiven van den Directeur der Kultures, van 22 en 26 dezer n°. 882 en 911;

Is goedgevonden en verstaan:

1°. Aan alle Ambtenaren, in hoogere of lagere betrekkingen, regtstreeks of zijdelings met het stelsel van kultures in aanraking staande, te doen toekomen:

A. Eenige zakelijke Extracten uit een *algemeen verslag* door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal VAN DEN BOSCH tezamengesteld, gedagteekend 24 Januarij jl.

B. Beginselen voor de suikerkultuur, door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal voornoemd, vastgesteld op den 6den December jl.

C. Beschrijving van de inrigting der kleine Indigo-fabrieken, het eerst in de residentie *Cheribon*, en later op meerdere plaatsen met goed gevolg ingevoerd.

2°. De voormelde Ambtenaren aanteschrijven, gelijk geschiedt bij deze, om zich den inhoud dezer stukken tot informatie en narigt te doen strekken, en daarvan, in verband tot de plaatselijke omstandigheden, niet slechts partij te trekken, in het materieel belang der kultures, maar ook ter opruiming van alle oorzaken van ontevredenheid, die onder de bevolking, het zij door eene ondoelmatige verdeeling der werkzaamheden, of anderzins, mogten bestaan; wordende zij te dien opzigte met nadruk verwezen tot het laatste gedeelte der bijlage A.

3°. Enz.

Extract dezes zal worden verleend aan de Generale Directie van Financien, den Directeur en de Inspecteurs der Kultures, en aan al de Residenten, Assistent-Residenten, Controleurs der Landelijke Inkomsten, en verdere Ambtenaren tot de Kultures in betrekking staande, tot informatie en narigt; zullende voorts dit besluit worden geïnsereerd in het Indisch Staatsblad.

Accordeert met voorschreven Register;

De Adjunct Secretaris der Indische Regering,

STIERLING.

(Bijlage A.)

Behoort bij besluit van den 28 Maart 1834 no. 1.

EENIGE ZAKELIJKE EXTRACTEN *uit een* algemeen overzigt, *door Z. E. den Kommissaris Generaal* VAN DEN BOSCH *te zamen gesteld, gedagteekend 24 Januarij 1834.*

Oude Instellingen.

De Javanen zijn, volgens de aloude volks-instellingen, verdeeld in *Tjatjas* of familien, dat is, *een hoofd, en meerdere huisgezinnen, van hetzelve afhankelijk.* Deze huisgezinnen bestaan niet alleen uit bloedverwanten, maar veelal uit arbeiders, aan het hoofd der Tjatja ondergeschikt.

Het getal derzelve, is grooter of kleiner, naarmate van het meerder of minder aantal rijstvelden, waarover het hoofd der Tjatja kan beschikken en van de hulp ter bebouwing derzelve benoodigd. De hoofden van de Tjatjas genieten van de rijstvelden aan hun afgestaan, naarmate van derzelver vruchtbaarheid, de helft of $\frac{2}{5}$ van den oogst.

Alle verpligtingen, tevens, berusten, volgens de aloude instellingen der Javanen, op den grond en niet op den persoon.

De Souverein heeft, dien ten gevolge het regt, om, of eene schatting van $\frac{1}{5}$ van al de gronden eener Tjatja, of wel persoonlijke dienst, voor de verschuldigde schatting, te vorderen. Wordt het laatste begeerd, dan bestemt de Tjatja een of meer zijner onderhoorigen om dien dienst te verrigten, die als dan van de schatting aan hem te betalen, worden vrijgesteld; of wel, de dienst wordt tusschen de onderscheidene afhankelijke huisgezinnen (Tjatjas) verdeeld, wanneer ieder persoon, daartoe gebezigd wordende, in dezelfde verhouding, een minderen last aan het hoofd der Tjatja opbrengt, dan waartoe hij anderzins verpligt zoude zijn geweest.

Deze volks-instelling wordt, dikwerf echter onder eene andere benaming, over geheel Java aangetroffen; het hoofd der Tjatja wordt veelal *sikap* genaamd, beteekenende *werkman*, bepaaldelijk evenwel zoodanig, wanneer hij met eenige openbare of bijzondere werkzaamheden van zijnen vorst of van zijn hoofd, is belast, om dat de verpligting tot den arbeid, eigenlijk op het hoofd berust, die zorgen moet dat dezelve verrigt wordt, schoon het hem vrij staat, zijne afhangelingen daartoe te bezigen (1). In de Preanger Regentschappen zijn de Tjatjas, door een gerekend, 22 zielen, of ruim vier huisgezinnen sterk.

Verpligte kultures, tot en met 1808.

Zoodanig eene Tjatja, was onder het vroeger bestuur verpligt, jaarlijks, 1,000 koffij boomen te planten, schoon te houden, en de vruchten daarvan te plukken, te droogen en afteleveren, tot al hetwelk 60 dagen arbeid in het jaar gevorderd wordt. Hiervoor genoot zij het onbezwaard gebruik van hare rijstvelden, na betaling alleen van $\frac{1}{10}$ van den oogst aan de Regenten.

De gemiddelde hoeveelheid der rijstvelden, welke eene Tjatja in de Preanger Regentschappen bezit, kan geschat worden op een jonk of 2,000 vierkante roeden, waarvan,

---

(1) Men heeft geheel te onregte beweerd, dat de Javaan geen denkbeeld bezit van het regt van eigendom op den grond; volgens zijn begrip, strekt zich het regt van den Souverein, op een bebouwd stuk land, niet verder uit dan tot het heffen van het aandeel, dat hem volgens de adat (gebruik) toekomt, of tot het bezwaren van den bezitter met eene openbare dienst, aan de verschuldigde schatting geëvenredigd.

Voor het overige gaan de gronden, op de leden der familie van den eigenaar over; zij verkoopen of verhuren die onderling, volgens de adat, en deze gebruiken bestaan nog overal, waar dezelve niet door de willekeurige bemoeijenissen der Europeanen met de huishoudelijke aangelegenheden van den Inlander, zijn vervallen.

volgens de aloude instellingen, de vijfde bos moet worden voldaan. Van die belasting werd de koffijplanter vrijgesteld, zoo dat hij alleen belast was met de opbrengst van het verschuldigde aan de hoofden.

De waarde van een jonk van de evengemelde grootte op *f* 75 gerekend, werd, dien tengevolge, door de Tjatja, voor die vrijstelling *f* 7.50 genoten, terwijl bovendien voor de koffij door dezelve afgeleverd wordende, gerekend op $2\frac{1}{2}$ pikol 's jaars, als de gewone opbrengst van 1,000 koffij-boomen, door eene Tjatja onderhouden wordende, aan haar 2 rijksdaalders en 13 stuivers de pikol, of door elkander genomen *f* 12 à *f* 14 werd uitbetaald, zoo dat iedere Tjatja, voor iederen werkdag, van 4 tot 5 stuivers genoot, en zulks in een land, waar het arbeidsloon toen naauwelijks de helft dier som bedroeg, en dit dan, was de strekking van den zoo gehaten en afschuwelijk afgemaalden dwangarbeid, die, bovendien, gegrond was, op de aloude volks-instellingen, volgens welke, namelijk, de Souverein, het regt bezit de belasting te vorderen in natura, en wel in zoodanig product, als voor den handel geschikt was; met dat belangrijk onderscheid, nogtans, dat de vorsten gewoon waren de producten te ontvangen enkel tegen afstand der hun aankomende grondbelasting, en dat het Hollandsch Gouvernement, niet alleen deze belasting schonk, maar nog, bovendien, aan den planter eene ongeveer daaraan gelijkstaande som uitbetaalde.

De hierboven ontwikkelde zoogenaamde *dwangarbeid*, is, in de Preanger Regentschappen, bij de invoering van het stelsel van landrenten niet afgeschaft, maar in wezen gelaten; aldaar bestaat alzoo die arbeid tot op den huidigen dag; en voorzeker is er op Java geen tweede oord aantewijzen, waar de inwoners meer met hun lot te vreden zijn, en in alle omstandigheden meer bewijzen van trouw en verkleefdheid aan het Gouvernement gegeven hebben, dan in de bedoelde Regentschappen.

Landrenten.

Volgens het beginsel, bij de invoering van het stelsel van landrenten op den voorgrond geplaatst, moest van de sawa's, naar mate van derzelver meerdere of mindere vruchtbaarheid, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{5}$ of $\frac{1}{3}$, en van de tagal of hooge gronden, $\frac{1}{3}$ van het gewas betaald worden.

De kwijting van het alzoo verschuldigde, moest in geld geschieden, althans, dit was, tijdens de invoering dier belasting, kennelijk het doel, en de inning van dezelve werd opgedragen aan inlandsche kollecteurs, die daarvoor 8 ten honderd aan perceptie-loon genoten.

Het is eene, op Java, algemeen bekende daadzaak, dat, wanneer de eigenaar van een veld, hetzelve aan anderen ter bebouwing afstaat, hij voor dien afstand, de helft of $\frac{2}{5}$ gedeelte van het gewas, naar mate van deszelfs vruchtbaarbeid, en de bebouwer het overige van de opbrengst, voor zijne moeite geniet.

Door eene belasting te heffen, van de helft of $\frac{2}{5}$ gedeelte van het gewas, verviel alzoo de waarde van alle grondbezit, voor zoo ver namelijk, die grond niet met eigen handen kon worden bewerkt, want wat kan aan iemand het bezit baten van een stuk grond, van welks opbrengst de eene helft, of wel $\frac{2}{5}$ gedeelten aan het Gouvernement, en de wederhelft of wel $\frac{3}{5}$ gedeelten aan den bearbeider moeten worden uitgekeerd?

Door deze belasting werd het dus volstrekt doelloos meer grond te bezitten, dan met eigen handen kon worden bearbeid.

Kultures van 1816 *tot en met* 1830.

De zeer hooge koffij prijzen van de jaren 1817 tot 1823, hadden het Gouvernement een hoog belang in dit artikel doen stellen, en vele middelen doen aanwenden, om die kulture, welke bij de komst der kommissie in 1816, on-

der het tusschen bestuur der Engelschen zeer in verval geraakt was, aantemoedigen en uittebreiden, en daardoor was het koffij-product dan ook tot eenen veel hoogeren trap gebragt, dan immer te voren. Men had aanvankelijk gehoopt, dat de Inlander, in zijn eigen belang eene toereikende aansporing vinden zou, om deze teelt te behartigen, en had gemeend zijne lust daartoe optewekken, door hem de vruchten van zijnen arbeid, na betaling der belasting, berekend tegen $\frac{2}{5}$ gedeelten van zijnen oogst, te verzekeren.

Al spoedig echter bleek het, dat dit middel niet aan het oogmerk voldeed, waaraan het trouwens ook, de Javaansche huishouding in aanschouw nemende, niet kon voldoen.

Alle gronden toch op Java, zijn *gemeente gronden*, dat is, zij zijn tusschen de gezamenlijke dessa's verdeeld, en worden door de ingezetenen derzelve gemeenschappelijk bezeten.

Deze gemeente gronden bestaan, deels uit rijstvelden, deels uit weilanden voor het vee, en deels uit bosschen.

Alleen de weinige gronden, om de huizen gelegen, kunnen als een bijzonder eigendom worden aangemerkt, en zelfs deze nog, niet overal. Om geschikte koffij-tuinen aanteleggen, worden goede, hooge, zeer vruchtbare bosch gronden gevorderd, die echter doorgaands ver van de dorpen, welke meestal in de vlakke en bewaterde streken worden aangetroffen, verwijderd liggen.

De Javaan, die koffij, in noemwaardige hoeveelheid zou hebben willen teelen, zou derhalve veelal verpligt geweest zijn, zich ver van zijne woning te begeven; zich aldaar te vestigen, de boomen omtehouwen, en den grond schoon te maken, om er vervolgens den koffij-boom te planten; ten einde daarvan, eerst na een tijd-verloop van vier jaren, vruchten te oogsten.

Zulk eene onderneming gaat het vermogen van iederen Javaan, individueel, te boven, en koffij-tuinen kunnen

derhalve alleen door den vereenigden arbeid van een geheel dorp, worden aangelegd. Om echter derzelver ingezetenen daartoe te brengen, is de tusschenkomst van het Gouvernement noodig; zonder deze, zou zeker nimmer zulk eene onderneming, die jaren aanhoudenden arbeid vordert, zonder gedurende de eerste vier à vijf jaren eenige noemenswaardige belooning op te leveren, tot stand komen, zoo dat er ook geen voorbeeld bestaat, dat ooit een koffij-tuin op Java, op de bovengemelde wijs, zonder medewerking van het openbaar gezag, is aangelegd, en het is dan ook alleen aan de maatregelen van de hooge kommissie van 1816, namelijk, om den Javaan tot den aanplant van koffij te noodzaken, dat de uitbreiding, welke die kultuur erlangd heeft, moet worden toegeschreven.

Het denkbeeld om aan den Javaan als een billijke vergelding voor zijnen arbeid, na de kwijting zijner belasting, de vrije beschikking over het overige gedeelte van zijnen oogst te verzekeren, was even als het begrip van vrije beschikking over zijn persoon, ten grondslag der instellingen van Java aangenomen, wel gemeend, maar evenmin voor verwezenlijking vatbaar. Om daarvan overtuigd te zijn, is het alleen noodig te weten, op wat wijze de koffij op Java wordt geteeld, en van de handen van den planter, in die van den koopman, die dezelve uitvoert, overgaat.

Reeds is gezegd, dat de aanplant en het onderhouden van koffij-tuinen, aan de dessa's of dorpsbewoners als eene verpligting wordt opgelegd, waarin doorgaans de volgende regel wordt gevolgd.

Men berekent, namelijk, het aantal huisgezinnen eener dessa, en in evenredigheid daarvan wordt eene aanplanting van koffij, bijvoorbeeld van een à twee honderd boomen, jaarlijks, voor ieder huisgezin, aan die dessa opgelegd.

De ambtenaren van het Gouvernement kiezen de gron-

den uit, waar de koffij-tuinen zullen worden aangelegd, en belasten de dorps en andere Javaansche hoofden met de uitvoering van den verderen arbeid tot den aanleg vereischt, toeziende, dat er dagelijks, een genoegzaam aantal menschen worden te werk gesteld, en zorgende dat de aanplanting te behoorlijker tijd geschiede.

Aan de hoofden des volks, wordt het oproepen der manschap tot den dagelijkschen arbeid vereischt, overgelaten, en zij regelen dien veelal overeenkomstig de *adat*, schoon willekeur daarop veelal van invloed is.

Eenige inwoners der dorpen zijn, tengevolge de volksinstellingen, op aloud gebruik gegrond, van publieke diensten verschoond, terwijl de dorpen, behalve het planten van koffij, ook nog met andere werkzaamheden zijn belast, zoo als met het maken en onderhouden van bruggen en wegen, en met den arbeid die de waterleidingen, als anderzins, vorderen. Voor de koffij-kultuur kunnen dus, op den duur, slechts een zeker getal personen uit ieder dorp worden afgezonderd, terwijl deze, door dien de koffij-tuinen veelal ver van de dorpen verwijderd moeten worden aangelegd, of gelegen zijn, van tijd tot tijd door anderen moeten worden vervangen. De verdeeling van dien arbeid tusschen de onderscheidene ingezetenen, derhalve geheel aan de hoofden overgelaten zijnde, en gunst, daarin, zoo als gezegd, veeltijds van invloed zijnde, zoo is het er ver af, dat de bewoners eener dessa in den aanleg der tuinen hoofd voor hoofd, een gelijk getal dagen, of eene gelijke mate van arbeid zouden hebben aangewend.

Tot het plukken van de koffij, worden zelfs vrouwen en kinderen te werk gesteld, dan, ook niet alle vrouwen en kinderen zijn daartoe volgens de *adat* verpligt.

De koffij nu geoogst zijnde, zoo doet zich de vraag voor, na welke evenredigheid dezelve tusschen de onderscheidene ingezetenen moet worden verdeeld? Blijkbaar kan dit na geenen billijken maatstaf, althans niet ge-

evenredigd aan den arbeid, die ieder daaraan heeft bijgedragen, geschieden.

Bij een volk, dat in verstandelijke ontwikkeling zoo weinig gevorderd is, zijn geene schikkingen en inrigtingen te verwachten, waardoor de vruchten, door eenen arbeid als hiervoren bedoeld verkregen, na billijkheid zouden worden verdeeld; en om zulks te bewerkstelligen door den invloed van een zeer gering getal ambtenaren, onder millioenen inlanders verspreid, van hetwelk welligt geen tien hunne taal behoorlijk verstaan, is evenzeer onmogelijk, zoo dat ook de dessa bewoners de geheele beschikking over dien oogst aan hunne hoofden overlaten.

Dit heeft ten gevolge gehad, dat al spoedig eene klasse van opkoopers is ontstaan, meestal Chinezen en Arabieren, die het product van de hoofden overnamen, daarop veelal voorschotten, voor een gering gedeelte in geld, maar meestal in goederen, verleenden, en zich tevens verbonden, om de belasting over hetzelve aan het Gouvernement verschuldigd, te voldoen.

De Javaan is in het algemeen (de hoofden alzoo niet uitgezonderd) in eenen hoogen graad onbedachtzaam, en verkwistend van aard. De goederen en gelden, welke hij van de opkoopers in voorschot ontving, werden hem met eenen woekerachtigen intrest aangerekend, en bij de aflevering der koffij, was er doorgaans weinig meer te ontvangen.

Dat weinige werd dan onder de bevolking verdeeld, en nog vrij willekeurig, want, daar eigenlijk niemand wist, wat hem van den oogst toekwam, vergenoegde een ieder zich met het geen men hem wel wilde betalen, zoo dat ook de koffij kultuur door den gemeenen man werd aangemerkt als eenen publieken arbeid, gelijk dien aan de wegen en waterleidingen, waarvoor niets te goed gedaan werd.

De oorspronkelijke voordeelen dier kultuur werden dus, bijna uitsluitend, door de Chineesche en Arabische op-

koopers, en voor een gering gedeelte, door de hoofden genoten, terwijl de Javaan van dezelve alleen den last droeg.

Immers het omstandig onderzoek dat deswege heeft plaats gehad, verhandeld bij de Resolutie van den 8sten augustus 1832 nº. 35, heeft doen zien, dat de Javaan vroeger voor zijne koffij geen hoogeren prijs heeft genoten, dan *f* 6 koper per pikel, en *dat nog slechts in één district*, daar hij in verre de meeste districten slechts *f* 2 voor de pikol, en op eenige plaatsen, zelfs *niets* voor zijn product erlangd heeft.

Ziedaar nu het resultaat van afgetrokkene bespiegelingen, toegepast op eene maatschappij, welker huishoudelijke wijze van bestaan daarbij niet is geraadpleegd. Men heeft den Javaan de vrije beschikking over persoon en productiven arbeid toegezegd, en hem daarvoor eene belasting of landrente opgelegd, en niettemin is hij gedwongen geworden koffij te planten, en de vruchten van zijnen arbeid, zijn de vergelding geworden van een aantal bedriegers, die zich te zijnen koste hebben verzadigd.

Men vergelijke nu hiermede de wijze van kultuur op de *adat* gegrond. In dat geval, is iedere dessa verpligt een aantal manschappen te leveren tot het aanleggen van de tuinen, waarvoor zij al dadelijk vrijstelling van landrente geniet. Ieder ingezetene kan dus zijn rijstveld door een ander doen bearbeiden, tegen afstand van dat gedeelte, het welk anders aan het Gouvernement betaald moet worden; in dat geval is hij dus alleen met den aanplant der koffij belast, of wel hij kan daartoe iemand in zijne plaats stellen tegen genot van dat gedeelte van zijnen oogst, hetwelk, ware hij niet aan deze kultuur dienstbaar, ter kwijting der landrente zou moeten strekken. En hoezeer worden tevens de tjatjas of stamhouders niet door die schikking bevoordeeld, zoo zij aan een of meer hunner woewoengs of arbeiders de taak opdragen om de koffij te planten.

Het is op die wijze, dat de koffij in de *Preanger Regentschappen* altijd geteeld is en nog geteeld wordt. De Javaan echter betaalt daar nog de tienden van zijnen oogt aan zijne hoofden, doch geniet daartegen eene betaling voor de koffij, bij aflevering in de groote pakhuizen, van *f* 7 per 225 pond, terwijl bovendien voor iederen pikol *f* 1.60 aan de Regenten en mindere hoofden wordt te goed gedaan, en met deze inrigtingen hebben die Regentschappen bestendig grootere voordeelen aan het Gouvernement afgeleverd, dan eenig ander district. Nimmer is daar een spoor van oproer of tegenstand tegen het Gouvernement waargenomen, en in die zelfde regentschappen wordt zeker meer welvaart onder den Inlander aangetroffen, dan elders, schoon niet altijd dezelfde zucht tot opschik bij denzelven wordt opgemerkt.

Uit het vorenstaande is genoegzaam afteleiden, hoe weinig de Javaan bij het beginsel van vrije beschikking over persoon en arbeid, gewonnen heeft, vermits hij onder hetzelve gedwongen is geworden, koffij te planten, nagenoeg om niet; en tevens, om dat door de strekking van het stelsel van landrente, het bezit van allen grond, verder dan met eigen handen bebouwd kan worden, geene waarde meer heeft.

De koffijkultuur had dus, wel is waar, in vergelijk tot vroeger jaren, zeer belangrijke uitbreiding erlangd, dan het was er zeer ver van af, dat die tak van industrie met het belang en de neiging van den Javaan, en inzonderheid ook met de hem toegezegde vrije beschikking over persoon en arbeid, strookte; integendeel, kan men het gerustelijk daarvoor houden, dat, ware in deze niet op eene gepaste wijze voorzien, daardoor vroeg of laat een geest van algemeene ontevredenheid zou zijn te weeg gebragt.

De suiker kultuur was, zoo door de vrij hooge prijzen, als door de aanmoediging daaraan door het Gouvernement in de laatste jaren gegeven, wederom eenigermate uit

deszelfs diep verval herrezen. De uitvoer van suiker had, in het jaar 1828, ongeveer 26,000, en in 1829, ruim 55,000 pikols bedragen, en dezelve was gedeeltelijk in de ommelanden van Batavia, gelijk voormaals, met behulp van boeijangers uit het Cheribonsche, en deels in de oostelijke districten, voortgebragt.

Bij hooge prijzen, is dit artikel in vroegere tijdperken, op Java, altijd in noemwaardige hoeveelheden, geteeld; dan op den duur, heeft zich die kulture nimmer, zonder de ernstige tusschenkomst van het Gouvernement, kunnen staande houden, hetgeen daaraan is toeteschrijven, dat de prijs van dat product, dikwerf beneden de kosten der productie daalde; en met zoodanig eenen teruggang, werden de ondernemers, in 1830, andermaal bedreigd. Reeds een aantal derzelve in de oostelijke districten vonden zich te gronde gebragt, zoo dat, hoe zeer die tak van landbouw in dat oogenblik eene zekere hoogte had bereikt, niettemin zonder gepaste schikkingen op geen duurzamen bloei van denzelven te rekenen was.

De indigo kulture was mede beproefd. Reeds vroeger had dezelve op Java bestaan, dan zij was, onder het bestuur van den Gouverneur Generaal DAENDELS, afgeschaft. Sedert had de heer PETEL die kultuur weder opgevat, en de nieuwe bereidings-wijze derzelve ingevoerd. Door de aanmoediging welke de Heer Burggraaf DU BUS aan dezen tak van landbouw had verleend was de hoeveelheid daarvan, in 1828 uitgevoerd, tot ruim 17,000, en in 1830, tot ruim 46,000 ponden gestegen.

De kosten der productie echter waren aanmerkelijk, zoo dat bij de daling van den prijs der indigo, ten gevolge van de steeds toenemende uitbreiding dezer kultuur in meer andere landen, de in dien tijd, hier te lande opgerigtte en aanvankelijk zoo veel belovende fabrieken, alle zijn te gronde gegaan.

Er waren, van 1826 tot 1830, eenige proeven met andere kultures genomen, echter op eene te kleine

schaal om over derzelver uitkomsten met eenigen grond te kunnen oordeelen. Geene van die kultures had nog een artikel van uitvoer opgeleverd; zelfs bestond er geen vooruitzigt, dat, zonder de onmiddelijke bemoeijenis en aanmoediging van het Gouvernement, deze takken van nijverheid immer eenige noemwaardige uitbreiding verkrijgen zouden, en het was nog geheel onbeslist, op wat voet en wijze, die uitbreiding het geschiktst zou kunnen worden tot stand gebragt.

Er was, wel is waar, een ontwerp van kolonisatie voorgedragen, hetwelk aanvankelijk in Europa bijval gevonden had, en waardoor men hoopte de voortbrengselen voor de markt van Europa geschikt, belangrijk te zullen zien aangroeijen, dan dit ontwerp was, gelijk later gebleken is, onaannemelijk, en de gevoede hoop alzoo zonder grond.

De prijzen der koloniale waren in het algemeen, en in het bijzonder, die der producten van Java, stonden destijds, zeer laag, zoo dat de waarde van den geheelen uitvoer van den Indischen Archipel, over 1828, slechts *f* 13,695,210 had bedragen, waaronder de uitvoer van Java, voor p. m. *f* 10,000,000 voorkomt; in 1829 hadden de uitvoeren van den geheelen Archipel *f* 11,955,672 beloopen, waaronder Java, voor circa *f* 8,000,000 had gedeeld.

Neemt men nu in aanmerking, dat Java ter bestrijding van deszelfs behoeften, eenen invoer te betalen had, gelijkstaande met de waarde van deszelfs voortbrengselen voor de Europische markt, en dat bovendien, voor den vervolge, in Holland moesten betaald worden de renten en aflossingen der aldaar gecontracteerde aanzienlijke schulden, dan is het ligtelijk nategaan, hoeveel de staat van onze industrie, hier te wenschen overliet, zoo wel in extensie, als in soliditeit, en ook, inzonderheid, om aan dezelve eene leiding te geven, voor den inlander meer gunstig, en met zijne huishoudelijke wijze van bestaan, meer strokende.

Nieuw Stelsel van Kultures.

De huishoudelijke inrigtingen, welke in een onmiddelijk verband geacht kunnen worden te staan met de wijze waarop de landbouw alhier te lande wordt gedreven, zijn gegrond op het gemeenschappelijk bezit van allen grond, tot eene dessa of dorp behoorende, en tevens, dat, volgens de aloude volks-instellingen, het onderwerpelijk bezit alleen aan eene zekere klasse van ingezetenen van die dorpen, toekwam, en tusschen dezelve ongelijkmatig was verdeeld; — terwijl eene andere klasse, van allen eigendom was uitgesloten, en in eene zekere afhankelijkheid stond tot de grondbezitters, die over derzelver persoonlijke diensten konden beschikken, en hen in vergelding daarvan, eene zoodanige uitgestrektheid gronds afstonden, als tot derzelver onderhoud noodig was, waarvan zij aan hunne tjatjas of hoofden de helft van den oogst betaalden, of wel ook deze helft behielden, tot vergoeding van diensten, welke zij, te hunnen behoeve, presteerden.

In deze hoofdtrekken zal men ligtelijk de aartsvaderlijke wijze van bestuur erkennen, volgens de aloude oorkonden, eigen aan de volken van het oosten, en waarvan nog aller wege de sporen worden aangetroffen.

Men kan zich, in der daad, geene duidelijke voorstelling vormen van de huishoudelijke betrekking der Javanen, verdeeld in *geërfden* en *afhangelingen*, dan door zich die aloude aartsvaderlijke inrigting voor den geest te stellen.

In vele landen van dezen archipel, waar het oppergezag zich geene beslissende overmagt op den geest der bevolking heeft weten te verschaffen, gelijk in onderscheidene gedeelten van *Sumatra*, bestaat die inrigting nog in alle kracht; de stamvaders in de dorpen, erkennen geen gezag boven het hunne. De Regering bestaat er alleen uit hunne gedelegeerden, die in geene zaak,

zonder ruggespraak en toestemming van hen, kunnen beslissen; zelfs de meerderheid kan er de minderheid niet overstemmen, maar wanneer partijen het niet eens kunnen worden, worden de geschillen, door openbaar geweld, als op geen andere wijs te verëvenen, beslist, en wel in eene kampplaats, daartoe opzettelijk in ieder dorp afgezonderd, en *Tana-Radja* genaamd.

Op Java had de overheid zich een veel grooter gezag verworven, de Vorsten zelf, zich eene onbepaalde heerschappij weten te verschaffen en, dien tengevolge, hunne gedelegeerden, zoodanige magt kunnen overdragen, als zij noodig oordeelden. Onbetwistbaar heeft de geest van het mahometanisme en de invloed der priesters, veel bijgedragen, om hun die oppermagt te verschaffen. — Langdurige gewoonte, van zoo veel kracht bij de oostersche volken, had hetzelve versterkt, en innig met alle huishoudelijke aangelegenheden verbonden. — Dan, dat gezag der hoofden, had voor het overige de huishoudelijke inrigtingen der tjatjas en de aartsvaderlijke betrekkingen tusschen de bevolking, onderling, geëerbiedigd.

De Vorsten konden gezegd worden, in zoo ver eigenaars van alle gronden te zijn, dat zij het regt hadden, om van de bebouwde velden, eene zekere schatting te vorderen, of wel, tegen afstand van deze, persoonlijke diensten te doen presteren; terwijl in den bruikleener de bevoegdheid berustte, om zich van die vordering vrij te waren, door zijn aandeel in de gronden, aan de communiteit terug te geven, die dan dezelve met alle baten en lasten aanvaardde. De belastingen en diensten, intusschen, waren door het gebruik geregeld, en bestonden, doorgaans, voor de eerste, in het $\frac{1}{5}$ van den oogst, of in eenen arbeid, die, gemiddeld, op 66 dagen in het jaar werd berekend. — Ook hierop was, onder het Engelsch bestuur, inbreuk gemaakt. De arbeid of zoogenaamde heeren-dienst was afgeschaft, en de belastingen op de bebouwde gronden van $\frac{1}{5}$ op $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{5}$ of $\frac{1}{3}$ gebragt, naar

mate van derzelver vruchtbaarheid, waardoor alzoo de aloude volks-inrigting, *het aartsvaderlijk bestuur*, den bodem was ingeslagen, aangezien de tjatjas of geërfden, daardoor het middel verloren, om eenig noemwaardig inkomen te trekken van de gronden, aan hunne afhangelingen afgestaan, of eenige diensten van dezelve te erlangen.

In plaats daarvan, werd nu, volgens den geest van het ontwerp, eene maatschappelijke inrigting gevestigd, op gelijke regten, en eene individueele wijze van bestaan gegrond, althans zou dit het gevolg van dat sijsthema geweest zijn, zoo de bevolking niet derzelver oude instellingen, grootendeels, in weerwil van het bestuur, had weten te bewaren.

Men beproeve in Europa om allen grond-eigendom te vernietigen, hetwelk toch werkelijk plaats heeft, door als schatting alles te vorderen wat de grond meer oplevert, dan de kosten der bearbeiding, en is er dan een Staat, die niet binnen weinige dagen in vuur ontstoken, en waar de opstand niet zou voortwoeden, tot dat de bevolking, of ten onder gebragt of door overheerschers verdreven zou zijn?

Dat op Java de gevolgen daarvan niet zoo vreesselijk geweest zijn, is alleen daaraan toeteschrijven, dat de bevolking op de meeste plaatsen, de nieuwe instellingen heeft weten te ontduiken, en dat zij uit haren aard lijdzaam is.

Zou dus een stelsel van kulture op Java gelukken, en de bevolking welgevallig zijn, dan moest het in diervoege zijn ingerigt, dat daardoor de huishoudelijke wijze van bestaan der bevolking niet geschonden, maar veeleer bevorderd werd, en dat het duidelijk voor haar was, dat zij, door zulk een stelsel, werd bevoordeeld. Daardoor alleen was het oogmerk te bereiken, althans, zoo men eene bevolking, van alle nieuwigheden afkeerig gemaakt, daarvan de overtuiging verschaffen kan.

Naast zijne volks-inrigtingen, is den Javaan niets aangenamer, dan weinig te moeten arbeiden, zijnde zulks het gevolg van het klimaat, en overigens, om van den arbeid, waartoe hij verpligt is, het meeste voordeel te trekken, hetgeen hij, trouwens, met de meeste menschen gemeen heeft.

Beide deze eigenschappen moesten dus ook, bij het invoeren van een nieuw stelsel niet worden uit het oog verloren, maar in verband gebragt worden met zijne aloude volks-instellingen, en even zoo, moest, door hetzelve, aan hem, doch inzonderheid aan *de geërfden*, de gelegenheid worden verschaft, of, om minder te arbeiden, of, om met gelijken arbeid dan voorheen, meerdere voordeelen te genieten.

Uit dien hoofde werd als beginsel aangenomen, *dat eene dessa welke het $\frac{1}{5}$ van derzelver rijstvelden afzonderde voor de teelt van een gewas voor de markt van Europa geschikt, niet meer arbeid vorderende dan de rijst kulture, van het betalen der landrente zou zijn verschoond.*

Dat die dessa bovendien zou genieten de meerdere voordeelen die het product bij taxatie blijken zou te zullen opleveren, dan het bedrag der verschuldigde landrenten; en

Dat de misgewassen loopen zouden voor rekening van het Gouvernement, voor zoo ver, namelijk, dezelve niet aan gebrek aan ijver en arbeidzaamheid van de zijde des Javaans, waren toeteschrijven.

Het behoeft geen betoog dat dit beginsel geheel in het belang van den Javaan was, en dat hij daardoor meerder voordeel van zijnen grond zou trekken, terwijl, zoo hij minder wilde arbeiden, zulks, gelijk nader blijken zal, aan zijne verkiezing was overgelaten.

Dan, het was niet alleen genoeg de gewassen te doen teelen, ter verkrijging van producten voor de markt van Europa geschikt; — die gewassen moesten veelal, nader, eene fabriekmatige bewerking ondergaan, alvorens tot dat doel te kunnen strekken, en daartoe werd veel ka-

pitaal, kennis en andere vereischten gevorderd, welke men, in vele gevallen, niet van den Javaan kon verwachten, en hierom was het noodig Europisch of Chineesch kapitaal en industrie zoodanig met de geheele onderneming in verband te brengen, dat daardoor eene behoorlijke bewerking der geteelde grondstof werd verzekerd.

In eenige gevallen, zoo als met de suiker kultuur, was het zelfs, ten einde een gedeelte der bevolking niet met te veel arbeid te bemoeijelijken, noodig, om de teelt van het gewas te verdeelen, in dier voege, namelijk, dat *een gedeelte* was belast met de kultuur tot de rijpheid van het gewas, *een ander gedeelte* met den oogst van hetzelve, *een derde* met het transport tot aan de fabrieken, en eindelijk, *een vierde*, met den arbeid in dezelve, dit laatste, namelijk, voor zoo ver daartoe geene genoegzame daglooners waren te verkrijgen.

Daar de Javaan tevens ongaarne onder het opzigt van Europeanen arbeidt, en de leiding en het bestuur zijner hoofden verkiest, werd dan ook hierin aan zijne geaardheid te gemoet gekomen, en het opzigt der Europische ambtenaren, zoo veel mogelijk beperkt, en alleen bepaald tot de bewaking van de tijdige en behoorlijke bewerking der velden, en tot het gadeslaan dat het product te regter tijd geoogst, en vervoerd werd.

Deze algemeene beginselen, ten grondslag aangenomen, hebben nog, in de toepassing, zoodanige wijzigingen ondergaan, als plaatselijke omstandigheden of gebruiken vorderen; zoo, bijvoorbeeld, is, in eenige residentien, aan het verlangen der Javanen toegegeven, om, voor eigen rekening, de gewassen te teelen, waartoe zij als dan dikwerf het grootst gedeelte hunner rijstvelden bezigden, om dat die nieuwe gewassen hun meerder voordeel dan de rijstkultuur verschaften, niettegenstaande zij, in dat geval, toch met de betaling der gewone landrenten voor de rijstvelden, belast bleven. Zoodanige aanplan-

tingen door de Javanen, voor eigen rekening, hebben vooral in de oostelijke distrikten plaats gehad, waar de kultures, althans van suiker, reeds eenige vorderingen hadden gemaakt, en het onderwerpelijk stelsel derhalve ook hand over hand is uitgebreid. Dan eens, heeft men, inzonderheid daar, waar vadzige of onwillige ambtenaren het bestuur in handen hadden, den Javaan de landrenten geschonken, in evenredigheid van de waarde van het product door hem geteeld, doch hetwelk door gebrek aan toezigt of kennis of wel door andere oorzaken, onafhankelijk van den planter, niet was geslaagd, waarvan de Javaan alzoo de dupe is geweest, en waardoor hij ook tegen het stelsel ingenomen werd; en dan eens, wanneer noch hoofden, noch volk, met de kultures bekend waren, is, dagelijks, een zeker getal manschap opgeroepen, om den vereischten arbeid te verrigten tegen vrijstelling van landrente.

Ook zijn niet altijd *rijstvelden* tot de bedoelde gewassen gebezigd, maar dikwerf, waar deze schaarsch waren, is aan den Javaan toegestaan hooge gronden met dezelve te beplanten ten einde hem daardoor den arbeid te aangenamer te maken, schoon hieruit voor de toekomst ongelegenheden zijn te voorzien, daar het moeijelijk zijn zal deze gronden, eenmaal uitgeput, te bemesten, en het verwisselen derzelve met betere, het overbrengen der fabrieken zou vorderen, dat niet dan met groot bezwaar en groote kosten geschieden kan.

Veel intusschen heeft aanvankelijk moeten worden opgeofferd, om den tegenzin bij den Javaan, tegen nieuwigheden, en dus ook tegen voor hem geheel vreemde aanplantingen, te overwinnen.

In het vervolg zal men, inzonderheid dáár, waar dit stelsel van kultuur nog moeijelijkheden ondervindt, zich streng moeten houden aan het beginsel, *dat de bearbeiding van $\frac{1}{5}$ der gronden met gewassen voor de markt van Europa geschikt, den Javaan vrij kent van de verschul-*

digde landrente, *en dat de planter aan zijne verpligting voldaan heeft*, *wanneer hij het gewas tot rijpheid heeft gebragt;* moetende de oogst daarvan, benevens de verdere bewerking, volgens de aangegevene wijze, of door andere geschikte middelen, worden verkregen.

Dáár echter, waar de kultures op eenen goeden voet zijn ingerigt, en, zoo als in de oostelijke districten, in eenen bloeijenden toestand verkeeren, zullen geene veranderingen in dezelve raadzaam zijn, althans niet, zoo lang zulks door de bevolking niet wordt verlangd. De Javaan in het algemeen houdt niet van veranderingen.

In die districten, waar de uitbreiding der kultures, door gebrek aan kunde van de zijde van den inlander, belemmering ondervindt, behooren dezelve op den volgenden voet te worden geregeld.

Na dat men eene uitgestrektheid gronds, bij voorkeur rijstvelden, zoo veel mogelijk gelijkstaande met het $\frac{1}{5}$ der sawa's van eene dessa, heeft afgezonderd, of wel, zoo dat niet met genoegen der bevolking kan geschieden, vooreerst hooge gronden (welke men als dan moet trachten zoo spoedig mogelijk te bewateren), zal de bevolking ter bearbeiding daarvan op de volgende wijze worden verdeeld. Voor de bearbeiding van iederen *bouw* grond, zal dagelijks, zoo lang noodig, één man geleverd worden, die, om de 8 dagen, of om de maand, na verkiezing der dessa bewoners, door een ander zal worden vervangen, zoodanig, dat er bestendig 4 man voor iederen *bouw* beschikbaar zijn, en slechts één van de vier arbeidt.

De arbeid zal onder de leiding van bekwame Chinesche mandoors, en onder het oppertoezigt der Javaansche hoofden geschieden, en de bevolking daartoe geroepen, met geenen anderen arbeid belast worden dan die, welke gevorderd wordt, om het gewas tot rijpheid te brengen. De oogst en verdere bewerking, behoort op gelijke beginselen, te berusten. Voor den oogst namelijk, moet

een zoodanig getal menschen bepaald worden, als dezelve vereischt, in dier voege nogtans, dat slechts $\frac{1}{4}$ gedeelte arbeidt van het getal, voor dat soort van werk bestemd.

Alle personen, aan deze kultuur, volgens de bovengemelde wijze dienstbaar, moeten van het betalen van landrente worden vrijgesteld.

Het transport van den oogst vordert eene dergelijke inrigting. Zoo veel maar immer mogelijk, moet men trachten de lastbeesten, en het voertuig daartoe noodig, door den fabrikant, en het volk daarbij vereischt, op gelijke wijze tegen vrijstelling van landrente, en tegen den arbeid van den vierden man, te doen leveren.

De arbeid, eindelijk, aan de fabriek zelve, behoort, zoo veel mogelijk, door vrijwillige arbeiders te geschieden, of daar, waar die niet te verkrijgen zijn, op gelijke wijze als voor den overigen arbeid is bepaald, in welk geval, de arbeiders, behalve de vrijstelling van landrente, dagelijks rijst en zout behooren te genieten, om dat deze arbeid meer oordeel en inspanning vordert.

Het zal hier ter meerdere duidelijkheid niet overbodig zijn, de toepassing dezer beginselen, op eenige kultures, benevens de voordeelen aantewijzen, welke de fabrikant, de Javaan, en het Gouvernement daarvan kunnen verwachten. Een suiker etablissement, zoo als er thans meerdere op Java bestaan, strekke daarvan ten voorbeeld.

Suiker Kulture.

De middelbare opbrengst van een *bouw* grond, groot 500 vierkante roeden, beplant met suikerriet, kan geschat worden, op 15 pikols suiker.

Een suiker-etablissement van 6,000 pikols suiker, vordert derhalve 400 *bouw* land; de bearbeiding van deze, vereischt, dagelijks, 400 man, zoo dat er voor den arbeid 1,600 huisgezinnen, welke geacht kunnen worden gemid-

deld 2,000 *bouw* rijstvelden te bezitten (1) van de betaling van landrente worden vrijgesteld.

Een man snijdt gemiddeld 500 à 550 rietstokken daags, en 2,000 à 2,200 stokken worden gevorderd voor een pikol suiker, zoo dat 4 man noodig zijn, tot het snijden van het riet voor iedere pikol suiker, welke het etablissement dagelijks oplevert.

Daar de maling afloopt in circa 10 maanden, moet dus, dagelijks, op 20 pikols suiker worden gerekend; er zijn derhalve, ieder dag 80 rietsnijders noodig, zoo dat, ten behoeve van dezen arbeid, 320 huisgezinnen van de landrente moeten worden vrijgesteld.

Tot het transport naar den molen worden dagelijks gevorderd 140 kar-vrachten, als ladende iedere kar 300 stokken. In de meeste gevallen echter, kunnen de karren twee, en dikwerf drie vrachten daags aanvoeren, zoo dat men, daarvoor stellen kan 70 karren.

Bij ieder kar één man gebezigd wordende, zoo worden 280 huisgezinnen, voor dien arbeid, van landrente bevrijd.

Het hout, hoezeer het gebruik daarvan door de betere inrigting der ovens is verminderd, blijft nog altijd noodzakelijk in evenredigheid van 1 vadem daags voor 20 pikols; tot het hakken worden dagelijks vijf man gevorderd, en tot het transport bij de karren, een gelijk getal, en dus de vrijstelling van landrente voor 40 huisgezinnen.

Het riet aan den molen geleverd zijnde, gaat eigenlijk den fabrikant de verdere bereiding aan; zoo hem echter het volk moet worden geleverd, kan dat op 50 man daags worden geschat, en vereischt dus de bevrijding van 200 huisgezinnen van landrente.

---

(1) De landrente bedraagt gemiddeld per huisgezin *f* 7.50; en 2,000 *bouw* goed rijstveld betalen ruim *f* 15,000 aan landrente, zoo dat de huisgezinnen, door een gerekend, gemiddeld, iets meer dan een *bouw* bezitten.

Een suiker etablissement van 6000 pikols vordert dus:

Ter bebouwing van den grond, de vrijstelling van landrente van	1600	huisgezinnen.
Voor het snijden van het riet, idem	320	idem.
Voor het transport, idem . . .	280	idem.
Voor het hout, idem	40	idem.
Totaal . . .	2240	huisgezinnen.
Moeten er aan den molen ook arbeiders geleverd worden, die echter door den fabrikant worden betaald, dan vordert zulks de vrijstelling van landrente van nog	200	idem.
Generaal totaal . . .	2440	huisgezinnen,

waarvan dus dagelijks, voor zoo ver noodig, 610 man arbeiden.

Op een suikermolen in de omstreken van Batavia, waarop 200 man werken, worden 2500 pikols suiker gemaakt, terwijl deze 610 man slechts 6000 pikols opleveren, zoo dat de arbeid, met deze inrigting gevorderd, per hoofd aanmerkelijk minder bedraagt dan die welke in de Bataviasche Ommelanden wordt gepresteerd.

De 2440 huisgezinnen genieten aan vrijstelling van landrente, tegen *f* 7.50 per huisgezin, *f* 18,300, en zulks om den arbeid voor en in de fabrieken te verrigten, gedurende 300 dagen, van welke echter, daar de molen van tijd tot tijd herstelling vordert, of om deze of gene reden, moet stilstaan, over het algemeen niet meer dan 250 à 260 dagen wordt gemalen, zoo dat de arbeid voor iederen man op p. m. 65 dagen komt te staan (1) en zijne verdienste op ongeveer 12 cents daags, ruim het gewoon daggeld op Java.

---

(1) Een suiker etablissement, voor 6,000 pikols aangelegd, levert eigenlijk doorgaans niet meer op dan 5,500 pikols, om dat er altijd eenig riet verloren gaat. Ook levert de opgegevene hoeveelheid riet doorgaans van 21 tot 22 pikols suiker op.

Het is er echter ver af, dat dit daggeld, de geheele verdienste zou zijn van eenen Javaan aan de suikerteelt dienstbaar.

Hij bevrijdt zich daardoor van de betaling der landrente en geniet het onverdeeld bezit van den geheelen opbrengst zijner rijstvelden.

Is hij een geërfde of *tjatja* en bezit hij, bijvoorbeeld, vier *bouw* sawa's, dan kan hij een van de vier daaraan verbondene *woewoengs* of afhangelingen, aan het suiker etablissement doen arbeiden, en door de drie overige het veld van dezen doen bearbeiden, aan dezelve daarvoor afstaande diens aandeel in den oogst, dat is, het halve product, terwijl de overige helft genoten wordt door den man aan het suiker etablissement werkzaam.

Op die wijze bespaart de geërfde $\frac{3}{4}$ der belasting, welke hij anders verpligt was van zijne rijstvelden te betalen.

Een man die slechts een bouw rijstveld bezit, bevrijdt zich van de landrente door eenen arbeid gelijkstaande aan $\frac{1}{5}$ van hetgeen hij voor het volle bedrag derzelve, verrigten moet, waarvoor hij anders verpligt is $\frac{2}{5}$ van zijn veld te bewerken.

Men neme aan, dat de suiker geteeld wordt op rijstvelden, en dat ieder het $\frac{1}{5}$ van zijnen grond daartoe hebbe afgestaan, dan blijft nog $\frac{1}{5}$ over dat anders ter kwijting der landrente moest worden bearbeid. Verondersteld nu, dat dat gedeelte aan een ander ter bebouwing wordt afgegeven, dan geniet de eigenaar de helft van den oogst, en in dat geval, zal hij dus aan het overschietende $\frac{3}{5}$, denzelfden arbeid te besteden hebben, als of hij de landrente betaalde. Een vijfde gelijke arbeid zal gevorderd worden aan de suiker fabriek, die hij anders aan $\frac{1}{5}$ zijner rijstvelden besteedt, te zamen uitmakende $\frac{4}{5}$ van den arbeid, welke hij anders te verrigten had, en bovendien geniet hij $\frac{1}{5}$ van den oogst van het overig $\frac{1}{5}$ aan den bearbeider afgestaan; zoo dat de Javaan met minderen arbeid, dan waartoe hij anders verpligt

was, meer dan eene gelijke winst geniet. Zoo hij nu zelf $\frac{4}{5}$ van zijn veld bearbeidt, en het overige $\frac{1}{5}$ met suikerriet beplant wordt, dan zal hij niet meer arbeid te verrigten hebben, dan waartoe hij anders verpligt was, en $\frac{1}{5}$ meer van zijnen grond trekken; waaruit dus blijkt, dat het oogmerk om den Javaan met minderen arbeid een gelijk voordeel of met gelijken arbeid, ruimere winst te verschaffen, door het nieuwe stelsel volkomen is bereikt geworden.

Het zal overigens wel geen betoog behoeven, dat de teelt van een bouw suikerriet tot aan de rijpheid van het gewas, eenen veel minderen arbeid vordert dan de teelt van een bouw rijst, daar, behalve den arbeid, welke het ploegen van den grond, het zaaijen en planten der padij, en het bewaken van het gewas vordert, deze nog moet worden geoogst, naar huis gebragt, gestampt, en naar den Bazaar getransporteerd, om verhandeld te worden.

De opgegevene inrigting heeft dus allezins de strekking, om de belangen van den Javaan te bevorderen.

Dezelve strookt met zijne huishoudelijke inrigtingen en aloude volks-gebruiken; overal op Java worden, na dat beginsel, dessa's verhuurd, veelal tegen vrijstelling van landrente. Onkunde, ten aanzien der huishoudelijke inrigtingen van den Javaan, heeft dit dikwerf doen tegengaan, en als misbruik en knevelarij doen beschouwen, wat eigenlijk niets anders was, dan de uitoefening van een wettig regt der *geërfden*, van oudsher in gebruik.

Laten wij thans zien wat het product, op de bovengemelde wijs verkregen, kost, en in hoe ver hetzelve de landrente daarvoor opgeofferd, vergoedt.

Volgens de opgegevene bepalingen, zal het riet, zoo van teelen, snijden, als transporteren, per pikol kosten, als:

Voor het planten van 400 bouw, die geacht worden opteleveren 6000 pikols suiker, vrijstelling van landrente,

voor 1600 huisgezinnen à *f* 7.50 ieder, geeft *f* 12000; derhalve kost de teelt van het noodige riet voor een pikol suiker . . . . *f* 2.00.

Voor snijloon, idem 320 huisgezinnen, wier vrijstelling van landrente kost *f* 2400: of per pikol . . . . - 0.40.

Transport, voor zoo ver de menschen betreft daaraan werkzaam, 280 huisgezinnen, of per pikol - 0.35.

Twee chinesche mandoors door het Gouvernement te bezoldigen à *f* 30 's maands ieder, is per pikol . . . . - 0.12.

Het buffel en karloon kan berekend worden als volgt:

Voor 70 kar-vrachten daags, moet gerekend worden op 80 buffels, die kosten à *f* 30 het stuk *f* 2400, waarvan de rente à 9 pCt. bedraagt jaarlijks . . . . *f* 216.00.

Het hoeden en oppassen der buffels, 1 mandoor en 2 man, à *f* 18 maandelijks of 's jaars . . . . - 216.00.

Voor de reparatie en het onderhoud der karren, à *f* 5 ieder kar . . . . . . - 350.00.

Voor het aankoopen derzelve, à *f* 25 het stuk, voor 100 stuks *f* 2500, rente daarvan . . . . - 225.00.

Voor het sterven der buffels, jaarlijks 30 stuks . . . . - 900.00.

Totaal kosten . . . *f* 1,907.00,

of per pikol 32 cents, wanneer echter het leveren van het trekvee en der karren, aan den fabriekant wordt opgedragen, en hij tevens, met het transport van het hout wordt belast, zal daarvoor gerekend moeten worden per pikol . . . - 0.50.

En dus de totale onkosten van het riet voor een pikol suiker, aan den molen geleverd, bedragen . . . . *f* 3.37.

Het riet benoodigd voor een pikol suiker, wordt aan den fabrikant geleverd tegen *f* 3 : 60, zoo dat met deze inrigting er nog 23 cents overblijven, tot dekking van kleine administratie kosten, misgewassen, enz. Wanneer de bevolking, zonder bemoeïjenis van het Gouvernement, het suikerriet aan den molen levert, wordt de volle som van *f* 3 : 60, aan dezelve voldaan.

Voorts is bepaald, dat, zoo de bouw, door 's Gouvernements bestellingen geteeld wordende, meer oplevert dan 15 pikols, ⅓ daarvan komen zal ten voordeele der landbouwers, ⅓ ten voordeele van de chinesche mandoors, en het overig ⅓ ten voordeele van het Gouvernement, om hetzelve schadeloos te stellen voor te kort komsten op minder voordeelige gronden.

De verdere bewerking van het riet tot suiker, geschiedt volgens de bestaande kontracten, door de fabrikanten. De kosten daarvan bedragen, bij eene goede administratie, *f* 3: 40, zoodat de suiker aan den fabrikant op *f* 7 de pikol komt te staan.

De vereischte fondsen, tot het oprigten van een suiker etablissement, die behalve de kosten van fabrikatie, gemiddeld *f* 50 à *f* 60,000 bedragen, worden de fabrikanten renteloos, onder goeden borgtogt, voorgeschoten; onder voorwaarde echter, van het voorgeschotene te restitueren in een, twee, en, in enkele gevallen, in drie jaar, door de levering van suiker tegen den prijs van *f* 10 kopergeld de pikol, en onder gehoudenis voorts, om, in zelver voege, aan het Gouvernement te voldoen, het kostende van het riet, berekend tegen *f* 3 : 60, voor iederen pikol suiker, alsmede van het te verstrekken hout.

De meerdere suiker, welke de fabrikant maakt, dan tot de opgegevene betalingen noodig is, blijft zijn bijzonder eigendom, welke echter bij voorkeur aan het Gouvernement tegen de marktprijs moet worden geleverd.

Overigens zijn bij de kontracten, de vereischte bepalingen vastgesteld, om zich van eene goede hoedanigheid en tijdige levering der suiker te verzekeren.

Zoo men nu deze geheele inrigting nagaat, zal daaruit genoegzaam blijken, dat, langs dien weg, de Javaan merkelijk is bevoordeeld; dat de gewone landrente, daardoor, eigenlijk is terug gebragt op $\frac{1}{5}$ van de waarde van het produkt zijner velden; dat de fabrikant 6,000 of zelfs maar 5,500 pikols op den bovengemelden voet voortbrengende, rekenen kan, op een voordeel van ten minste *f* 16,000 à *f* 18,000, zonder aan eenige noemwaardige risico onderworpen te zijn, en dat, aangenomen dat het Gouvernement de suiker niet voordeeliger dan tot dezelfde som in zilver, als hetzelve in koperen munt betaalt, slijten kan, hetzelve dan toch daardoor alleen 20 pCt., zoo op de landrente, als op het uitgeschoten geld (het laatste in twee jaren gerestitueerd wordende) wint.

Zoo men, daarbij in aanmerking neemt, dat de suiker, thans na welgevallen voor *f* 10 koper of *f* 8 zilver verkregen wordt en, des noods, tot dezen prijs zou kunnen worden afgestaan, dan mag men zich vleijen dat een duurzaam debiet van dat artikel zal kunnen worden verkregen; want, al was het dan ook dat de prijs der suiker in Europa, door eenen te grooten aanvoer, voor eenigen tijd, te veel mogt dalen, om eenige winst daarop te kunnen erlangen, is het niettemin zeker, dat deze kultuur over een groot aantal jaren, milde vruchten moet opleveren, omdat, in alle bekende landen waar suiker wordt gefabriceerd, de kosten van kultivatie meer dan *f* 8 per pikol van de suiker terré bedragen, en men dus met zekerheid kan voorzien, dat alle suiker, ten laatste, van de markt gedreven moet worden, welke de concurrentie tegen die van Java niet kan volhouden.

Om zoo wel deze teelt, als die van alle andere voor de Europesche markt geschikte artikelen, bij de Europesche en Inlandsche ambtenaren de meeste aanmoediging

te doen ondervinden, zijn daarop aan dezelve voordeelen verzekerd, die bij de Resolutie der Hooge Regering van den 5den December 1832, n°. 1, zijn bepaald op 50 Cent voor iederen pikol suiker, te verdeelen als volgt:

Aan den Resident, van alle suiker, in zijn Residentie vallende	*f* 0:10
Aan den Regent, voor de opbrengst van zijn Regentschap	» 0:10
Aan den Assistent-Resident, idem	» 0:10
Aan de Controlleurs	» 0:05
En aan de Divisie-Hoofden en andere Inlandsche ambtenaren ter beschikking van den Resident	» 0:15
Te zamen per pikol	*f* 0:50

Eenige wijzigingen, naar mate van plaatselijke omstandigheden, hebben in de opgegevene verdeeling plaats gehad; dan, 50 cents, is de gemiddelde som gebleven, welke ter aanmoediging van de suiker-kultuur, aan de Europesche Ambtenaren en Inlandsche Hoofden onderling, voor iederen pikol suiker, is verzekerd.

Bij de geheele inrigting wordt, overigens, bestendig in het oog gehouden, den Javaan, zoo min mogelijk, aan het gezag van vreemden te onderwerpen, en hem onder de leiding zijner eigene hoofden, te doen arbeiden (1).

De opgegevene beginselen zijn, evenzeer toepasselijk op ieder andere kultuur in het belang van den Nederlandschen handel ingevoerd, hetgeen niet onbelangrijk is hier onder nog aantetoonen.

Indigo Kulture.

Met een stel bakken kan dagelijks 12,500 ponden bladen, of wel 10 pedattie vrachten van 10 pikols ieder, worden verwerkt, welke uitleveren van 15 tot 20 ponden

(1) De regelen bij de suiker kulture te volgen, worden nader aangewezen in de bijlage B.

indigo, kunnende een stel bakken, jaarlijks, gemiddeld, niet meer dan 4,000 ponden dezer verwstof voortbrengen, daar de arbeid het geheele jaar door, niet met gelijke kracht kan worden doorgezet.

Voor een stel bakken worden gevorderd 100 bouws van 500 roeden indigo planten.

Om deze te bekomen moeten 400 huisgezinnen, en voor de overige werkzaamheden, welke de Inlanders aan de fabrieken te verrigten hebben, nog 200 huisgezinnen, van landrente worden vrijgesteld, of wel de landrente van p. m. 600 bouws sawa worden opgeofferd.

De teelt der planten, het transport van deze naar de fabriek, en de overige arbeid der Javanen, kost alzoo jaarlijks *f* 4,500, of wel per pond, nagenoeg *f* 1 : 12 cents. De betaling der Europesche werklieden, en de verdere benoodigdheden voor deze kultuur, veroorzaken te zamen eene uitgave van p. m. 50 cents, zoodat 1 pond indigo, op de bovengemelde wijze bereid, op *f* 1 : 62 komt te staan.

Van de gefabriceerd wordende Indigo wordt, volgens Resolutie ven 5 December 1831 n°. 5, van 20 tot 25 cents, voor ieder pond, onder de Europesche en Inlandsche ambtenaren, daarbij betrokken, betaald, zoo dat aan den Inlander en aan de ambtenaren, op dezelfde wijze als van de suiker kultuur, voordeelen zijn verzekerd.

De bereiding der Indigo geschiedt thans nog, bij gebrek aan ondernemers, grootendeels voor rekening van het Gouvernement.

Bij deze kultuur komt het vooral aan, op eene goede keuze der gronden, terwijl de ondervinding heeft doen zien, dat de teelt der *tarum kambang* verre weg voordeeliger is, dan die van de zaad-indigo, en het product van het eerste in geenen deele van mindere hoedanigheid is.

Er bestaat eene andere wijze om de Indigo plant te teelen, als tweede gewas namelijk, na den oogst der rijst, hetgeen inzonderheid gebruikelijk is in de residentie

Pekalongang, waar de Indigo kultuur reeds vroeger was ingevoerd.

In dat geval geniet de inlander vrijstelling van landrente, tegen verpligting om $\frac{5}{8}$ gedeelte zijner rijstvelden, als tweede gewas, met die plant te teelen.

Deze wijze van kultiveren is echter aan groote wisselvalligheden onderworpen. De ondernemers hebben daarvan niet dan schrale vruchten geoogst en het zal raadzaam zijn om de eerst omschrevene wijze, voor zoo verre de localiteit zulks gedoogt, te volgen.

Met beteren uitslag is in de Residentie Cheribon de proef genomen, om door den Javaan zelf indigo bladeren te doen verwerken. Te dien einde worden aan de dessas de noodige voorschotten verleend om kleine fabrieken op te rigten; zij beteelen dan een gedeelte hunner gronden met indigo bladen, verwerken dezelve tot verwstof, en leveren die af in betaling der landrente tegen *f* 1 : 50 koper het pond, terwijl dan, emballage, transport gelden, belooningen voor de hoofden en het Europesche opzigt, te zamen op 60 cents per pond, te staan komen.

Reeds is een aantal van 150 dezer fabrieken, zoo voltooid, als in aanbouw, en het schijnt dat deze inrigting aan den Javaan zeer welgevallig is. De kwaliteit der verwstof, op die wijze verkregen, laat niets te wenschen over, en minder dan $\frac{1}{6}$ van de uitgestrektheid zijner rijstvelden, op die wijze beteeld, is toereikende om zijne landrente te voldoen. Aan deze inrigting behoort dan ook alle aanmoediging te worden gegeven, waar zulks slechts met de hoop op goed gevolg kan geschieden (1).

Eindbeschouwing.

Het ingevoerde stelsel van kulture, heeft blijkbaar de

(1) De inrigting der kleine indigo fabrieken wordt meer in de bijzonderheden aangewezen in de bijlage C.

strekking, om het Gouvernement in staat te stellen, om over honderd duizenden van handen te kunnen doen beschikken, en wel op zoodanige wijze, dat daardoor de Javanen, bij eenen gelijken arbeid als vroeger, eene hoogere betaling, of, bij minderen arbeid, een gelijk voordeel, als hij thans met meerderen arbeid verkrijgen kan, verzekerd wordt.

De belangen der ambtenaren en hoofden zijn aan de uitbreiding dezer kultuur gelijkelijk verbonden, en dus kan men met billijkheid verwachten, dat, met eene goede leiding der zaak van de zijde van het hoofd des bestuurs, de verlangde uitkomsten zullen worden verkregen. Hetgeen thans, voornamelijk, ontbreekt, zijn geschikte ondernemers, die, bij de vereischte kundigheden, het karakter bezitten, om den Javaan, voor zoo ver zij daarmede in aanraking komen, op eene menschlievende, zelfs voorkomende wijze, te behandelen. *Geene andere moeten worden geduld.* Het geluk en de tevredenheid van den Javaan moet steeds de eerste zorg zijn van het Gouvernement; hij heeft daarop ten volle aanspraak, zoo wel uithoofde van zijn welwillend karakter, als uithoofde van zijn kinderlijk verstand, dat zoo ligt aanleiding geeft om zijne eenvoudigheid te misbruiken. Ondernemers, die strijdig hiermede handelen, moeten niet worden geduld, welke vertraging ook daarvan in de uitbreiding der kultures het gevolg mogt wezen. Beter geene producten, dan die met krenking der pligten, die wij aan de bevolking verschuldigd zijn, te verkrijgen.

Weldra echter zullen voorzeker aan Java geschikte personen voor zoodanige ondernemingen toevloeijen; hun toch wordt het volle voorschot, tot het oprigten van uitgestrekte etablissementen noodzakelijk, renteloos verstrekt; terwijl, bij eenen zeer vruchtbaren grond, en eene groote verscheidenheid van klimaten, het arbeidsloon goedkooper is, dan op eenige andere plaats, en het debiet van het fabrikaat tot voordeelige prijzen verzekerd;

zulke voordeelen worden nergens anders aangetroffen. Aanvankelijk bestond tot het welslagen der landbouwkundige ondernemingen, in het algemeen een groote hinderpaal, welke sedert merkelijk is verminderd, namelijk, in de volslagene onkunde van vele ambtenaren, in de meeste takken van landbouw, en in de vadsige geäardheid van weder anderen. Daar, waar de Residenten met ijver, bereidwilligheid en overleg de zaken bestuurd hebben, zijn de ondernemingen na wensch geslaagd, terwijl daar, waar zulks ontbroken heeft, teleurstellingen zijn ondervonden. Ook in dit opzigt moet, in het vervolg, zonder oogluiking worden gehandeld. Die de bekwaamheid of den wil niet bezitten, om het Gouvernement zoodanig te dienen, als hetzelve vorderen moet gediend te worden, zoeken elders hun bestaan, maar verlangen geene vergelding voor diensten, welke zij niet presteren.

Ook de te groote ijver van eenigen, moet worden bewaakt, voor zoo verre die namelijk, de strekking heeft, om van den Javaan meer te vorderen dan hij gaarne verrigt. Het veld is ruim genoeg om geene overdrijving te behoeven, en het productief vermogen van Java zal het best door eene gematigde handelwijze verzekerd worden.

(Bijlage B.)

Behoort bij besluit van den 28 Maart 1834 no. 1.

***BEGINSELEN**, die, bij volgende invoeringen van de suiker kultuur, voor zoo verre de plaatselijke omstandigheden daarin geene wijzigingen vorderen, zullen worden gevolgd, en waarna de reeds bestaande, voor zoo verre in die inrigting belangrijke gebreken zijn opgemerkt, zullen worden gewijzigd.*

Art. 1. Het riet zal geteeld worden op rijstvelden, zoo dit met de toestemming van den Javaan geschieden kan, anders, zoo veel mogelijk, op hooge gronden, die bewaterd kunnen worden.

Art. 2. Voor ieder bouw suikerriet zullen vier huisgezinnen worden afgezonderd, alleen met het teelen van het riet belast.

Deze zullen mitsdien vrijgesteld worden van de landrente, voor zoo verre zij hunnen pligt bij de teelt van het riet betrachten.

Art. 3. Buiten hooge noodzakelijkheid zal niet meer dan *één man* van de *vier*, dagelijks, tot den arbeid worden opgeroepen met een span buffels.

Art. 4. Het ploegen en planten zal onder directie van eenen Chineschen mandoor geschieden, door het Gouvernement te bezoldigen.

Art. 5. De planters zullen geacht worden hunne taak volbragt te hebben, als het riet tot rijpheid gebragt en vatbaar is om gesneden te worden.

Art. 6. Voor het snijden van het riet zullen de noodige dessa's worden afgezonderd en deze worden vrijgesteld van landrente.

Ieder man wordt gerekend, dagelijks, te kunnen snijden 550 stokken, zoodat voor iederen pikol suiker, die

de molen dagelijks oplevert, *vier man* noodig zijn en 16 *man* van landrenten moeten worden vrijgesteld, ten einde nimmer meer dan de vierde man tot den arbeid behoeft geroepen te worden.

Art. 7. Het snijden van het riet geschiedt onder opzigt van eenen Chineschen mandoor, door het Gouvernement te bezoldigen.

Het transport zal in het vervolg en ook nu bij de reeds bestaande suiker molens, waar dit bedongen kan worden, door de buffels en karren der fabrieken plaats hebben; het benoodigde volk daartoe zal hun geleverd worden, tegen betaling van 12 cents daags, of wel, men zal de noodige dessa's afzonderen, en deze vrijstellen van landrenten en den *vierden* man doen leveren.

Art. 8. Het volk op de suiker molens arbeidende, zal, op de thans gebruikelijke wijze, worden geleverd en naar billijkheid betaald.

Op deze wijze, zal het teelen, snijden en transporteren van het riet aan geene bijzondere bezwaren onderworpen zijn en de kosten zullen bedragen als volgt:

4 man, vrijstelling van landrenten, per bouw, tegen *f* 7.50, geeft voor de teelt van de bouw, *f* 30;

of voor de kosten van het riet, tegen 15 pikols de bouw, per pikol . . . . *f* 2 : 00.

Het snijden van het riet, gesteld dat er 20 pikols daags suiker gemaakt wordt, vordert 80 man, of vrijstelling van landrenten aan 320 man, die gezamenlijk aan landrenten zouden moeten opbrengen *f* 2400.

Daarvoor zullen in 9 maanden geleverd worden 5400 pikols. Het snijden kost dus per pikol . . . » 0 : 45.

Transport van het riet.

Bij ieder buffelkar een man; 6 karren zijn benoodigd per pikol suiker, daartoe echter kunnen

Transportere . . . *f* 2 : 45.

Per transport . . .	*f* 2 : 45.
gerekend worden gemiddeld twee vrachten daags, geeft dus per pikol drie man, of.	» 0 : 36.
Twee Chinesche mandoors, berekend tegen *f* 30 ieder 's maands, kosten in het jaar *f* 750, of over 5400 pikols suiker, nagenoeg per pikol	» 0 : 14.
Te zamen . . .	*f* 2 : 95.

Het suikerriet zal dus aan den planter kunnen geleverd worden tegen *f* 2.95, in plaats van *f* 3.50 en deze 55 cents zullen strekken ter vergoeding der buffels en karren, die jaarlijks wel niet hooger dan *f* 2500 zullen komen te staan.

Ingeval het suikerriet *in massa* meer mogt opleveren dan 14 pikols per bouw, zal ⅓ daar van komen ten voordeele van het Gouvernement, ⅓ ten voordeele der Chinesche mandoors, en ⅓ ten voordeele van den planter.

Voor eensluidend afschrift;

De Adjunct Secretaris der Indische Regering

DE WAAL.

(Bijlage C.)

Behoort bij besluit van den 28 Maart 1834 no. 1.

INRIGTING EN VERDEELING der werkzaamheden bij de kleine Indigo-Fabrieken.

In de residentie *Cheribon* wordt van drie soorten van kleine indigo-fabrieken gebruik gemaakt, welke slechts in grootte van elkander verschillen.

Bij de grootste soort heeft de fermenteerbak eenen inhoud van 900 kubiek voeten, waarin 60 pikols indigo-bladeren kunnen worden geladen. De tweede soort is de helft kleiner en daarin kunnen bijgevolg slechts 30 pikols indigo-bladeren worden verwerkt; terwijl de kleinste soort voor de dagelijksche verwerking van 15 pikols bladeren is ingerigt.

Om eene indigo-fabriek met 60 pikols bladeren, gedurende 300 dagen van het jaar, onafgebroken te doen in werking blijven, wordt gevorderd eene aanplanting van 80 à 100 bouws van 500 vierkante roeden; wordende voor de beide andere soorten van fabrieken, slechts aanplantingen van 40 à 50 en van 20 à 25 bouws gevorderd.

Voor de daarstelling der kleine indigo-fabrieken wordt niets anders vereischt dan kalk en steen, en een ijzeren ketel (*kwali wadja*), om de indigo te kooken. De zamenstelling dezer fabrieken is zoo eenvoudig, dat dezelve, in 10 dagen tijds, geheel opgebouwd en op het pleisteren der kuipen na, voltooid kunnen worden; terwijl voor de grootste soort niet meer dan 20,000 metselsteenen en 10 koijangs kalk worden vereischt. De gereedschappen worden, met uitzondering van de noodige schep-lepels, door de bevolking zelve van hout of bamboes vervaardigd.

Het voornaamste doel van de daarstelling der kleine indigo-fabrieken is geweest, om de bevolking te ontheffen van de verpligting, om op verre afstanden van hare des-

sa's, te gaan arbeiden, en om haar te doen genieten, niet alleen de voordeelen van de kultuur, maar ook die der fabriekatie. Tot dat einde zijn de kleine indigo-fabrieken opgebouwd in of in de onmiddelijke nabijheid der dessa's en de indigo-tuinen aangelegd op de naast bij gelegen sawa-velden of tagal-gronden. Daar, waar goede vruchtbare hooge gronden worden aangetroffen, is van dezelve, bij voorkeur, voor de indigo-kultuur gebruik gemaakt, daar echter, waar dezelve ontbreken, is de indigo op sawa-velden geplant.

Het Gouvernement staat voor de door de bevolking, op deze wijze, gefabriceerde indigo eene betaling van *f* 1.50 per pond toe. Hetzelve bezoldigt bovendien eenige personen, belast met het toezigt, voorziet in de kosten van emballage en transport, en legt eene belooning van 25 cents per pond toe aan de Europesche en Inlandsche ambtenaren, ten gevolge waarvan het pond indigo, nagenoeg, aan hetzelve op *f* 2 kopergeld te staan komt.

Bij de regeling der werkzaamheden, is tot maatstaf genomen, dat een bouw van 500 vierkante roeden met indigo beplant, gemiddeld, kan opleveren 40 ponden indigo 's jaars, of voor de bevolking, een geldelijk produkt van *f* 60. Om nu het getal bouws te bepalen, hetwelk door de bevolking van iedere dessa met indigo moet worden beplant, om daarmede de door haar verschuldigde landrenten te kunnen aanzuiveren, is het bedrag der verschuldigde landrenten door 60 gedeeld. Na deze maatstaf, is, in het algemeen, een zesde gedeelte der sawa-velden van de dessa toereikende bevonden, om de bevolking door het beplanten van hetzelve met indigo van de betaling der landrenten te ontheffen; terwijl 6 à 8 huisgezinnen voor de bewerking en het onderhoud van een bouw indigo zijn kunnen worden bestemd.

Wat de arbeid der bevolking betreft, die op de voorschreven wijze, aan de indigo-kultuur is dienstbaar gemaakt, is het moeijelijk bepaaldelijk op te geven, hoe

veel dagen arbeids van haar moeten worden gevorderd om de door haar verschuldigde landrenten door de levering van indigo aan het Gouvernement, te kwijten, vermits de regeling en verdeeling der werkzaamheden geheel en al worden overgelaten aan het dessa's bestuur, en om dat door hetzelve van de bevolking geene dagelijksche vastbepaalde werkzaamheden worden gevorderd, anders dan die van het snijden der bladeren en het fabriceren der indigo; terwijl het aanleggen en onderhouden der indigo-tuinen, na omstandigheden, dan eens door het grootste gedeelte van de ingezetenen der dessa, en dan weder door slechts een gering getal menschen plaats heeft, die afwisselend, of den geheelen dag, of een gedeelte van denzelven, arbeiden. In het algemeen echter, kan het daarvoor worden gehouden, dat een man per bouw, die dagelijks en onafgebroken arbeidt, toereikende is voor al de werkzaamheden, zoo van kultuur als van fabriekatie. Daar nu, gelijk hierboven reeds is gezegd, voor elken bouw, welke met indigo moet worden beplant, zes à acht huisgezinnen kunnen worden afgezonderd, zoo volgt daaruit, dat elk werkbaar man niet meer dan van $\frac{1}{8}$ tot $\frac{1}{6}$ van het jaar, dat is 46 tot 51 dagen zoude behoeven te arbeiden om de door hem verschuldigde landrenten door arbeid te kwijten. Het spreekt overigens van zelve, dat in die dessa's, waar voor de indigo-kultuur geene behoorlijke zorg wordt gedragen, veel nutteloos werk wordt verrigt, hetwelk de bevolking onnoodig bezwaart, en dat, zoo wel ten gevolge daarvan, als uithoofde van het slecht slagen van het produkt, de arbeid voor de bevolking vermeerdert, zonder dat de inkomsten evenredig stijgen; maar daarentegen kan bij het gebruik van den *tarum kambang*, welke meer produkt en meer verfstof oplevert dan de zaad-indigo, bij eene zorgzame behandeling der kultuur, meer dan 40 ponden indigo per bouw 's jaars worden verkregen, waardoor dan ook de voordeelen voor de bevolking toenemen, of

de werkzaamheden, tot kwijting der landrenten gevorderd, evenredig verminderen.

Ter nadere opheldering, volgt hieronder eene berekening van de uitkomsten dezer inrigting in eene dessa, welke 400 huisgezinnen telt, 500 bouws sawa-veld heeft en eene landrente van *f* 4000 's jaars verschuldigd is, en die geene hooge gronden bezit, voor de indigo-kultuur geschikt.

Zoodanige dessa zoude met de beplanting van 66 bouws met indigo kunnen volstaan, na den hierboven aangewezen maatstaf van verdeeling. Vermits echter voor eene kleine indigo-fabriek van de eerste grootte, eene aanplanting van ten minste 80 bouws indigo gevorderd wordt, en om het doel te zekerder te bereiken, wordt haar eene aanplanting van 80 bouws opgelegd, makende iets minder uit dan een zesde gedeelte harer sawa-velden. Voor al de werkzaamheden der kultuur en fabricatie wordt dagelijks een getal van 80 arbeiders of $\frac{1}{5}$ gedeelte der bevolking gevorderd. De 80 bouws, met indigo beplant, zullen jaarlijks kunnen opleveren een product van 3,200 ponden indigo, a *f* 1.50 per pond, eene waarde hebbende van *f* 4,800, zoo dat door de bevolking *f* 800 meer zullen worden ontvangen dan tot voldoening der landrenten noodig is; terwijl elke werkbare man met 71 dagen arbeid 's jaars, zijne aan het Gouvernement verschuldigde belasting voldaan en nog eenig geld overgehouden zal hebben.

De gronden met zaad-indigo beplant, moeten jaarlijks, en die met *tarum kambang* beplant, om de twee jaren worden verwisseld.

Buitenzorg, *den* 26sten *Maart* 1834.

De Directeur over de Kultures,
B. J. ELIAS.

№. 2.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Staat, Kommissaris-Generaal over Nederlandsch Indië, enz. enz. enz.

SUMEDANG, *den* 28 *November* 1828.

Het heeft Uwe Excellentie, bij besluit van den 14 Julij n°. 25, behaagd, mij met de opname der koffijtuinen, en wel die van 1823, 1824 en 1825, waarin tusschen-plantingen geëffectueerd zijn, wijders die der voorgedragene afkapping en afschrijving der afgestorvene en niet meer vruchtdragende koffijboomen, in de Residentie der Preanger Regentschappen, te belasten.

Aan dezen voor mij vereerenden last als nu voldaan hebbende, vervrije ik mij om Uwe Excellentie het resultaat mijner bevindingen eerbiedig aan te bieden.

Het zij mij veroorloofd de aandacht van Uwe Excellentie in de eerste plaats gevestigd te houden, op het punt, hetwelk, in mijn oog, van het grootste belang is, namelijk, de tusschen-plantingen, waarvan ik de eer heb aan Uwe Excellentie aan te bieden, den staat voor ieder Regentschap, in de Tabelle L^a. A. (1).

Ik heb, ter voldoening aan dezen geëerbiedigden last, met mijne inspectiereize op den 31 Julij begonnen, en met het Regentschap Tjanjor eenen aanvang gemaakt, en vervolgens Bandong, Limbangan en laatstelijk Sumedang opgenomen en bevonden:

Dat het grootste gedeelte der koffijtuinen, alwaar men tusschen-plantingen gebezigd heeft, in eenen slechten staat en kwijnende staan, en wel bijzonder die van 1823

(1) Deze tabelle, mitsgaders die, L^a. B, voorkomende op bl. 206, zijn, als niets tot de behandelde zaak toe of afdoende, weggelaten.

en 1824, dewijl die van 1825 als nu nog beter staan, uithoofde deze aanplantingen jonger zijn, en wel voornamelijk in de districten welke uitmunten door den rijkdom en de voortreffelijkheid der gronden, zoo als Tjiepoetrie, Tjiebeureum en Goenoeng Parang van het Regentschap Tjanjor, echter zal het resultaat daarvan in weinige jaren gelijk in de andere tuinen met tusschen-plantingen zigtbaar worden.

Deze tuinen geven in het generaal weinig verwachting; de boomen te digt bij elkander geplant, kunnen zelfs van den vetsten grond geen genoegzaam voedsel erlangen; de grond wordt uitgemergeld, de boomen komen schraal op, en sterven langzamerhand uit.

Vele dezer tuinen staan ontbloot van den dadapboom, en zijn niet genoegzaam gedekt voor de hitte en den wind — hetgeen niet minder nadeelig voor den koffijboom is.

Mijns erachtens kan men met deze, zoo onvoorzigtige als ondoelmatige, tusschen-plantingen geene andere bedoeling gehad hebben, dan het voordeel of den roem van eenige jaren groote leverantien, zonder het daaruit voortspruitende onheil te doorzien.

Men draagt Uwe Excellentie, als middel van herstel of ten minste van verbetering dezer tusschen-plantingen, eene uitkapping voor.

Het zij mij vergund, hieromtrent, het volgende aan het wijze oordeel van Uwe Excellentie te onderwerpen.

Alle boomen, wanneer zij afgekapt en de wortels niet uitgeroeid worden, schieten op nieuw op, en het beginsel van het waar gebrek bestaat, namenlijk, dat ze te digt bij elkander geplant zijn, en het resultaat daarvan doet zich zigtbaar worden, wanneer de uitgeschotene boomen weder hunne vorige hoogte bereikt hebben. Tegen dat gebrek is dierhalve het afkappen der tusschen-plantingen een ontoereikend middel van redres.

Nog minder aannemelijk komt het mij voor, zoo men dezelven met den wortel wilde uitroeijen, dewijl, waar-

schijnlijk, de wortels der digt bij elkander staande boomen, reeds in aanraking gekomen zijn, en men zoude aan het gevaar onderworpen zijn, om door het uitrukken des wortels van den eenen boom, den digt bijstaanden te beschadigen en aan het kwijnen te brengen.

Deze mesure kan echter met nut gebezigd worden in de jonge (1827) aangelegde tuinen, in het Regentschap Limbangan en de Distrikten Batoewangie, Panjredan, Tradjoe en Salatjaoe, die ik, ingevolge besluit van 25 Julij nº. 13, en den daarbij vervatten last, mede geinspecteerd heb; wijders in eenen jongen aangelegden tuin van 1827, in het Regentschap Tjanjor, in het Distrikt Gandasolie; in gemelde tuinen kunnen als nu nog de tusschen-plantingen zonder eenig nadeel uitgerukt worden, en ik gebruik de vrijheid dit aan Uwe Excellentie eerbiedig ter approbatie voor te stellen.

Bij de tuinen van 1823, 1824 en 1825 met tusschen-plantingen, komt in aanmerking, dat er nog eene aanzienlijke hoeveelheid goede en in voordeeligen staat zijnde boomen, aanwezig zijn, en daaronder dat zoo er eene afkapping of uitroeijing moet plaats hebben, (een getal van drie à vier millioenen boomen verloren gaan,) en gevolgelijk eene aanmerkelijke vermindering der leverantie zoude plaats hebben, zonder het eens bestaande kwaad te verhelpen.

Neemt men daarbij nog in aanmerking, dat deze maatregel, volgens mijn gevoelen eene al te openbare bekentenis, bij den inlander zoude zijn, dat men door deze tusschen-plantingen eenen groven misslag had begaan, hetgeen zoo veel mogelijk voor den gemeenen man dient verborgen te blijven.

Het komt mij dan voor dat het raadzamer is, om deze tuinen op den presenten voet te laten blijven, en het middel van redres te zoeken, om zoo spoedig mogelijk is, en wel bijzonder in de Distrikten die het meest lijden, goede regelmatige jonge tuinen aan te leggen, ten einde in de

vermindering der leverantie, welke het verval van zoo vele jonge tuinen, waarschijnlijk in de eerste jaren, zal veroorzaken, zoo veel mogelijk is, voor te komen.

Aanbetreffend de voorgedragene afschrijving der oude en afgestorvene koffijboomen in deze Residentie, waarvan het getal aan Uwe Excellentie zal blijken in de Tabelle Lª. B, vereere ik mij het volgende te berigten.

Ik heb deze tuinen in het generaal opgenomen, en bevonden, dat de afschrijving, behalve die tuinen van 1823, 1824 en 1825, alwaar tusschen-plantingen plaats hebben, meest in jonge tuinen bestaat; ik herhaal jonge tuinen, daar een regelmatig aangelegde tuin, op een' goeden grond, 20 à 25 jaren vruchtbaar kan zijn.

Een klaar bewijs daarvan is te zien, aan de oude tuinen van 1804, 6, 7, 8 en 9, die het grootste gedeelte nog vruchtdragend zijn.

Nu ontstaat natuurlijk de vraag, naar de oorzaak van dit verschil, en deze bestaat, mijns erachtens, hierin:

Dat men in het generaal afgeweken is, van de bij deze kulture ingevoerde methode, waarin de successen het nut lange jaren geprouveerd hebben, en waarvan men alleen op grondelooze en vlugtig opgevatte ideën afgeweken is, zonder gewaarborgd te zijn, dat de nieuwe ingevoerde wijze nuttiger dan de oude zal zijn.

Men heeft bij het aanleggen der jonge tuinen plantjes genomen, die veel te klein, en niet genoeg bestaanbaar tegen regen en wind zijn, die niet diep genoeg geplant kunnen worden, weinig voedsel van den grond erlangen, schraal opkomen, en slechte boomen geven, die spoedig uitsterven.

Men heeft andere modellen van dadapstokken gegeven, en die in geenen deele beter zijn dan die, die voor deze gebruikt zijn, daarbij observeert men de distantie niet, om dezelve doelmatig en op zijnen tijd te doen planten, ten einde de koffijboomen voor de hitte en wind te beschermen.

Deze afwijking van de eenmaal ingevoerde methode,

bij deze kulture, heeft, mijns dunkens, meer tot het bederf van zoo vele jonge tuinen gecontribueerd, even zoo veel, als de gedane tusschen-plantingen.

Even zoo schadelijk is het, om in jonge aangelegde koffijtuinen, alwaar de dadapstok goed opkomt, palma-christiboomen, of alhier bij den inlander kliekie genaamd, te doen planten, gelijk ik, bij mijne inspectie, in vele jonge tuinen gevonden heb; deze boom eens vruchten gedragen hebbende, bekomt als dan veel ongedierte en wormen, die wel eens naar den dadapboom overslaan, en nadeelig, ja zelfs somwijlen doodelijk voor denzelven zijn.

Ook het al te veel schoonhouden, van den grond en de bergtuinen, deugt niet.

Men vermindert daardoor de vettigheid van den grond, en het is onnoodig; dewijl in de bergtuinen weinig of geen onkruid bestaat.

Ik heb onder dit getal van afteschrijvene boomen opgemerkt, dat men, bij het opnemen der oude en niet meer vruchtdragende boomen, zeer ruim te werk gegaan is, en bijzonder in de Regentschappen Tjanjor en Bandong.

Onder de voorgedragene boomen om af te schrijven, bevinden zich een groot getal nog vruchtdragende, gelijkstandig met die, welke, bij wijze van klassificatie, zoo als een geruimen tijd in de Oostelijke residentiën van Java het gebruik was, onder de 3de klasse kunnen gerangschikt worden.

Het is dierhalve raadzaam, dat deze soort boomen van de geheel afgestorvene afgezonderd, en met paggers of heinings voorzien worden, ten einde de vruchten, die er nog van komen, niet te doen verloren gaan.

Ook neme ik de vrijheid Uwe Excellentie voor te stellen, om alle oude boomen, die geene vruchten meer geven, en op vette berggronden staan, ook voorgedragen zijn om afgeschreven te worden, op een voet lengte bo-

ven den grond te doen afkappen; ten einde op nieuw te doen loten schieten, en hoewel die nieuwe uitgeschotene boomen niet zoo weelderig groeijen, als die, welke uit de plant groeit, heeft men er nog altoos eenige jaren vruchten van te verwachten.

Bijaldien echter de afgekapte koffijboomen, door den dadapboom niet meer beschermd worden, en, bij gebrek daarvan, de afgekapte koffijboomen aan de hitte en den wind blootstaan, dan is de palma-christi, of alhier bij den inlander zoogenoemde kliekieboom, goed, om tusschen de afgekapte koffijboomen te planten; dewijl dezelve als dan de op nieuw opgeschotene koffijboomen eenige jaren voor de hitte en wind beschermt, en geen dadapboom meer zijnde, ook geen nadeel veroorzaken kan.

Nog zal het niet minder nuttig zijn, om in alle tuinen, die van dit jaar afgeschreven worden, en waar de dadapboom nog goed staat, gelijk in vele het geval is, de peperrank te doen planten; door deze handelwijze kan, zonder veel moeite, een half millioen peperplantjes in deze residentie gebezigd worden.

Tot dus verre vermeen ik letterlijk, naar den last, vervat bij Uwer Excellentie's besluit van den 14 Julij, n°. 25, en die van dd. 25 Julij, n°. 13, voldaan te hebben, dan, ik vinde mij in gemoede verpligt, om Uwe Excellentie opmerkzaam te maken op resultaten, *geboren* geworden uit mijne onderzoekingen.

Op mijne inspectiereize heb ik mede mijne aandacht gevestigd op tuinen, die men reeds voor eenige jaren heeft doen afschrijven, en die tegenwoordig nog in eenen staat zijn, van 5 à 6 jaren vruchten te kunnen geven; gelukkig dat de zulke, welke in deze cathegorie vallen, door den planter niet zijn uitgeroeid, maar steeds onder- en aangehouden.

Anderen die voorgedragen zijn, om in dit loopende jaar afgeschreven te worden, ook in de lijsten bekend staan van een getal van twintig, vijftien en tien duizend boomen,

en waarvan ik, bij mijne inspectie, weinig of niets gevonden heb; een voldoend bewijs, dat (de gemeene man) op eene willekeurige wijze, daarmede gehandeld heeft.

Ook ontstaat de vraag: of deze tuinen wel in den staat zijn geweest, om afgeschreven en vernietigd te moeten worden? dewijl ook niets van dien aard mag geschieden zonder autorisatie van hooger hand.

Ik heb tuinen gevonden, alwaar men de oude koffijboomen heeft doen kappen, en wederom doen opschieten; eene methode die met nut kan gebezigd worden, gelijk ik reeds aangehaald heb.

Dan deze tuinen vond ik in de lijsten voor jonge tuinen ingenomen, dit voldoet in geenen deele aan de verwachting die het Gouvernement en de planter van eenen jongen tuin hebben moet, dewijl deze tuinen niet langer dan drie of vier jaren voordeel geven; en daarentegen een jonge regelmatig aangelegde tuin, op goeden grond, 20 ja 25 jaren vruchten belooft.

Ook wordt de gemeene man of de planter mede te leur gesteld en bezwaard, dewijl hij, na verloop van eenige jaren, diergelijke tuinen andermaal tegen nieuwe tuinen moet verwisselen en dubbelde moeite daarbij heeft.

Ik heb tuinen gevonden, die reeds sedert jaren afgeschreven zijn, en die men, door het verwisselen der merkpalen, bij de boeken voor jonge tuinen heeft ingenomen.

Deze willekeurige handelwijze veroorzaakt misleiding bij de boeken en rapporten, en heeft mij gemoveerd, om, bij art. 10 in de Concept-Instructie voor den Inspecteur der koffijkultuur in de Residentie der Preanger Regentschappen, die ik de eer heb gehad Uwe Excellentie aan te bieden, daarin te voorzien.

Ik heb vele tuinen in eene ruineuse staat gevonden, veroorzaakt bij de laatste gedane inzameling der vruchten, en het is noodzakelijk dat er meer opgelet wordt, dat de inlander de koffijvruchten plukt en niet afstroopt,

ook bij gebrek aan ladders, de toppen der koffijboomen naar zich trekt, waardoor het grootste gedeelte afgebroken wordt. Art. 30, 31 en 32 van de Instructie der koffijkultuur geeft genoegzame wijziging, hoedanig men zich te gedragen heeft.

Ook in de nieuwe aangelegde tuinen van 1827 heb ik opgemerkt, dat men zich niet houdt aan art. 14 der vermelde Instructie, en op goede vette berggronden nog op eene distance van 6, 7 en 8 voeten koffijplantjes plant, hetwelk geschieden kan op middelmatige gronden, maar niet op vette berggronden, alwaar op 10, 11 tot 12 voeten moet geplant worden, wil men in het bestaande gebrek, namelijk, dat de koffijboomen te digt bij elkander geplant zijn, voorzien.

De vele wilde, kostbare bosschen, die er in deze residentie bestaan, hebben niet minder mijne aandacht gaande gehouden, en zoo men in overdenking neemt de voordeelige wijze, waarop de bevolking van Malang (Residentie Passaroewan) van deze soort van bosschen gebruik maakt, en de winsten die er voor het Gouvernement en voor den planter van de bosch-koffij, zonder veel moeite, uit voortspruiten, dan ontstaat, mijns erachtens, de vraag: zoude deze nuttige methode niet ook alhier in deze en meer andere Residentiën kunnen ingevoerd worden, namelijk, om, behalve geregelde tuinen, nog bosch-koffij te doen planten, en wel voornamelijk in districten, waar er successivelijk gebrek aan gronden, voor geregelde tuinen, zal ontstaan.

Niet minder voordeelig zoude het voor den Inlander zijn, om hem aan te moedigen, om in de dessa's of kampongs, in de plaats van bamboesen paggers of heinings, die zij voor en rondom hunne woningen hebben, en die op vele plaatsen zelfs moeijelijk en niet zonder onkosten gemaakt worden, paggers van koffijplantjes aan te leggen, hetgeen, met den tijd, eene sterke en fraaije pagger of heining geeft, en, in plaats van moeite en onkosten,

aan den inlander winst opbrengt; en om deze koffijboomen voor hitte en wind te beschermen, kan men alle soorten van wilde boomen, op een distance van 8 à 10 voeten, tusschen planten, als: *Waroe-*, *Kajoe Poeda-*, *Bandoe-* en *Dadapboomen*.

Duizende pikols koffij komen jaarlijks uit de Vorstenlanden van deze soort van pagger-koffij.

Het komt mij voor, dat het wel de moeite zoude loonen, om daarmede eene proef te nemen.

Bij eene zielsbeschrijving van 409,000 zielen, die nog niet te ruim gerekend is, en waarvan niet meer dan 100,945 zielen bij de koffijkultuur gebezigd zijn, schieten, mijns dunkens, nog handen genoeg over, om iets van dien aard te ondernemen; en hoe gemakkelijk zoude de leverantie, in een tijd van 5 à 6 jaren, met 30 à 40,000 pikols kunnen vermeerderd worden.

In de Residentie Passaroewan, heeft de afdeeling Malang, het gepasseerde jaar, 46,000 pikols geleverd, waarvan het grootste gedeelte bosch-koffij geweest is.

Laatstelijk vind ik mij verpligt aan Uwe Excellentie ter kennis te brengen, een, door de Regenten en sommige oude Districts-hoofden van deze Residentie, aan mij gedane voorstel, namelijk, om in het vervolg aan de planters der koffijtuinen, die het hun opgelegd getal van 1000 vruchtdragende boomen volstaandig hebben, en ieder jaar 75 boomen daarbij moeten planten, ten einde op de hoogte van 1000 vruchtdragende boomen te blijven, te willen toestaan, om, om het jaar eens te planten, en in plaats van 75 boomen, als dan 150 boomen te planten.

Daar het Gouvernement bij deze schikking geen nadeel lijdt, en de gemeene man, door dit verzoek aan hem toe te staan, aangemoedigd wordt, en een jaar ter zijner beschikking zal hebben, om zijne rijst- en tagalvelden te kunnen uitbreiden en gadeslaan, zoo vinde ik geene zwarigheid, om aan Uwe Excellentie eerbiedig voor te stellen, om dit verzoek toe te staan.

En hiermede zoude ik mijn taak volbragt houden, dan mij vleijende, dat het Uwe Excellentie niet onaangenaam zal zijn, uit handen van eenen ouden ambtenaar te vernemen zoodanige opmerkingen, als hij gevoelt, dat de aanleidende oorzaken zijn geweest, tot het doen geboren worden van ongeregeldheden, in het beheer van de koffijkultuur der Preanger Regentschappen, zoo neem ik de vrijheid, het volgende onder het oog van Uwe Excellentie te brengen.

Het zal Uwe Excellentie bekend zijn, dat de werkzaamheden van den Resident in deze residentie, van een geheel anderen aard zijn, dan in de overige residentiën van het eiland Java, alwaar alle middelen van belasting werken, de vrijheid van kultuur en handel bestaat; zijnde, als het ware, meer tweeledig, en wel het surveilleren van de koffijkultuur en het houden van politie.

De uitgebreidheid dezer kultuur is oorzaak, dat een ambtenaar niet op eene directe wijze beide deze pligten kan betrachten; de Landraden worden gehouden in de hoofdplaatsen, en de inspectie der koffijkultuur vergen zijn presentie in de binnenlanden.

Voegt men hem, tot het oppertoezigt in het algemeen, eenen ambtenaar toe, zoo is deze, eveneens als de tegenwoordige Inspecteur, een beambte van rang en inkomsten, met hem nabij gelijk, en het groote gebrek, dat men ten opzigte der administratie heeft, blijft bestaan, namelijk, zoo als het spreekwoord zegt, dat men twee heeren dient.

Geheel dit gedeelte, en wel het belangrijkste, namelijk: het beheer der koffijkultuur aan een dusdanigen geëmploijeerde, gelijk den tegenwoordigen Inspecteur, over te laten, kan men, mijns erachtens niet wel doen; indien men zulks doet, blijft er voor den Resident eeniglijk over het houden van politie, en dit is geene genoegzame bezigheid in dat gedeelte van Java, waar nog zoo weinig kwaad, in vergelijking van andere gedeelten, bedreven wordt.

Mijn gevoelen is dierhalve, dat de geheele zorg voor het bestier der koffijkultuur, moet overgelaten worden aan den Resident der Preanger Regentschappen, over de geheele uitgestrektheid, en bijgestaan door de assistenten, of beter, contrôleurs in de differente regentschappen, en dat de hoofdambtenaar dient te zijn iemand, welke bijzonder met den Berg-Javaan en de koffijkultuur bekend is.

Dat echter voor de politie-zaak, onder zijn oppertoezigt, werkzaam is een kundig assistent Resident, die dat gedeelte, des noods geheel kan worden toevertrouwd, en welke zelfs politie-rondes doet, bij voorkomende noodzakelijkheid, in de districten, tijdens de Resident zijne koffijtournées effectuëert.

Zijnde de dagelijksche huishoudelijke werkzaamheden van het Residentie Bureau, van geen zulk een uitgebreiden aard, of kunnen, mijns bedunkens, voor een korten tusschentijd, door den eersten Kommies gaande gehouden worden.

Hierdoor wordt, tot voordeel van het beheer der residentie, een hoog en kostbaar ambtenaar uitgewonnen, welke onkosten tot andere nuttige einden kunnen worden aangewend.

Ik hoop het geluk te hebben, met dit mijn rapport, aan het heilzaam oogmerk van Uwe Excellentie beantwoord te hebben.

De Oud Inspecteur-Generaal der Koffijkultuur,

(*get.*) von WINCKELMAN.

N°. 3.

Aan de Hooge Indische Regering.

De noodzakelijkheid, om in deze Kolonie de kultures, voor de markt van Europa geschikt, meer en meer uit te breiden, kan wel aan geenen redelijken twijfel onderworpen zijn, daar zulks even voordeelig is voor het Moederland als voor deze gewesten zelve. Zal dit oogmerk, echter, bereikt worden, dan behooren, in de eerste plaats, in aanmerking te worden genomen de lage prijs der meeste voortbrengselen, welke Java tot het onderwerpelijk oogmerk opleveren kan, en waaromtrent nog bestendige daling is te gemoet te zien, waarvan wederom het gevolg is, dat met de gewone middelen, en den weg tot dusverre ingeslagen, het doel niet kan worden bereikt.

De Kolonie bevindt zich thans wederom, sedert 16 jaren, onder het Nederlandsch bestuur, en hoe gering is niet de voorraad der produkten, die het eiland thans, door middel van vrije industrie oplevert; hoezeer in de laatste jaren werkelijk vele pogingen, in het belang van den landbouw, zijn aangewend; is echter het resultaat daarvan, althans in vergelijking tot de behoeften, nog zeer gering, en in het algemeen niet gunstig genoeg, om de vrees weg te nemen, dat de hoeveelheid produkten niet meer en meer, bij de steeds toenemende daling der prijzen, zal afnemen.

Door middel van dwangarbeid in die behoefte te voorzien, zou zeer moeijelijk, en, in vele distrikten, niet raadzaam zijn; althans zou ik tot dat middel nimmer adviseren, dan nadat de onmogelijkheid, om het doel op eene andere wijze te bereiken, zou zijn gebleken, en dit is, mijns inziens, nog geenszins het geval.

Dat de Javaan niet geschikt, en evenzeer ongenegen is, om vele artikelen, die eene nadere bereiding vorderen, gelijk suiker, indigo, en andere, in bedragelijke hoeveelheden, te leveren, behoeft geen betoog, en even zoo is het algemeen erkend, dat Europeesch opzigt en Europesche kapitalen hiertoe gevorderd worden.

Zal, intusschen, het doel, door middel der vrije industrie van Europeanen en Chinezen, bereikt worden, dan moet het den planter mogelijk zijn, zijne produkten aan de markt te brengen, tot prijzen, die de mededinging tegen de voortbrengselen van andere landen, met voordeel, kunnen volhouden.

Daar de Javaan, echter, aan den anderen kant, wel den arbeid zal moeten verrigten, hiertoe gevorderd, moet ook hem daarvoor een billijk loon verzekerd kunnen worden. Zonder dat toch kan men niet aannemen, dat hij zich vrijwillig tot dien arbeid zal laten gebruiken.

De vraag, die derhalve opgelost moet worden, is deze: door welk middel kan de vrije planter hier in staat gesteld worden, om produkten, voor de markt van Europa geschikt, met voordeel te teelen? en op wat wijze kan die teelt worden ingerigt, dat dezelve ook voor den Javaan aannemelijk en voordeelig zij?

Uit alle informatiën, die ik deswege heb ingewonnen, blijkt het, dat die ondernemingen, welke gegrond zijn op vrijwillige overeenkomst met de dessa's of dorpbewoners, gesloten met concurrentie hunner Opperhoofden, waarbij zij zich verbinden om een gedeelte hunner rijstvelden te beteelen ten behoeve van de fabrijkanten, onder voorwaarde, dat deze de landhuur, welke zij aan het Gouvernement verschuldigd zijn, betalen, en bovendien een loon aan hen uitkeeren, naar de waarde van het gewas door hen geteeld, over het algemeen, aan het oogmerk voldaan hebben, inzonderheid zoo de fabrijkant zich tevens, door soortgelijke kontrakten, van het noodige werkvolk heeft kunnen verzekeren.

Het is vooral hieraan dat Pekalongang zijne indigo, en de oostelijke distrikten derzelver suikerteelt verschuldigd zijn.

De verdere uitbreiding van dit stelsel van kulture, wordt echter, door de volgende oorzaken, merkelijk belemmerd:

1°. door dat de kontrakten, volgens de vroegere reglementen, met de dessa's aangegaan, slechts voor een jaar konden worden gesloten, waardoor de ondernemer ieder jaar blootgesteld was, om de kosten, aan zijne gebouwen en inrigtingen besteed, te verliezen, en dus daarvoor niet die uitgaven kon doen, welke anders, op de goede en goedkoope bereiding van het fabrijkaat, van zoo veel invloed zijn;

2°. door gebrek aan kapitalen in de Kolonie disponibel;

3°. door de weinige zekerheid, bij de dalende markten, van een billijk voordeel; en

4°. door de concurrentie van eenigen, en de afhankelijkheid van een-jarige kontrakten, waardoor de prijs van het ruwe produkt is opgejaagd, zoodanig, dat reeds in eenige distrikten, de bouw suikerriet, van het beste soort, van *f* 400 tot *f* 500 is gestegen.

Zoo de opgegevene zwarigheden uit den weg geruimd kunnen worden, zal het verkieslijker zijn zich aan een middel, dat reeds proefondervindelijk gebleken is aan het oogmerk te beantwoorden, te houden, dan wel zich in theoretische stelsels te verdiepen, die zoo zelden aan de verwachting beantwoorden; en niet onmogelijk schijnt het mij, dat werkelijk die bezwaren worden weggenomen.

Vooreerst bestaat er thans geene reden meer, om het kontrakteren voor een meerder aantal jaren, b. v. van 5 tot 20, niet te veroorloven. Art. 116 van het Regerings reglement, verleent de bevoegdheid aan de Regering, om daaromtrent zoodanige bepalingen vast te stellen, als het algemeen belang vordert. Trouwens, de vroegere bepaling, om slechts voor een jaar te kunnen kontrakte-

ren, blijkbaar met het doel daargesteld, om de inlanders tegen onderdrukking te beveiligen, heeft hen van het middel beroofd, om het meeste voordeel van hunnen grond te trekken, daar het de ondernemers heeft afgeschrikt, om zich, op die voorwaarde, met vele kultures in te laten, en eene onderdrukking of krenking van het regt des Javaans, is er dus zelfs het gevolg van geweest. Bovendien was deze bepaling te onstaatkundiger, daar er genoegzame middelen voorhanden zijn, om den inlander tegen mishandelingen van Europeanen te beschermen, zelfs veel beter dan tegen die, waaraan hij onder zijne eigene hoofden is blootgesteld; om dat aan de eersten alle gezag over hen kan worden ontnomen, hetwelk bij de laatsten niet mogelijk is. Het eerste bezwaar is dus ligtelijk op te heffen.

Het tweede, gebrek aan kapitalen, zou meer moeijelijkheid opleveren, ware het niet, dat het Gouvernement verpligt was, jaarlijks, voor rentebetaling en aflossing van schulden, ten behoeve der Kolonie gekontrakteerd, en voor de vereischte remises van het verhoogd militair en weduwen-fonds, drie millioenen guldens over te maken.

Deze remise kan niet anders geschieden dan in produkten, dewijl, noch zilveren specie, noch wissels, in genoegzame hoeveelheid hiertoe te verkrijgen zijn; en wordt van de reeds hier voorhanden zijnde produkten eene hoeveelheid afgezonderd, tot dat oogmerk vereischt, dan zou de partikuliere handel hierdoor zeer gedrukt, ja zelfs die, in meerdere artikelen, te gronde moeten gaan, hetwelk van eenen hoogst schadelijken invloed zou zijn, zoo wel op de inkomsten van het Gouvernement, als op het algemeen belang. Het is dus, ook uit dien hoofde, noodzakelijk, eene meerdere uitbreiding te geven aan den landbouw, en daartoe dan ook zullen de drie millioenen, welke uit 's Gouvernements kas moeten worden geremitteerd, geschiktelijk kunnen worden aangewend, en wel bepaaldelijk door den planter, bij wijze van voorschot,

onder behoorlijke securiteit, daarmede te gerijven, en de middelen te verschaffen, om eene winstgevende onderneming aan te vangen en spoedig uit te breiden.

Het is door soortgelijke middelen, dat men vroeger eene aanmerkelijke extensie gegeven heeft, onder anderen aan de suikerteelt, en het is thans wederom aan de belangrijke voorschotten, door de Handel-Maatschappij aan eenige fabrijkanten gedaan, dat de opgang van de suiker- en indigokultures, sedert een paar jaren, moeten worden toegeschreven.

De efficaciteit van dit middel, kan dus niet worden betwijfeld, daar zulks door de ervaring van vroegere en latere tijdperken genoegzaam gebleken is, en even min dat er behoefte aan meerdere kapitalen bestaat, daar voor dezelve nog dikwerf 9 pCt. rente wordt betaald, en bestendig aanzoek tot nieuwe beleeningen gedaan wordt. Dat met de vereischte omzigtigheid tevens zoodanige voorschotten, zonder vrees voor aanmerkelijk nadeel, geschieden kunnen, is en wordt door de ondervinding almede genoegzaam aangetoond.

Het spreekt van zelve, dat het Gouvernement, verpligt zijnde jaarlijks te remitteren, geene voorschotten verleenen kan voor langer dan een jaar, en dus geene belangrijke voorschotten kan doen, dan op produkten die jaarlijks kunnen worden afgeleverd.

Met eenige kultures, gelijk de suiker en indigo, is dit aan geene zwarigheden onderworpen, daar deze reeds het eerste jaar de verlangde vruchten afwerpen kunnen. Met de koffij, thee, kaneel en meer andere objecten, daarentegen, is dit het geval niet; deze vorderen meerdere jaren, alvorens voordeel te verschaffen, zoo dat op deze dan ook vooreerst slechts geringe voorschotten zouden kunnen worden gedaan.

Een kapitaal, eindelijk, van drie millioenen jaarlijks, hoezeer, in het afgetrokken beschouwd, eene niet onaanzienlijke som uitmakende, is echter zeker nog weinig, in

vergelijking van de uitgebreidheid der grouden die bebouwd, en van de vele handen die daartoe gebezigd kunnen worden. Zoo men echter in aanmerking neemt, dat door het kontrakteren met den Javaan, geene uitschotten voor grond behoeven te geschieden; dat het arbeidsloon, gelijk nader blijken zal, voor een niet onbedraaglijk deel in produkten voldaan kan worden, en dus aanvankelijk almede geene zoo zware voorschotten als elders vereischt; dan volgt daaruit, dat deze opgegeven som veel verder zal kunnen strekken, dan zich in den eersten opslag laat vermoeden. Hierbij komt nog, dat, zoo met den fabrijkant, voor het geheel bedrag van zijn fabrijkaat, moet worden gekontrakteerd, zulks voor het tweede jaar ten minste $\frac{1}{3}$ minder zal kunnen zijn, daar hij dan eenige middelen zal hebben verkregen, en althans dezelfde kosten, aan opstal en gereedschappen, niet zal behoeven te doen, als het eerste jaar, en hij dus het $\frac{1}{3}$ van zijn voortbrengsel aan de markt zal kunnen brengen, en aan den partikulieren handelaar verdebiteren, als wanneer met dat $\frac{1}{3}$ van het kapitaal, andere ondernemers zullen kunnen worden gerijfd; en, daar men al verder de voorschotten, aan de eerste planters verleend, van jaar tot jaar zal kunnen verminderen, naarmate zij meer en meer in staat geraken om dezelve te ontberen, kunnen dan ook de opgegeven drie millioenen, eenen zeer heilzamen invloed op de extensie van den landbouw verkrijgen.

De geheele reüssite hangt dus blijkbaar daarvan af, dat men eene billijke winst aan den fabrijkant kan verzekeren, zonder de belangen van den Javaan te krenken, en dit leidt, als van zelve, tot de overweging van het derde punt, op welke wijze de ondernemers, bij den steeds dalenden prijs der produkten, buiten nadeel van den Javaan en van het Gouvernement, tegen schade kunnen worden beveiligd.

Hiertoe is het noodig, dat de fabrijkant de grondstof

voor zijn fabrijkaat altijd kan bekomen tot eenen prijs, geëvenredigd aan de waarde van het fabrijkaat. De verdere bereiding toch mag men aannemen, als voor weinig verandering in de kosten vatbaar, en dus kan alleen het verlies, ten gevolge van de daling der prijzen van het fabrijkaat te vreezen, door den minderen prijs der grondstof worden vergoed.

Deze vermindering echter zou dan alleen door den Javaan of teeler der grondstof moeten worden gedragen. Daar echter van het beginsel zal worden uitgegaan, dat hij zich alleen vrijwillig tot de kultivatie verbindt, moet de laagste prijsbepaling dan ook nog altijd eene *billijke* belooning voor hem opleveren, en hij moet tevens, zal de voorwaarde voor hem geheel aannemelijk zijn, de zekerheid verkrijgen, dat hij, naar mate van de meerdere waarde van het daarvan geproduceerde, een hoogeren prijs voor zijn produkt erlangen zal. Bij het aangaan der kontrakten, zou dus tevens het minimum moeten worden bepaald, waarvoor een Javaan, bij eene lage markt, verpligt zou zijn zijne voortbrengselen te leveren, en tevens daarbij de progressive toeneming, die hem bij hooge markt zal worden betaald, en de wijze waarop die zal worden geconstateerd.

Tot een en ander is het wederom noodig, de waarde van het arbeidsloon te onderzoeken, hetwelk *de teelt* van onderscheidene produkten vordert; welken invloed de prijs der grondstof op de waarde van het fabrijkaat uitoefent, en in welke evenredigheid deze met den prijs van het fabrijkaat kan stijgen.

De suikerteelt strekt hier, in de eerste plaats, ten voorbeeld.

Een bouw, groot 1400 vierkante Rhijnlandsche roeden, suikerriet, vordert het volgende arbeidsloon.

Het beploegen van den grond	*f* 18
20 koelies om den grond gelijk te maken; 4 dagen, à 20 Cten per dag	„ 16
Transportere . . .	*f* 34

Per transport . . . *f* 34

10 koelies voor het maken der waterleidingen; 4 dagen . . . . » 8

40 koelies om suikerriet te planten; 4 dagen . . . » 32

10 koelies voor het schoonhouden en bewaken der velden . . . . » 24

Totaal der kosten . . . *f* 98

ongerekend *f* 24 voor de bibiet of het te planten suikerriet.

De gemiddelde opbrengst van eenen bouw bedraagt van 2500 tot 3000 bossen suikerriet, van 25 stuks stokken ieder bos; de beste gronden geven 4000 tot 4500, de minste van 1000 tot 1500; de middelsoort zal dus hier ten grondslag der berekening worden aangenomen.

50 à 60 bossen riet leveren eene pikol suiker, zoo dat een bouw middelmatig suikerriet van 40 tot 50 pikols suiker verschaft, behalve de stroop.

De kosten van eenen suikermolen, zoo als hier veelvuldig gebruikt worden, bedragen voor:

één molen, met drie cilinders met ijzeren hoepels, hout- en ijzerwerk, timmerlieden en smeden . . . . . . *f* 750

10 karbouwen, à *f* 24 het stuk . . . . » 240

6 groote houten pannen, à *f* 45 ieder . . . . . » 270

7 stuks tinnen in soorten . . . . » 24

1 kombuis . . . . » 200

1 gemetselden bak, tot berging der stroop . . . . » 80

1 bamboezen pakhuis . . . . » 150

1 stal voor de beesten . . . . » 40

Kosten van den opstal . . . *f* 1754

Met zoodanig een molen kunnen, in drie maanden, gemaakt worden, 400 potten of 320 pikols suiker en 300 pikols stroop; die kosten dan als volgt:

Voor 400 stuks aarden suikerpotten, à 25 C[ten] ieder *f* 100

10 koelies *f* 4.50 's maands . . . . » 135

1 suikerkoker à *f* 80 's maands . . . . » 240

Transportere . . . *f* 475

Per transport . . .	*f* 475
200 vademen brandhout voor het arbeidsloon . .	» 300
400 craijangs à 7 Cten.	» 28
Kleine diverse uitgaven	» 30
Snij en transportloon à 21½ Ct. den bos	» 640
te zamen . . .	*f* 1473

of wel voor de bereiding per pikol, ongerekend de slijtage van den molen en rente van geld, circa *f* 4.60.

Zoo men aanneemt dat de suiker tot *f* 8 koper, of wel, met de tegenwoordige agio, tot *f* 6 à *f* 6.40 zilver de pikol zou kunnen dalen; dat het arbeidsloon voor één bouw suikerriet *f* 98, men stelle *f* 100, bedraagt, en deze 40 pikols suiker oplevert, dan zou de *minste prijs*, waarvoor het fabrijkaat kan worden gemaakt, bedragen, als:

Voor de bereiding van 40 pikols, à *f* 4.50 de pikol,	*f* 180
Het riet	» 100
De bibiet of het zaad	» 24
De Hoofden 10 pCt.	» 10
Te zamen . . .	*f* 314

of wel *f* 7.85 de pikol.

Een pikol suiker op *f* 8 koper schattende, dan is de stroop per pikol verkregen waardig 60 Cten, zoodat tegen dien prijs er nog 75 Cten per pikol voor den fabrijkant zouden overschieten, *en* voor het gebruik van den *molen en* voor de rente van het uitgeschoten kapitaal.

De prijs van *f* 8 koper moet dan ook als de minste prijs beschouwd worden, waarvoor suiker met de onderwerpelijke inrigting kan worden gemaakt; daar beneden dalende, zou het kontrakt tusschen fabrijkant en planter aangegaan, voor beide schadelijk worden, en dat wederkeerig kunnen worden opgezegd, ten ware de fabrijkant, in het vooruitzigt op gunstiger toekomst, de onderneming wilde doorzetten en *f* 100 per bouw blijven betalen. Bij eene hoogere markt der suiker, echter, is het allezins billijk, dat de planter deelt in het voordeel daarvan, en

wanneer men aanneemt dat voor iederen gulden, die de suiker per pikol boven de *f* 8 stijgt, 75 C^{ten} meer voor de 100 bossen riet betaald worden, zal er, mijns inziens, eene billijke evenredigheid tusschen de winst der beide partijen blijven bestaan. In dat geval zal, zoo de prijs tot *f* 10 de pikol stijgt, voor het riet betaald worden *f* 5.50 de 100 bossen, of wel de suiker kosten:

Voor de bereiding per pikol	*f* 4.60
Voor het riet, 50 bossen een pikol	» 2.75
Bibiet	» 0.60
De Hoofden 10 pCt.	» 0.27
te zamen . . .	*f* 8.22
De suiker zal dan waardig zijn: de pikol *f* 10.00	
De stroop . . . . » 00.60	
Totaal . . .	» 10.60
Voordeel . . .	*f* 2.38

hetwelk als eene matige belooning beschouwd kan worden, en de Javaan zal, in dat geval, *f* 137.50 per bouw suikerriet ontvangen, ongerekend de bibiet.

De suiker tot *f* 12 stijgende, die als de midden prijs van het aanstaande jaar beschouwd kan worden, zal de waarde van het riet bedragen *f* 7 per 100 bossen, en dus 50 bossen *f* 3.50; de pikol suiker op *f* 8.97 komen te staan, en een voordeel opleveren van ruim *f* 3; terwijl de Javaan voor den bouw riet alsdan ontvangt *f* 175, ongerekend de bibiet.

De kontrakten, tot dus verre met den Javaan aangegaan, zijn daarop doorgaande gegrond, dat hij een gedeelte zijner rijstvelden afzondert, en deze met suiker beteelt. De fabrijkant betaalt, daarentegen, de landhuur, en eene som, geëvenredigd aan de waarde van het riet. Bovendien, zal de kulture welgaan, dan moeten de dorps en distrikts Hoofden daarbij genoegzaam zijn geïnteresseerd, ten einde dezelve wel worde gesurveilleerd, en deze behooren, voor hunne moeite, 10 pCt. van de waarde van iederen bouw te ontvangen.

Zoo men dezen regel ook op de onderwerpelijke zaak toepast, en bepaalt, dat een vijfde der rijstvelden eener dessa, daartoe zal worden gebezigd (1), dan zal het niet moeijelijk zijn te doen zien, dat ook met eenen prijs van ƒ 10 koper de pikol, nog belangrijke voordeelen daardoor aan den Javaan verschaft worden.

Het suikerriet zal dan, per 100 bossen, waardig zijn ƒ 5.50, en de bouw gemiddeld opbrengen ƒ 137.50, of voor 20 bouwen . . . . ƒ 2,750

hiervan gaat af voor landhuur	ƒ 800	
voor distrikts en dorps Hoofden	» 275	
te zamen . . .		» 1,075
resteert . . .		ƒ 1,675

zoo dat de Javaan, in dat geval, niet alleen geene landhuur zal te betalen hebben, maar bovendien nog ruim het dubbele zal genieten, wat hij vroeger gewoon was als padjak te betalen, ongerekend nog, dat hij een vijfde meer van zijne overige rijstvelden trekt, daar anders de middelbare landrente, $\frac{2}{5}$ van den oogst, wordt omgeslagen.

Bij het aangaan van zoodanige kontrakten, zou men dus aanvankelijk ten grondslag kunnen aannemen, dat de Javaan $\frac{1}{5}$ zijner rijstvelden voor den suikerbouw afzonderende, daarvoor zou genieten een voorschot, gelijkstaande aan de padjak of landhuur, die hij gewoon was te betalen; bovendien van de betaling der padjak zou zijn verschoond, en bij de aflevering van het riet, nogmaals eene gelijke som erlangen, voorbehoudens dat, bij hoogere prijzen van de suiker dan ƒ 10 per pikol, eene nog hoogere betaling bij de aflevering zou plaats hebben, en dat aan de distrikts en dorps Hoofden, bovendien, $\frac{1}{10}$ gedeelte van de waarde van het riet zou worden uitbetaald.

(1) Het schijnt mij niet raadzaam, het kontrakteren voor eene grootere hoeveelheid veld dan $\frac{1}{5}$, toe te staan, om het belang der rijstkulture niet uit het oog te verliezen.

Verkoos de Javaan liever het riet per bos te leveren, en naar dien maatstaf betaald te worden, dat zeker het geval wordt, wanneer hij met deze kulture nader bekend zal zijn, en ook wederkeerig het zekerste te achten is voor den fabrijkant, dan kan zulks in zijne keuze worden gesteld, en de vroeger opgegeven maatstaf gevolgd worden, die nagenoeg hetzelfde resultaat oplevert.

Thans wordt het suikerriet, bij partikuliere kontrakten, geleverd tegen *f* 150 à *f* 300 den bouw, op enkele plaatsen zelfs, waar het zeer deugdzaam is, tegen *f* 400 à *f* 500; dan, daarbij is een marktprijs aangenomen van ruim *f* 14 koper, die zeker geen stand zal houden. Volgens dezen zou, op de voorgestelde wijze, een bouw van 4,500 bossen, gelijk de beste velden opleveren, waardig zijn *f* 450, en dus mag men aannemen, dat de opgegeven maatstaf allezins billijk is.

Zal echter eene onderneming van dien aard gelukken, dan moet de fabrijkant tevens zeker zijn, het noodige werkvolk, tot een' billijken prijs, te kunnen bekomen; voor partikulieren is dat, in vele distrikten, dikwerf zeer moeijelijk. Door het Gouvernement echter kan daarin ligtelijk worden voorzien, en daardoor tevens een zeer heilzaam oogmerk worden bereikt.

De Javaan, namelijk, is nog altijd verpligt eenige heerendiensten te presteren, als, het transporteren van Gouvernements en partikuliere goederen, het maken der publieke wegen enz., en de voortduring daarvan is, bij art. 114 van het reglement op het beleid der Regering, tevens bepaald.

Wel is waar, voor eenige dezer diensten wordt eene billijke betaling gegeven, dan, wie weet niet, dat die, of in het geheel niet, of althans slechts voor een gering gedeelte, de beurs van den arbeider bereikt, en grootendeels door zijne Hoofden genoten wordt, en zulks niet kan worden voorgekomen, daar dit als eene adat beschouwd wordt, en hij niet te bewegen is, zich daarover te beklagen?

Bovendien is hierin eene andere bron van misbruik gelegen. De Javaan die eenig geld bezit, verschoont zich gaarne van dergelijken arbeid, en betaalt, wanneer het zijne beurt geworden is, daarvoor tot drie en meer gulden in het jaar aan het Hoofd, die dan een min vermogenden in zijne plaats oproept, en het ontvangen geld behoudt.

Van daar, dat de Javaan zich veel liever verbindt tot eenen dergelijken arbeid, wanneer hem een halve jonk rijstveld, zonder betaling van landhuur, wordt afgestaan, en dat wel te eerder, daar zulks met zijne adat strookt; hij is dan zeker, dat het billijk loon van zijnen *arbeid* hem niet ontgaat.

Men zou dus een koelie-etablissement, in iedere residentie, kunnen oprigten, en daarbij het noodige aantal menschen, voor de transporten en het maken der publieke wegen, benevens die, welke voor de suiker en andere etablissementen noodig zijn mogten, kunnen aannemen, onder voorwaarde, dat ieder hunner eene halve jonk rijstveld, vrij van landrente, zou worden verschaft, waardoor dan alle andere dorpsbewoners van dat soort van arbeid zouden worden verschoond, en alleen de bruggen en dorpswegen, in hunne nabijheid, te onderhouden hebben.

Om het verlies van landrenten, dat het Gouvernement hierdoor lijden zou, te vergoeden, zou, in de eerste plaats, in computatie gebragt worden de som, welke anders jaarlijks voor transport moet worden uitgegeven. In de tweede plaats, zou door ieder fabrijkant of ondernemer, per man en per dag, eene som worden betaald, nader te bepalen, en het overige te kort gevonden worden, door eene geringe verhooging der landrente, in vergoeding voor die diensten, welke de dessavolken anders verpligt zijn kosteloos te verrigten.

De fabrijkanten of ondernemers van kultures zullen voor de manschappen, die zij uit het koelie-etablissement

verlangen, dagelijks betalen aan het Gouvernement 10 C[ten], en bovendien, aan ieder man wekelijks verstrekken een gantang rijst en 15 C[ten] loongeld, zoo dat ieder arbeider hem op circa 15 C[ten] daags zal komen te staan. Door dat middel zullen zij verzekerd zijn, altijd een genoegzaam aantal arbeiders te kunnen bekomen, en de Javanen zullen liever bij hen, dan aan de wegen, waarvoor zij geen rijst enz. ontvangen, arbeiden; waardoor de ondernemer zich dan almede zal kunnen verzekeren, dat hij op den duur hetzelfde werkvolk zal kunnen behouden, hetwelk voor dergelijke ondernemingen niet onbelangrijk is.

Het Gouvernement, wel is waar, zal met deze inrigting eenig nadeel lijden, dewijl 10 C[ten] daags niet voldoende zijn, om de huur der rijstvelden te betalen, die aan de geëngageerde koelies zullen moeten worden afgestaan; dan, bij het aangaan van het kontrakt, zou, bij eene hooge markt, een gedeelte der suiker tot lager prijs aan het Gouvernement kunnen worden geleverd, en hetzelve hierdoor ruim schadeloos gesteld zijn; terwijl, bij lage markten, wanneer zulks geene plaats kan hebben, het verlies daardoor zou kunnen worden gedragen, en niet komen ten laste van den ondernemer, die juist dan de meeste hulp behoeft.

Ten einde de berekening van den marktprijs der suiker, waarnaar die, van het geen de Javaan boven of beneden de *f* 137 per bouw ontvangt, zal worden afgemeten, gemakkelijk te maken, zou de prijs der suiker, van middelbare kwaliteit, jaarlijks door het Gouvernement bepaald worden, onder gehoudenheid nogtans, van dezelve tot dien prijs te zullen aannemen, zoo de planter zich door die bepaling benadeeld geloofde. Het is voorzeker de pligt van het Gouvernement, om te waken, dat de Javaan in zijne wettige regten niet worde gekrenkt, maar aan de andere zijde moet zulks den planter niet blootstellen aan bepalingen, die, dikwerf op eene

gebrekkige beoordeeling gegrond, hem zouden kunnen ruïneren.

Aan de onderneming des fabrijkants, moet alverder eene gepaste extensie kunnen worden gegeven. Men kan beter weinig geschikte vertrouwbare menschen, op zeer voordeelige voorwaarden, in dit land bekomen, dan een groot getal, tegen een gering loon, die dezelfde eigenschappen bezitten.

Een fabrijkant zou dus op een etablissement van 4 à 5000 pikols moeten kunnen rekenen, derhalve op p. m. 100 à 125 bouwen suikerriet, al ware het ook dat hij meerdere molens daartoe moest bezigen. In welbevolkte streken liggen de rijstvelden niet zoo zeer verspreid, of eene onderneming van dien omvang, kan door een geschikt man, van de noodige onder-opzigters voorzien, worden gadegeslagen. Met die uitgebreidheid zou eene onderneming, met den prijs van *f* 12 de pikol, *f* 12, à *f* 15,000 voordeel kunnen opleveren.

Dit voordeel zou aanmerkelijk kunnen worden vermeerderd, indien men door het gebruik van waterraderen, de gewone molens verving, dewijl het is bewezen, dat ook hier op Java het suikerriet, behoorlijk uitgeperst, weinig hout behoeft. Zoodanig een rad zou weinig kostbaarder behoeven te zijn, dan de molens en karbouwen, thans in gebruik, zoo daarbij gerekend wordt het verlies, waaraan deze door sterfte zijn blootgesteld, en het onderhoud of de oppassing, die zij noodig hebben. Zelfs zou met de gewone molens, behoorlijk ingerigt, dit doel kunnen worden bereikt.

In vele der West-Indische eilanden wordt het suikerriet uitgeperst, door een zoogenaamd beestenwerk, waartoe vier muilezels gebruikt worden, en dit riet is even voldoende bevonden, om de suiker te kooken, als dat, door waterraderen uitgeperst; zoo dat, ook langs dien weg, eene aanmerkelijke besparing in de uitgaven, schijnt te zullen kunnen worden verkregen.

De waarde der stroop is, bij het onderwerpelijk plan, almede zeer laag gesteld. Tot arak of rum verstookt, geeft dezelve een veel grooter voordeel. Het debiet der eerste mag moeijelijk uit te breiden zijn, de laatste echter, is van een zoo algemeen gebruik, dat, tot verminderde prijzen, daarvan eene grootere consumtie kan worden verwacht. De toestel daartoe is tevens zeer eenvoudig en onkostbaar. Het ontbreekt hier echter aan iemand, der zaak kundig, en het zal, uit dien hoofde, belangrijk zijn, een bekwaam man, het vak der suikerbereiding volkomen verstaande, uit de West-Indië te doen overkomen.

Het lijdt dus geene bedenking, of, met doelmatige inrigtingen, kunnen de kosten der fabrijkaten met een gulden per pikol verminderd worden, en welligt met twee gulden, zoo men zich van een geschikt, onkostbaar waterrad bedienen, en goede rum leveren kan, hetwelk het vooruitzigt der onderneming nog aanmerkelijk begunstigt; bij zaken van den onderwerpelijken aard echter, is het verkieslijk, den minst gunstigen uitslag tot basis aan te nemen, om dat daar door aan de onderneming de meeste duurzaamheid verzekerd wordt.

Op zoodanig eene onderneming zou een voorschot van *f* 40 à 50,000 kunnen worden toegestaan, waarvan $\frac{1}{3}$ bij den aanvang, $\frac{1}{3}$ zes maanden later, en het laatste $\frac{1}{3}$ na aftrek der verschuldigde landhuur bij de leverancie.

Deze som, voorzeker, is meer dan voldoende tot eene onderneming op den voorgestelden voet, en het voordeel is aanmerkelijk genoeg om daartoe bekwame mannen uit te lokken; te meer, daar de vrees voor verlies, met eene goede direktie, ten uiterste gering te achten is.

Eindelijk, om voor te komen dat de onderlinge concurrentie den prijs van het riet te hoog opjage, en onderhands meer worde uitgeloofd, dan op den duur kan worden betaald, waardoor het voorgeschoten kapitaal welligt verloren, en, na eenen korten schijnbaren bloei,

de opkomende onderneming te niet zou loopen, tot groote schade van alle daarin betrokkenen, behoort het Gouvernement, op het aangaan dier eerste kontrakten, eenen gepasten invloed uit te oefenen, en op de onderscheidene Residenten den last te worden verstrekt, om zorgzaam onderzoek te doen in welke distrikten er genegenheid bestaat om zoodanige kontrakten aan te gaan, en om den Inlander daartoe aan te sporen, door de Hoofden, en door deze de dessa-volkeren te doen begrijpen, welke aanzienlijke voordeelen voor hen, in het aangaan van dergelijke kontrakten, gelegen zijn, en die voordeelen zijn werkelijk zoo groot, dat met eenen gepasten ijver van hunne zijde, zeker aan den goeden uitslag niet te twijfelen valt.

Ook in de Vorstenlanden, thans onder het bestuur van het Gouvernement overgegaan, inzonderheid langs de Solosche, Madionsche en Soerabayasche rivieren, mag men aannemen, dat deze inrigting met succes zal kunnen worden ingevoerd. Dáár toch is de grond hoogst vruchtbaar, de afvoer gemakkelijk, het hout overvloedig, en de prijs van het arbeidsloon gering. De Javaan is er aan zware heeren diensten en willekeurige belastingen onderworpen, en gewoon om lage prijzen voor zijne produkten te maken; hij zal zich dus gelukkig gevoelen, met minderen arbeid, niet alleen van lasten ontslagen te zijn, maar eene nog voor hem noemwaardige som toe te ontvangen, terwijl het belangrijk voordeel, door de Hoofden, langs dien weg te verkrijgen, hen almede van de betere strekking onzer inrigtingen, in vergelijking van de vroegere, in hun belang spoedig zal overtuigen. Ook van dien kant zijn dus mede geene groote zwarigheden te gemoet te zien.

In geen geval, echter, zou den fabrijkant eenig gezag over de dorps-hoofden en volken behooren te worden toegekend. Indien deze, van hunne zijde, aan hunne verpligting niet voldoen, moet het hem voorbehouden

blijven, zich bij de Gouvernements ambtenaren te vervoegen, aan wie de verpligting behoort te worden opgelegd, om voor de rigtige uitvoering dier verbindtenis, zoo wel van de eene als andere zijde, te waken, en dit zal dan ook, van den kant van den lijdzamen Javaan, niet moeijelijk te verkrijgen zijn; zoo de arbeid te veld, onder de onmiddellijke leiding zijner hoofden geschiedt, gelijk de koffijkulture en de vele lasten, welke gedurende den oorlog, in vele distrikten, hebben moeten worden gevorderd, genoegzaam doen zien.

Op de voorgestelde wijze zouden, mijns inziens, de zwarigheden kunnen worden uit den weg geruimd, die voor als nog de verdere uitbreiding der suikerkultuur verhinderen, en het vooruitzigt op eenen duurzamen bloei derzelve, kunnen worden geopend.

Zoo wij thans overgaan om het voorgestelde kortelijk in eene geleidelijk orde voor te dragen, zullen daarbij nog eenige bijzonderheden kunnen worden aangestipt, die uit den aard des onderwerps, als van zelve, voortvloeijen.

Vooreerst dan, zou, gelijk reeds gezegd is, aan de Residenten moeten worden opgedragen, in de distrikten hunner Residentiën, aan de Hoofden het voorstel te doen, om van eenige dessa's een vijfde der gronden af te zonderen voor de kultuur, onder voorwaarde dat zij, in dat geval, verschoond zullen zijn van de betaling der padjak, en bovendien dadelijk een voorschot zullen ontvangen, gelijkstaande aan hetgeen zij gewoon zijn voor de padjak te voldoen; bij den afloop der leverancie nog een gelijk bedrag, en bovendien 75 C^ten^ per 100 bossen, voor ieder gulden die de suiker boven de *f* 10 per pikol waardig is.

Aan de distrikts- en dorps-Hoofden zou het $\frac{1}{10}$ der waarde van het riet, bij gelijke termijnen worden voldaan. Deze rekening zal voor den Javaan het verstaanbaarste, en daarom het welgevalligste zijn.

De middelbare bouw, overigens, zou op 2500 bossen geschat moeten worden, en almede, bij de finale ver-

effening, het minder geleverde moeten worden afgetrokken, tenzij men van beide zijden goed vond, per bouw, en niet per bos te kontrakteren.

Al verder zal de Resident zorgen, dat een koelie-etablissement, op den voet en de wijze (voorbehoudens de vereischte modificatiën, die plaatselijke omstandigheden kunnen vorderen) vroeger opgegeven, worde daargesteld, en daaruit het noodige werkvolk aan de molens verschaft worde. Tot het planten van suikerriet zullen deze echter niet mogen worden gebezigd, ten einde den Javaan de gelegenheid om voor suikerriet te kontrakteren, niet worde benomen, en deze inrigting niet te kostbaar worde voor het Gouvernement.

Ook daarvoor zal de Resident behooren te zorgen, dat in eenen middelmatigen omtrek, b. v. van twee uren middellijn, ten minste voor 125 bouwen kan worden gekontrakteerd, en bij voorkeur daartoe zoodanige distrikten uitkiezen, alwaar eene genoegzame hoeveelheid bosch in de nabijheid te vinden, de plaats van water wel voorzien en voor den afvoer gunstig gelegen is.

Na, op deze wijze, de toestemming der dessa's in een distrikt, die gezamenlijk zich op de gestelde voorwaarden verbinden willen om suiker te teelen en te bearbeiden, verkregen te hebben, zal daarvan rapport aan den Gouverneur-Generaal worden ingezonden, met opgave van de ligging, van de hoeveelheid grond en van de manschappen die ieder distrikt zich verbinden wil te leveren, met aanwijzing tevens van alle verdere bijzonderheden, die voor de onderneming van belang kunnen zijn.

Vervolgens zal, in de tweede plaats, publiek worden gemaakt, hoeveel arbeiders in iedere Residentie, bij kontrakt, voor de suikerkultuur, op de voorgestelde voorwaarden, kunnen worden verkregen, met uitnoodiging aan degenen, die tot eene soortgelijke onderneming mogten genegen zijn, zich te adresseren aan de kommissie van landbouw, en daarbij op te geven:

a. Welke extensie van gronden door hen verlangd wordt, en in welke Residentie.
b. Hoeveel voorschot zij tot hunne onderneming verlangen.
c. Welke securiteit zij daarvoor kunnen aanbieden.
d. De voorwaarden waarop zij aannemen eene hoeveelheid suiker, aan het voorschot geëvenredigd, aan het Gouvernement jaarlijks te leveren.

Zij die bij de gelijke geschiktheid, de meest vertrouwbare en voordeeligste voorwaarden aanbieden, zullen de preferentie hebben, en vervolgens in de gelegenheid gesteld worden, die gronden zelve, en de verdere plaatselijke aangelegenheden te bezigtigen.

Zoo deze aan de verwachting voldoen, zal tot het sluiten van een definitief kontrakt worden overgegaan, waarbij de prijs, voor welken de levering aan het Gouvernement geschiedt(1), de tijd waarvoor gekontrakteerd wordt, de gronden die hun in eigendom ter oprigting hunner fabrijken zullen worden afgestaan, en de wijze waarop zij over hun eigendom, in het vervolg, kunnen beschikken, zullen worden geregeld. Ten aanzien van het laatste zal van het beginsel worden uitgegaan, dat aan den eenen kant, de huurder zijne gronden en zijn kontrakt aan anderen kan afstaan, maar aan den anderen kant alleen aan de zoodanige, die door het Gouvernement als kontraktanten worden goedgekeurd. Bij die kontrakten zal al verder datgene worden gestipuleerd, wat de onderscheidene partijen, daarbij in hun belang meenen te moeten bedingen. Onder anderen ook, dat, naarmate de fabrijkanten de hun voorgeschoten kapitalen afleggen,

(1) Het Gouvernement kan met billijkheid verwachten, dat aan hetzelve de suiker zal geleverd worden tot eenen verminderden prijs, uithoofde van het renteloos voorschot en de risico, die altijd daaraan verbonden blijft, benevens voor den afstand der gronden voor de fabrijken en het kosteloos gebruik der houtbosschen.

zij de vrije beschikking over hunne produkten zullen erlangen, waarvan alleen uitgezonderd zal zijn dat gedeelte, wat voor de landrente moet worden voldaan, welke bij voortduring in produkten, tot de vastgestelde prijzen, zullen moeten worden geleverd, ten ware men overeen mogt kunnen komen dat dezelve in goede wissels, in Nederland betaalbaar, zoude worden voldaan, in welk geval den ondernemer geheel de vrije beschikking over zijn produkt zal kunnen worden toegestaan. Na het sluiten van het kontrakt, zal de ondernemer dadelijk de gronden kunnen aanvaarden en zijne fabrijk oprigten, waarin het Gouvernement hem al verder de meest mogelijke faciliteit verleenen zal.

Het zou overbodig zijn hier de voorwaarden, in het belang der onderscheidene partijen vast te stellen, nader te willen bepalen; zulks kan gevoegelijk bij ieder bijzonder kontrakt geschieden, daar algemeene regels hier welligt niet overal van toepassing zouden zijn. Genoeg is het hier, dezelve in zoo verre outwikkeld te hebben, dat ieder voor zich zelven beslissen kan of eene zoodanige onderneming, in zoo verre met zijne belangen overeenkomt, dat dezelve een nader onderzoek verdient.

In die distrikten waar reeds de kultures, ten gevolge van gesloten kontrakten met partikulieren, eene zekere extensie verkregen hebben, zou het welligt moeijelijk zijn, de voorgestelde orde van zaken in te voeren, daar de Javaan niet gaarne van zijne eenmaal aangenomene gewoonte afgaat. Dan dit wordt ook niet vereischt; waar de bijzondere industrie zich zelve helpen kan, heeft zij de ondersteuning van het Gouvernement niet noodig, en kan, in dat geval, gerustelijk aan hare eigen tendance worden overgelaten.

Alleen daar, waar dezelve hulp hehoeft, en het Gouvernement als geldschieter optreedt, heeft hetzelve regt voorwaarden te bedingen, die aan de minste verliezen blootstellen, en het meest de algemeene belangen bevorderen.

De kontrakten voor de indigoteelt, of althans eenige voorwaarden daarvan, zijn eenigermate van eenen anderen aard. Bij deze verbindt zich de Javaan doorgaans om op $\frac{4}{9}$ of $\frac{4}{10}$ van zijne rijstvelden, na afloop van den padie oogst, indigo te teelen. Zoodanig een bouw kan dan nog gemiddeld 40 pedatties indigoplant, van 10 pikols ieder, opleveren, waarvan $1\frac{1}{2}$ pond, Amsterdamsch gewigt, indigo verkregen wordt. Zoo dus eene dessa, die 100 bouwen rijstveld bezit, 40 bouwen met deze plant beteeld, en *f* 1 per pedattie betaald wordt, zal voor de 40 bouwen *f* 1600 ontvangen worden; en daar hij reeds eenen padie oogst van dien grond heeft verkregen, het voordeel althans niet minder zijn, dan dat van den suikerteeler, al bragt men ook den meerderen arbeid, die 40 bouwen indigo boven 20 bouwen suikerriet vordert, in rekening. Zoo daarentegen 20 bouwen rijstveld wierden afgezonderd, zouden daarop van 65 tot 75 pedatties indigo kunnen worden geteeld, en derhalve het voordeel voor den Javaan veel minder zijn dan bij de eerste wijze van doen. Echter zoo hij den minderen arbeid boven het meerder voordeel verkiest, is het voordeel nog groot genoeg om hem vrij te stellen van landhuur, en nog eene gelijke som als deze toe te doen ontvangen.

De overige bereiding van de indigoplant, indien de koelies tegen 15 C^ten^ kunnen worden verkregen, zal per pedattie p. m. 50 C^ten^ bedragen; zoodat met deze inrigting de indigo aan den planter tegen *f* 1 koper per pond zou komen te staan.

Eene indigofabrijk, die jaarlijks 10 à 15,000 pond kan opleveren, zou 120 à 170 bouwen rijstveld vorderen, en dus eene veel grootere uitgebreidheid gronds dan voor een suikerëtablissement vereischt wordt; en daar deze bereiding meer opzigt en oplettendheid vordert dan de suiker, zou eerst dan, als de indigo prijs boven de *f* 2 koper het pond stijgen mogt, eene verhoogde betaling aan den Javaan kunnen worden toegestaan, en wel voor

iederen gulden per pond 50 C[ten], dewijl ook op dat meerdere, de planter een billijk voordeel zou moeten genieten.

Ook deze kultuur kan dus vatbaar geacht worden, om op dezelfde wijze te worden uitgebreid, als zulks voor de suiker is opgegeven, en te dien einde zouden dan almede kontrakten met de dessa volkeren kunnen worden gesloten, en zij daartoe, zoo als van de suiker gezegd is, door de Residenten kunnen worden uitgenoodigd. De voorschotten te verleenen zouden geëvenredigd moeten zijn aan den prijs der indigo en de te leveren hoeveelheid. Meer dan een gulden per pond schijnt mij *niet* raadzaam; maar dit zal ook voldoende zijn, om zulk een etablissement aan te vangen.

Andere kultures, gelijk de katoen, zijde, kaneel en thee, hebben nog geene voldoende resultaten opgeleverd, om daarop eene berekening te kunnen baseren; zij zullen dus vooreerst, voor zoo verre daartoe lust bestaan mogt, in daggeld dienen te *worden gedreven*, en te dien einde de ondernemers met eenige koelies uit het koelie-etablissement, in de Residentiën, kunnen worden ondersteund, en zulks almede onder voorwaarde, dat ieder man een gantang rijst wekelijks zal genieten, en aan het koelie-fonds eene zekere som zal worden betaald, zoodanig, dat het arbeidsloon 15 C[ten] daags niet *te boven* gaat.

Om voor te komen dat niet op eenmaal te veel ondernomen, en daardoor tot gewaagde speculatiën overgegaan worde, zal het noodig zijn aanvankelijk te bepalen, dat in de gezamenlijke Residentiën, waar de genoemde kultures nog niet zijn geintroduceerd, of althans nog geene noemwaardige extensie hebben verkregen, 25 à 30 suiker-etablissementen, 10 à 12 indigo dito, en 5 à 6 kontrakten voor de overige worden aangegaan, als zijnde dat getal voor eene beslissende proef toereikende. In volgende jaren zal dan tot verdere uitbreiding kunnen worden

overgegaan, en dat wel, na dat de ondervinding zal hebben doen zien, voor welke verbetering zoodanig eene inrigting vatbaar is.

De Luitenant-Generaal,

Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië,

(was get.) J. VAN DEN BOSCH.

N°. 4.

BUITENZORG, 31 *Julij* 1830, n°. 1.

De Gouverneur-Generaal en Raden van Nederlandsch Indië,

Gelezen:

a. Eene missive van den Heer TEISSEIRE, provisioneel Inspecteur over de indigokulture in de Preanger Regentschappen, de dato 19 dezer, A. A., daarbij verslag gevende van zijne voorloopige verrigtingen, ter uitbreiding van gedachte kulture;

In aanmerking genomen, dat, in der tijd, door den Gouverneur-Generaal, aan de Leden der Regering, de dringende noodzakelijkheid is betoogd, om produkten in deze Kolonie te vinden, welke aanstaande jaar zouden kunnen strekken, om de in het Moederland verschuldigde gelden, voor rente en aflossing van geleende kapitalen, over te maken, als zijnde de Kolonie, zonder dat, in de volstrekte onmogelijkheid om aan hare financiële verpligtingen, ten deze, te voldoen; dat de Gouverneur-Generaal, als een der geschiktste middelen, onder anderen, daartoe heeft opgegeven, de uitbreiding der indigokulture, voornamelijk in de Preanger Regentschappen; wijders het uitzigt heeft geopend, dat langs dien weg, voor een aanzienlijk deel in de bestaande behoefte zou kunnen worden voorzien, en men reeds het aanstaande jaar daarvan de vruchten zou kunnen trekken, wanneer de uitbreiding kan plaats vinden met den meest mogelijken spoed, en met inachtneming van alle voorzorgen, welke tot den goeden uitslag der zaak nuttig mogten wezen; dat de Leden der Regering, met den Gouverneur-Generaal, het wenschelijke van de voorgestelde maatregelen

inziende, hun verlangen hebben te kennen gegeven, dat de beste middelen tot dat einde genomen mogten worden;

Overwegende, enz.

Is, na deliberatie, goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk, den Resident der Preanger Regentschappen, en den provisionelen Inspecteur der Indigokultuur, ieder voor zoo veel hem aangaat, te magtigen, om overeenkomstig de voorstellen, gedaan bij het rapport van laatstgenoemden, hunne werkzaamheden en verrigtingen, ter zake van de indigokultuur, voort te zetten.

Ten tweede, enz.

Extract dezer, enz.

N°. 5.

STAAT van de remises, door het Oost-Indisch Bestuur naar Nederland overgemaakt, sedert 1817 tot en met 1833.

	PER JAAR.		TOTAAL.	
Ontvangene wisselbrieven, alsmede de zuivere opbrengt der in Nederland verkochte produkten enz., in 1817	*f* 475,741	35		
idem » 1818	» 320,218	09		
id. » 1819	» 1,316,568	50		
id. » 1820	» 982,814	78		
id. » 1821	» 921,160	96		
id. » 1822	» 884,031	88		
id. » 1823	» 432,996	44		
id. » 1824	» 794,317	38½		
id. » 1825	» 1,234,924	66		
			f 7,362,774	04½
idem in 1826	*f* 596,867	14		
id. » 1827	» 258,825	96½		
id. » 1828	» 210,596	61		
id. » 1829	» 625,512	70		
			» 1,691,802	41½
idem in 1830	*f* 83,601	67½		
id. » 1831	» 570,117	45½		
id. » 1832	» 2,491,827	84½		
id. » 1833	» 6,251,102	69		
id. » 1834(1)	» 7,013,570	35½		
			» 16,410,220	02
			f 25,464,796	48

Maart 1835.

(1) Hier onder is niet begrepen zoodanig bedrag, als nader zal blijken, dat nog door de Nederlandsche Handel-Maatschappij moet worden uitgekeerd, wegens meerdere opbrengst der in 1834 verkochte produkten van 1833.

N°. 6.

Buitenzorg, *den* 28 *December* 1833, n°. 493.

De Kommissaris-Generaal over Nederlandsch Indië,

Gelezen de navolgende missiven van den Resident van *Passaroeang*, als:

dd. 2 Augustus ll. l[a]. A.
» 4 » » » B.
» 8 » » » C.
» 12 » » » D.
» 16 » » » E.
» 2 September » n°. 827.
» 21 » » l[a]. F.
» 22 » » n°. 892.

allen handelende omtrent de onrustige bewegingen, welke in het begin der maand Augustus jl., onder de suikerplanters in die Residentie hebben plaats gehad, en de maatregelen door hem Resident in 't werk gesteld, om die bevolking tot rust terug te brengen; — wordende speciaal, bij het rapport van 21 September ll. l[a]. F, ingevolge van den last, vervat in de kabinets-missive van 11 Augustus ll. n°. 1109, de onderwerpelijke zaak omstandig uiteen gezet en toegelicht, en voorts eenige voorstellen gedaan, welke, naar aanleiding daarvan, noodzakelijk zijn voorgekomen.

Gezien de consideratiën en advies van den Directeur der kultures, bij missive dd. 14 October ll. n°. 3235;

Gezien de nadere missive van den Resident van *Passaroeang*, dd. 27 November ll. n°. 1145;

Nog gezien het rapport van den ommegaanden Regter in de *Sourabaijasche* afdeeling, dd. 6 dezer, n°. 170, bevattende den uitslag van den hem, bij kabinets-missive

16

van 12 November ll. n°. 165, gegeven last om een nader verhoor te doen ondergaan aan de te *Sourabaija* gedetineerde personen, welke verondersteld worden een voornaam deel in den bedoelden volks-oploop te hebben gehad.

Gelet op de kabinets-missiven van 8 Augustus ll. n°. 191, — 11 Augustus ll. n°. 109, — 22 Augustus ll. n°. 166, en 4 November ll. n°. 514;

Gelet op de publikatie van 23 Julij ll. (Staatsblad n°. 45);

De Raden van Indië en de Gouverneur-Generaal, ad interim, gehoord;

Na gehouden conferentie met den Resident;

Heeft goedgevonden en verstaan:

1°. Te bepalen, dat de na den oploop te *Passaroeang* gearresteerde en zich thans in de boeijen te *Sourabaya* bevindende RADIN PADJI TEDJO KOESOEMO, met en benevens zijn huisgezin zal worden gezonden naar *Rembang*, om aldaar het hem toegelegde maandgeld van *f* 50 (vijftig gulden) te genieten, onder het toezigt der politie; — wordende aan den Resident van *Sourabaija* opgedragen, om, ter executie van dezen maatregel, in overleg met den Resident van *Rembang* en van *Passaroeang*, het noodige te bewerkstelligen.

2°. Te bepalen, dat met de navolgende, almede ter zake voorschreven gearresteerde en te *Sourabaija* aanwezige Javanen en Madurezen, met namen: PA NGADISA, PA GOENTOOR, PA SANEBA, PA TJANDIE, PA LEKAT, NOLLO REKSO, PA GANTIA, JOGO PATI, PA LIHA, PA BOESAR, PA OEBRES, PA RANTIA, PA ROUNIE, PA TOEBAN, PA JIEMA, PA KARDJO, PA MARSANA, PA SEMODIN, PA MANISA, PA KATIE, PA SOEKANA, PA DOOLKAIR, en SOEROTROENO, zal worden gehandeld overeenkomstig de publikatie van 23 Julij 1833; zullende dezelve tot dat einde successivelijk, op aanvrage van den Resident van *Passaroeang*, derwaarts worden teruggezonden; — met last aan genoemden Resident, onder toezending van het door den ommegaanden Regter, in de *Sourabaijasche* afdeeling gehouden onderzoek, om, voor

zoo ver de voormelde personen op de voordragt van den landraad ter verwijdering naar een etablissement van landbouw, op of buiten *Java*, mogten worden bestemd, te zorgen, dat dezelve, met hunne vrouwen en kinderen worden verzonden, voor zoo ver deze zulks verkiezen.

Afschrift dezes zal, enz.

N°. 7.

Aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.

Batavia, *den* 10 *Maart* 1830, n°. 4.

Uwe Excellentie, bij hare missive van 8e dezer l. m. la. a. (cabinet), verlangt eene zoo juist mogelijke opgave:

1°. van de hoegrootheid der som, welke tot ultimo Junij dezes jaars zal benoodigd zijn;

2°. van de presumtive inkomsten, die over dat zelfde tijdperk kunnen worden te gemoet gezien, om die som te dekken.

Uwe Excellentie verlangt, dat bij die opgaven alle de schulden van het Gouvernement zullen moeten worden gesteld, als betaalbaar vóór 1° Julij; als mede daarbij worde aangetoond, de sommen, reeds uit de gelden van *de Rupel*, en door middel van wissels op Nederland verkregen.

In voldoening hieraan, heb ik de eer Uwe Excellentie aan te bieden, sub la. A. (1), de presumtive staat der geldelijke behoefte, over de eerste zes maanden van

	Zilver.	Koper.
1830, aantoonende een totaal van	*f* 8,158,237.75	*f* 6,437,491.75;
sub la. B. (1), de presumtive staat der inkomsten of middelen, waarmede die uitgaven zullen kunnen worden gedaan	» 5,602,343.33$\frac{1}{3}$	» 4,979,469.66$\frac{2}{3}$;
zoo dat er een te kort daaruit voortspruit van .	*f* 2,555,894.41$\frac{2}{3}$	*f* 1,458,022.08$\frac{1}{3}$.

(1) De staten zelve zijn weggelaten, om dat de resultaten derzelve in dezen brief opgenomen zijn.

De begrooting, en voornamelijk de presumtive staat van baten en lasten over 1830, Uwer Excellentie aangeboden, bij missive van 22 Januarij jl., n°. 12ª, hebben gediend om deze staten daarnaar op te maken.

De Directeur-Generaal van Financiën,

(get.) C. M. BAUMHAUER.

DRUKFEIL.

Bladz. 33, 2e regel van boven, staat *f* 4,050,736.95⁵; moet zijn *f* 4,015,148.26.